

Академія наук вищої освіти України

Науково-інформаційний вісник

*№ 3(74)
травень-червень*

- * Офіційні матеріали
- * З подій сьогодення
- * Нові публікації
- * Постаті
- * Хроніка
- * Ювіляри
- * Некролог
- * Цікаво знати

Київ – 2011

Редакційна колегія: Зозуля І.С., д.м.н., проф. (голова); Александров Є.Є. д.т.н., проф.; Андрейцев В.І., д.ю.н., проф.; Андрущенко В.П., д.філос.н., проф.; Говоров П.П., д.т.н., проф.; Горбачук І.Т., д.ф.-м.н., проф.; Грицаєнко З.М., д.с.-г.н., проф.; Дейнега І.І., д.ф.н.; Дубина М.І., д.філол.н., проф.; Жеребко В.М., д.с.-г.н., проф.; Зіменковський Б.С., д.фарм.н., проф.; Євтушенко С.К., д.м.н., проф.; Ільницький І.Г., д.м.н., проф.; д.і.н., проф.; Кирилів Я.І., проф.; Кузнєцов Ю.М., д.т.н., проф.; Курило В.І., д.ю.н., проф.; Литвин В.П., д.в.н., проф.; Мартиненко М.А., д.ф.-м.н., проф.; Михайленко В.Є., д.т.н., проф.; Мірошніченко С.І., д.т.н., проф.; Ніколайчук В.І., д.б.н., проф.; Падалка О.С., д.пед.н., проф.; Поляков М.В., д.ф.-м.н., проф.; Попов М.В., д.філос.н., проф.; Процюк Р.Г., д.м.н., проф.; Рудик С.К., д.в.н., проф.; Сминтина В.А., д.ф.н., проф.; Стецюк В.В., д.г.н., проф.; Табачніков С.І., д.м.н., проф.; Товажнянський Л.Л., д.т.н., проф.; Тугай А.М., д.т.н., проф.; Хомич В.Т., д.б.н., проф.; Шакур В.І., д.ю.н., проф.; Шпак В.І., д.ф.н., проф.; Шевчук С.В., проф. (відповідальний секретар).

Друкується за ухвалою Президії АН ВО України від 22 квітня 2011 р.

Свідоцтво про державну реєстрацію – серія КВ №6664

від 31.10.2002 р.

© АН ВО України, 2011

№ 3(74) 2011
Засновник і видавець:

Академія наук вищої освіти України

Голова редколегії – акад. Зозуля І.С.

Редактор – акад. Шевчук С.В.

Набір – Серeda Н.Ф.
Коноваленко І.В.

Верстка – Швець Р.М.

Видання зареєстроване в Державному
комітеті інформаційної політики,
телебачення та радіомовлення України
свідомство серія KB №6664
від 31.10.2002 р.

Видається українською мовою

Загальний тираж – 450 прим.

Адреса редакції 01054, м. Київ-54
вул. Тургенєвська, 11
офіс 1.1
т/факс: 486-89-16
Е-пошта: anvuz@ukr.net
сайт: www.anvou.org.ua

Редакція може не поділяти
точки зору авторів

Друкується за ухвалою
Президії АН ВО України
від 22 квітня 2011 р.

© АН ВО України, 2011р.

ЗМІСТ

Чи не час замислитись?	4
Погребенник В.Ф. Велич Шевченка	5
Лизанчук В.В. Що означає особлива форма свідомості в українців	10
Виступ ректора Київського національного педагогічного університету ім. М.П.Драгоманова акад. Андрущенко В.П.	21
З подій сьогодні	29
Яке суспільство – такі й лідери	29
Резолюція Ювілейної конференції УФТ-2011	32
Неоимперський проект	35
Іван Франко і державність	41
Дитино, вчи англійську!	43
Служити Україні – найвища благодать!	47
Книга «Мальви у вічному місті»	49
Нові публікації	51
Ільницький І.Г. Клінічно-рентгенологічні та лабораторні прояви «атипової» пневмонії на тлі епідемії респіраторно-вірусної інфекції	51
Зозуля І.С., Боброва В.І. Сич Н.С. Інновації в нейропротекторній терапії гострого періоду інфаркту мозку	57
Дубина М.М. Жіночі недільні школи в Україні	63
Бабюк І.О., Кришталь Є.В., Цветкова П.Д. Дисгармонія шлюбного життя: аналіз сучасного погляду на проблему	67
Повернімося до минулого	71
Голодомор	71
Дейнега І.І. Українське питання в документах РСДРП та РКП(б)	74
Обмінюємося досвідом	84
Графік проведення наукових конференцій, симпозіумів, нарад на 2011 рік	84
Слава минулого	91
Козацька слава Конотоп	91
Поєднання поезії з музикою	94
Постаті	96
Северин Наливайко	96
Олександр Степаненко	101
Агатангел Кримський	104
Олександр Саленко	109
Святійший Філарет	114
Хроніка	116
Будні АН ВО України	116
Наші ювіляри	121
Ігорю Бабюку – 50	122
Станіславу Євтушенку – 70	124
Некролог	126
Ольга Петрівна Блик	126
Цікаво знати	127
Олександр Невський – символ Росії	127
Дорогами мандрівок О.С.Пушкіна по Україні	132

ЧИ НЕ ЧАС ЗАМИСЛИТИСЬ ?!

Академія наук вищої освіти України йде до свого - хай і невеличкого за часовою відстанню ювілею. В 2012 році вона святкуватиме свій ювілей. Дійсні члени академії не можуть не пишатися тим, що за пройдені досить складні роки, вона стала потужним навчально-науковим і культурно-просвітницьким центром України. Члени державних і недержавних академій про неї відгукуються з повагою, а інколи готові брати участь в її діяльності. До складу цієї академії, за час її існування, поступило ряд членів нині відомих державних академій. Академік НАН Ю.М.Таран-Жовнір говорив свого часу про те, що він почувається комфортніше в Академії АН ВШ України (тоді ще не було АН ВО України: вона виникла на домагання недругів, але завжди почуває себе в складі академії 1993-2002 рр.) ніж в НАН, бо тут працюють і знають, чого домагаються. Чому, на жаль, Академія наук вищої освіти України і досі не є державною установою? А до речі, вона охоплює весь спектр наук, які самостійно репрезентують навчальні заклади України, зокрема, класичні університети і старі технічні інститути. Незважаючи на успіхи в наукових дослідженнях (щорічно 60% урядових нагород припадає на виші), громадська наукова установа, якою є АН ВО України, позбавлена державної дієвої уваги: не надано приміщення, не отримує нагород за наукову діяльність, не увійшла до списку установ, з якими радяться (а в складі академії – 400 відомих вчених), не стала авторитетом для влади тощо. В АПН, наприклад, - 80 членів – педагогів і психологів, а в АН ВО України – 235 педагогів і психологів, - але ті 80 організовані в окрему установу АПН, яка дотується державою. А чи не ліпше було б поділити кошти на дві установи.

Розробляються, до речі, в АН ВО України такі наукові напрями, яких немає в НАН, то чи не краще було б державою визнати пріоритет таких розробок. А втім, тут в АН ВО України, працюють найуспішніші, найдосвідченіші вчені України, які не дописують своїх прізвищ до списків на отримання державних премій чи нагород.

То чи не час ректорам вишів України фінансувати дійсних членів АН ВО України: з позадержавного бюджету, доплачувати їм якусь дещицю до зарплати. І цим заходом заохочувати до більш активної діяльності дослідників як старшого, так і молодших поколінь. Було б це по-державному, а насправді справедливо до тих, які своєю працею приносять славу і користь незалежній Україні.

ВЕЛИЧ ШЕВЧЕНКА

Тарас Шевченко – поет-національний пророк, голоснародного сумління, духовний батько українства, творець традиції літературної праці як подвигу, заклику, пророцтва. Найпереконливішу оцінку величі Шевченка дав Франко: „Він був сином мужика і став володарем у царстві Духа. Він був кріпаком і став велетнем у царстві людської культури. Він був самоуком і вказав нові, світлі і вільні шляхи професорам і книжним ученим”. Жоден інший геніальний письменник не витворив такого справжнього культу, як Шевченко серед українців. Річ тут у тім, що неповторний світ поета наскрізь перейнятий ідеями волі, добра і справедливості, релігійним чуттям, є людиноцентричним і найтісніше пов’язаним з історією. Неоціненна спадщина Т.Шевченка є національною святинєю, першим заповітом українському народові і людству. Тарас Шевченко, народившись на княжій Звенигородщині, волею провидіння поєднав у собі східно- й західноукраїнську кров (від матері Катерини Бойко, рід якої походив із Карпат). Тож він був рокованим стати великим соборником – співцем нової, вільної української родини. У Вільно 16-літнім юнаком, закоханим у молоду модистку Ядвігу, він під час повстання поляків уздрів гідність, із якою народ зривається з рабських колін виборювати волю.

Північна столиця не стала в біографії Шевченка, на відміну від Гоголевої, місцем зросійщення. Дуже селянське здоров’я спричинилося до того, що Петербург стимулював „його потужну національну суть” (Є. Маланюк).. На крилах волі він перелетів із брудного ширяєвського піддашся у чарівні зали Академії мистецтв, став одним із улюблених учнів Брюллова, здобув три срібні медалі Академії, Але у двобій із музою малярства, змагаючися за Шевченка, вступила могутня суперниця – богиня-покровителька літератури.

Шевченків світогляд набув рис ренесансного „людиноцентризму” – гуманістичної філософії, що ставить людину в центр світу, підпорядковує її потребам культуру, природу. Ідея свободи людини і нації запалила в творчості Шевченка, страшного всякій антиукраїнській владі, „непереможне сонце волелюбства” (М. Рильський). Кобзар був оригінальним мислителем, що заснував у літературі традицію самозреченої любові до України, виступив речником довічних істин, що не завше покривалися християнським ідеалом, розкрив протилежність „духа істини” й росій-

ських порядків. Розпізнавши добре самодержавну дійсність, Шевченко визнав її аморальною, винною в несправедливостях і нещастях народів. Навіть припустив: найкраще державі було б не мати ніякої політики. „Пізній” Шевченко молитовно вимріявав настання на землі золотого віку доби братолюбія, „єдиномислія” українців. Митець відкидав усілякі зло і „моральну гидоту”, до котрої зараховував і дрібноту людських пристрастей, і рабську покірність лицарських нащадків у ярмі, лакейство і безбожництво матеріалістичних „напівлюдей”. Поряд із кодексом правди Шевченка характеризувала „антропоцентрична релігійність” (Дм. Чижевський), патріотична свідомість і національна ідея. Ще в передмові до „Кобзаря” 1847 р. Шевченко наголосив етноментальну окремішність українців, визначив культурну програму нації: „А на москалів не вважайте, нехай вони собі пишуть по-своєму, а ми по-своєму. У їх народ і слово, і у нас народ і слово. А чиє краще, нехай судять люди”. Так він протиставився тодішнім нашим письменникам, що вважали себе „сынами отчизны общей”.

Його гідну українську душу мучила „велика туга”: всі народи друкують літературну продукцію, „а в нас нітелень. Чого ж ви так, братія моя? Може злякались нашествія іноплемінних журналістів? Не бійтесь, собака лас, а вітер несе. Вони кричать, чом ми по-московській не пишемо? А чом москалі самі нічого не пишуть по-своєму, а тільки переводять, та й то чорт зна по-якому... Кричать о братстві, а гризуться, мов скажені собаки. Кричать о единой славянской литературе, а не хочуть і заглянуть, що робиться у слов’ян”. Тож Шевченко запорукою успішного розвитку нашої культури виставив її українськість і рідномовність, відпорність на чужі впливи. Серцевинне поняття Шевченкової естетики – краса. Сприйняти її, нетлінну, як вияв божої благодаті, писав він, не дано матеріалістичній „напівлюдині”. Засобом осягнення нездеформованої краси, що ошляхетнює душу, є на його думку природність, одухотвореність, правдива простота. В церковних співах Шевченко любив мотиви, які підносять угору серця. Кобзарські думи високо ставив за те, що вони піднесені, прості й прекрасні. Не визнавав солодкавості й розманіженості в мистецтві, протиставляв їм Плутарха і лицарський епос В.Скотта. Відкидав як неприродні й антиестетичні вияви візантійсько-суздальського схематизму ікони церкви св. Юрія в Нижньому Новгороді, архієрейську великодню службу

в Кремлі – невідповідні, на його думку, ідеї добра і чистоти, гармонії та красі справжнього християнства. Критичне ставлення до малярського академізму було у Шевченка викликане ненатуральною малопривабливістю „парсун”, дистанційованістю від „живого усміхненого мистецтва”. У власній поезії ці естетичні настанови втілились у віднайденні в людині (ясна річ, гідній і гармонійній) краси до меж божественних, у Богові – рис людського; у пошуках правди в людині й світі.

Його перша збірка „Кобзар” за словами П.Тичини, „внутрішнім змістом своїм без краю величезна”, „своєю появою грандіозне зрушення зробила в літературі”, спричинила зміни „в нашій історії, у всьому житті нашому”. Відважно експериментальна, творчість Шевченка охопила думкою козацьку славу і могили минулого, перспективу розпрямлення рідним народом (як Яремою Галайдою) вільних крил. Вона стала „запаленням того поетичного світла, при яким зробилося видно по всій Україні, куди... кожен мусить простувати” (П. Куліш). Шевченко створив власну школу на засадах творчої індивідуалізації Біблії, фольклору, історизму, натхнення і творчої фантазмагорії. У період „трьох літ” до них додалася критика морального ренегатства, дійшли апофеозу українське слов’янофільство („Єретик”), згодом підхоплене М.Драгомановим, романтичний націоналізм („Великий льох”, „Розрита могила”), сатиричні інвективні обертони митця („Гоголю”, „Сон”, „Кавказ”), тема харизматичності материнства як подвигу („Наймичка”). Так Шевченко своєю вогненною поетичною правдою переділив усіх українців „на живих і мертвих” (П.Куліш).

З пісків Азії экс-солдат Шевченко повернувся дочасно зістареним. Утратив здоров’я, але не чоловічу хоробрість, потужний дух. Про це говорять епістола до кубанського козачого отамана Я. Кухаренка, якому Шевченко гостро дорікнув за єдиний русизм у листі (той, мовляв, „дощенту побусурменився”); а ще свідчення Г.Честахівського. Він занотував таку репліку Тараса: „А поганець-москаль топче його (український народ. – *В. П.*) личаком калюжним і сам не знає, паскуда, яке добро нівечить”. Зважимо й на Шевченкову гнівну репліку всім українцям: „сонний мозок ваш зводить на вас і весь козацький народ горе й веде до згуби. Самі підставляєте москалеві ноги, щоб надівав вам важкі пута, залізні кайдани, й гнете шиї, щоб запрягав вас у віковичную цугу. Ось підождіть

трошки, тільки дайтеся москалеві запрягти вас в шори та в вбори, а тоді вже, поки світа сонця, він буде вашим погоничем, а ви – поводарі чужого тягла”.

Громадянська поезія Шевченка останнього періоду показує: поет над усе прагнув відродження, оновлення батьківщини. Він натхненно провів у передсмертному вірші „Бували війни й військовій сварі...” крах російського царату і звільнення України від колоніального ярма. А щоб так і сталося, Шевченко не тільки гартував пророче слово, а й уклав український „Буквар”. Виданий на початку 1861 р., він випередив час продуманою єдністю морального, етичного, релігійного виховання й освіти у найтіснішому зв’язку з національною традицією, наголосив: „Чи є що краще, лучче в світі, Як укупі жити, З братом добрим добре певне Пожить, не ділити?”. „Буквар” став „дорогоцінною лептою у справу національного відродження” (П. Зайцев), ознаменував перевагу добротворящої Книжки над революційною сокирою.

Після виходу „Букваря” Шевченко планував видрукувати арифметику, етнографію і географію ціною п’ять копійок, „а історію, тільки нашу, може вбгаю в 10 копійок. Якби Бог поміг оце мале діло зробить, то велике б само зробилося”. Як бачимо, він добре розумів важливість „малих справ”, озброюючи народ безцінними знаннями, та прямий зв’язок цих справ із реалізацією великого діла визволення України. Та хворе серце Тараса Шевченка навіки зупинилося в Петербурзі вдосвіта 26 лютого (ст. ст.) 1861 р. Миттєва смерть спостигла його на порозі майстерні, до якої він спускався зі спальні. Тут додамо: власного помешкання академік гравірування не мав, та людиною зовсім бідною не був. Серед описаного майна – кишеньковий золотий годинник фабрики Тобіаса, деякі інші коштовні вироби, гравюри, втім оригінал Рембрандта, одяг „малороссийский мужской”, меблі, посуд, приладдя для малювання і гравірування, навіть жіночі й дитячі речі. Та найбільшою коштовністю, успадкованою не лише братами, стали його безцінні художні твори Шевченка, його малярські роботи.

Відданням останньої шани тому, хто вчив „правди святої животворящої”, стали промови над труною, велелюдні прощання з тим, чиє тіло не виявило ознак тління при відкритті свинцевої труни! У Києві біля церкви Різдва Христового, прощальне слово про тернисту долю кожного, хто

стає служити народові, мовив Михайло Драгоманов. А 22 травня прах Шевченка впокоївся на Чернечій горі біля Канева, доставлений туди на руках місцевої молоді. Ця висока могила – символ і святиня, куди триває народна проща, навіть за воєн і окупацій. Майже такі могили у пам'ять Пророка насипав народ у 1914 рік сторіччя Шевченка, втім у моєму рідному Косові.

А був Шевченко, „немов великий факел з українського воску, що світиться найяскравішим і найчистішим вогнем європейського поступу. Факел, що освітлює цілий новітній розвиток української літератури” (І.Франка). Гідні переємники Тарасової кобзи – Степан Руданський і Василь Стус, Богдан Лепкий і Василь Симоненко, Леся Українка і Ліна Костенко, гроно інших співців. Величезною є перекладна й оригінальна Шевченкіана, творена багатьма мовами світу. На жаль, у XX ст., крім пошанної, оформилися й профанні тенденції – намагання скинути Шевченка з п'єдесталу (футуристи), „спрямити” й баналізувати (фальсифікації радянської доби) чи й спаплюжити національну святиню, Слово і Долю найбільшого з українців (спекуляції „жовтих”, червоних борзописців). Світло знання розганяє цей морок, солідаризує з такими оцінками: доробок Шевченка – „величний храм Любові до сім'ї людської” (В.Самійленко), що „належить всій Україні і буде промовляти за неї вічно” (П.Куліш). Для читачів це „велика книга мудрості, книга любові до України” (В.Стефаник).

Погребенник В.Ф., академік

ЩО ОЗНАЧАЄ ОСОБЛИВА ФОРМА РОСІЙСЬКОЇ СВІДОМОСТІ В УКРАЇНЦІВ ?!

Актуальність цієї наукової розвідки обумовлена потужною анти-українською інформаційною агресією. Вона є серйозною перепорою на шляху формування й утвердження української національної ідентичності. Здійснюється імперсько-шовіністична настанова російського філософа, історика Г. Федотова, який наголошував: „Мы присутствуем при бурном и чрезвычайно опасном для нас процессе: зарождении нового украинского национального сознания, в сущности новой нации. Она еще не родилась окончательно, и ее судьбы еще не predetermined. Убить ее невозможно, но можно работать над тем, чтобы ее самосознание утверждало себя как особую форму русского сознания» [3, с. 195]. Цей морально-психологічний аспект українофобії найстрашніший, найнебезпечніший, бо спрямований на розтління національної сутності, знищення української ментальності і заміну її російською. На наш погляд, особлива форма російської свідомості українців вбирає в себе малоросійство, манкуртство, хахлуйство, яничарство та інші аморальні якості.

Століттями колонізатори намагалися знищити українців: різними засобами і методами полонізували, мадяризували, румунізували. Але найглибшу рану, що й нині кровоточить, спричинили московські агресори-асимілятори, які, на жаль, не змирилися з тим, що Україна виборола незалежність, не перетворили свою руйнівну зброю у засоби доброчинного, братерського ставлення до вічних сусідів-українців. Одверта брутальна московська політика стосовно України призвела до того, що мільйони українців насильно перетворили не лише на російськомовних, а й російськопрізвищних. Чимало з них стали найлютішими ненависниками українського. На жаль, засоби масової інформації не розповідають, що так звана „природна українсько-російська двомовність”, духовно-моральне каліцтво мільйонів українців – це наслідок 479 циркулярів, указів, постанов, інструкцій, розпоряджень про російщення українців.

„...Мы – сыны великого народа и здесь в историческом Киеве хозяева – мы! Управление матери городов русских должно быть русским! Мы должны решительно сказать: мы русские, и Киев – наш. Надо, чтобы Киев богател, но богател как национально-русский центр», – такою була

головна думка доповіді на зібранні членів Клубу Російських Націоналістів Києва, яке відбулося 7 лютого 1913 року. Текст доповіді у 2002 році передрукувала московська газета „За русское Дело” (число 1).

На момент підписання Переяславської угоди у 1654 р. населення України становило 11 млн. осіб, а в Московському царстві було тільки 9 млн. Згідно з переписом населення на 1 січня 1897 р. в Російській імперії було 23,5 млн. українців. За межами Росії тоді проживало понад 4 млн. українців. Царський уряд всіляко знекровлював, знедуховлював український народ, нищив його військові сили – козацтво. Від 1797 р., коли в Україні було запроваджено призов до царської армії, мільйони українців гинули в загарбницьких війнах Росії, віддаючи своє життя за чужі, московсько-колоніальні інтереси. За минулих сто років (1897-1997 рр.) багато націй зросло у 3-5 разів. Українців також мало би бути нині до 100 млн. Однак їх кількість коливається в межах 40-50 млн. Лише за роки „героїчного будівництва соціалізму і комунізму та щасливого життя в СРСР” знищено понад 30 млн. українців.

Для зменшення кількості українців комуністична Москва організувала три голодомори: 1921-1923, 1932-1933, 1946-1947 рр. Як згадував Уїнстон Черчіль, Сталін сказав йому, що „ліквідував” у 30-х роках 10 мільйонів селян. Винищували українців не просто зі злої природи московського імперіалізму, а з метою очищення українських етнічних земель від українців і заселення їх чужинцями. Це був один із способів остаточної розправи з „українським духом”, що заважав зміцненню московсько-комуністичного тоталітарного режиму.

Якщо до революції 1917 р. росіян в Україні було приблизно 1,7 млн., у 1927 році – вже 2,7 млн., у 1939 – 4,2 млн., у 1959 – 7,1 млн., то у 1989-му – 11,3 млн. Тобто за роки радянської влади кількість росіян в Україні зросла в 6,6 рази [11]. Насильно створене протягом століть „русскаяязычное” життєве середовище спрямоване якраз на вироблення в українців особливої форми російської свідомості. З цією метою зовнішні і внутрішні недруги використовують досить вагомі джерела, серед яких витворене Кремлем, так зване „русскаяязычное население”, в якому виросла і сформувалася та більшість, що становить сучасний політичний клас, споріднений з російським політичним класом, і тому швидко знаходять спільну антиукраїнську мову. „У сучасній Україні економічна і соціальна політика не служать інтересам національної могутності держави, оскільки влада, основні державні, вироб-

ничі та природні ресурси захоплені представниками олігархічних кланів та їхніх корпорацій, які, зазвичай, не мають українськості. Вони втягують народ у свою боротьбу за владу, відволікаючи його від реального націє- та державотворення [10]. Характерною ознакою наявної кланово-корпоративної олігархічної системи влади стало різке, незаконне розширення нею середовища свого існування через скорочення його для переважної частини населення. Хижацькі безсистемні забудови міст, знищення та забудова приватними палацами рекреаційних та заповідних зон, примусове відчуження селян від землі та її незаконна масова скупівля роблять владу загрозою для існування української держави і нації.

Українці стали національною меншиною у Верховній Раді. Як заявив народний депутат України Р. Чубаров, 70% „народних обранців” мають подвійне громадянство. Переважна більшість приватизованих радіо- та телеканалів, як і найважливіших підприємств, не належать українцям.

„Водночас бачимо, що в Україні домінує чітко спланована політика, яку проводить Росія щодо утвердження панросійської ідентичності в Україні” [4], – наголошує академік, директор Інституту літератури ім. Т. Шевченка НАН України м. Жулинський. Серед причин, що впливають на мовну ситуацію в українських ЗМІ, переважають два аспекти – політичний та комерційний. Власне вони взаємозв’язані, бо ті політики, які грають на настроях зросійщених громадян, мають достатню фінансову базу для «втільнення своїх ідей в життя». Тому так активно реєструються сьогодні нові видання, які не лише за мовою – за суттю своєю антиукраїнські. Наприклад, на титульній сторінці журналу „Русское слово” за листопад 2010 р. (журнал зареєстрований 26.02.1996, перереєстрований Держкомітетом України 30.08.2004 р., засновник „Движение Владимира Мономаха „Русь” у м.Красний Луч Луганської області) великими літерами без будь-якого сорому написано: „Русские, украинцы, белорусы – единый народ русский”. На першій сторінці безпardonно зазначено, що „Григорий Саввич Сковорода – русский философ и писатель”, на 28 сторінці також цинічно нав’язується думка, що немає української культури, а є лише „общерусская”. Вихваляючи Сталіна, доктор філософських наук В.Л. Акулов зухвало стверджує, що „вектор исторического развития страны был определен И.В. Сталиным абсолютно точно. Верно были избраны и средства, которые могли привести к реализации вставших перед государством геополитичес-

ких задач” [С.11]. Невже у „науковій методології історичного дослідження”, якої дотримується В.А. Акулов, не знайшлося місця для правдивого інформування про голодомор-геноцид в Україні, організованого Сталіним і його поплічниками, винищення національно свідомої української інтелігенції, найбільші втрати українців у Другій світовій війні у процентному відношенні до кількості населення в Україні.

Сотні друкованих видань, теле- і радіоорганізацій в Україні, як і „Русское слово” (головний редактор В.А. Гончаров), намагаються виробити в українців особливу форму російської імперської свідомості. Роблять це поступово, але доволі навално і цілеспрямовано, втілюючи концепцію „Русского мира”, згідно з якою українського чи білоруського народу не існує. Якщо ще рік-півтора тому нам говорили про спільність долі, можливість і навіть необхідність особливої співпраці і, навіть, про нібито наш чи то борг, чи то провину перед Російською імперією, то зараз жодних таких тез ніхто не висловлює. Після підписання Харківських угод українцям просто відмовляють в окремішності.

Складовою частиною концепції „Русского мира” є надання російській мові в Україні статусу офіційної (тобто державної). Для цього навіть у проекті Концепції мовної освіти в Україні, запропонованій Міністерством освіти і науки, молоді та спорту України, стверджується, що російська мова – „мова міжнаціонального спілкування, одна з поширених міжнародних мов”. Насправді ця теза є цілком фальшивою, бо, за офіційною статистикою, 98% літератури у світі виходить англійською, а 2% припадає на інші міжнародні мови (іспанську, німецьку, китайську тощо), серед яких нуль цілих і кілька десятків відсотка належить російській мові. „То де ж вона поширена?!” [2], – здивовано запитує викладач Київського університету імені Бориса Грінченка Таїса Бурлака. Насправді зміст задекларованої Концепції багато в чому повторює горезвісний проект „Про мови в Україні” О. Єфремова, П. Симоненка і С. Гриневецького і є майже не завуальованою спробою надати легітимності сучасним процесам зросійщення в Україні, створивши законодавчі засади денаціоналізації українців, перетворення їх на біологічну фізичну силу для обслуговування московських імперських амбіцій. Українофобське спрямування має також Концепція літературної освіти (її лобіює Міністр освіти і науки, молоді і спорту Д. Табачник), в якій передбачено надати особливий статус російській літера-

турі, значно скоротивши кількість годин на вивчення української літератури, відкинувши твори, в яких закладена українська ідея нації- та державотворення, показана боротьба українців за незалежність.

Новітні зросійшувачі дуже добре розуміють, що „саме через рідну мову, тобто мову свого народу, дитина засвоює логіку, вчиться мислити, набуває навичок спостерігати, аналізувати явища, пізнає світ, прилучається до великого загалу – рідної нації, – підкреслює професор, заслужений діяч науки і техніки України, відмінник освіти України Іван Ющук. – Рідна мова пронизує й впорядковує підсвідомість людини, можливо, навіть на генному рівні. Отже, рідну мову дитини треба лише шліфувати, удосконалювати, збагачувати, розкривати її закони й закономірності, її красу, показувати можливості її виражальних засобів” [14].

Задеклароване в Концепції мовної освіти положення про „вільний вибір мови навчання”, закладає підвалини поглибленого формування в українців російської свідомості. Адже такий досвід нагромаджено в 60-70 роках минулого століття. 24 грудня 1958 р. сесія Верховної Ради СРСР ухвалила закон „Про зміцнення зв’язку школи з життям і про подальший розвиток системи народної освіти в країні”, а в Україні 17 квітня 1959 р. було прийнято закон „Про зміцнення зв’язку школи з життям і про подальший розвиток системи народної освіти в Українській РСР”. Проголосивши велику роль і важливість російської мови у будівництві „світового майбутнього – комуністичного суспільства”, дозволивши батькам вирішувати, яку мову вивчати дитині (російську чи українську), в яку школу ходити (українську чи російську), ЦК КПРС і Рада Міністрів СРСР створили всі передумови на користь російської мови і культури, по суті узаконили поглиблення російщення, яке не припинилося й досі.

Ситуацію з функціонуванням української мови в Україні можна схарактеризувати терміном, відомим з івриту, – „хуцпа”, що означає вищий прояв нахабства й цинізму, коли, наприклад, молодик, який убив своїх батьків, вимагає від суду поблажливості на тій підставі, що він сирота. „Такою хуцпою і є використання Європейської хартії місцевих або малопоширених мов” (саме такий переклад хартії є достовірним) для впровадження російської як регіональної, а фактично – державної на території України” [5], – наголошує мовознавець, професор Лариса Масенко. Російській мові в Україні ніщо не загрожує, ніхто її не забороняє, нею наси-

чені державні установи, навчальні заклади, армія, правоохоронні органи, перенасичений інформаційний простір. Рафіновані україноненависники, контролюючи сферу інформації, культури, освіти, спорту, спрямовують всі свої зусилля на викорінення української мови з них, роз'язали психологічну війну проти Української держави, української нації, її духовності, правдивої історичної пам'яті. Не менш страшним, підступним у цьому україножерському танці є те, що прекрасна мова Пушкіна, Толстого, Тургенєва, Достоевського, Горького у руках жорстоких комуністично-олігархічних політиків московсько-імперського покрою стає засобом позбавлення життя такої ж прекрасної мови Шевченка, Франка, Лесі Українки, Коцюбинського, Ліни Костенко, Павличка...

На жаль, репертуар багатьох засобів масової інформації сприяє відчуженню українців від своєї мови, культури, духовності. Наприклад, багатомісячний мегапроект телевізійного каналу „СТБ” „Х-фактор”- закамуюльований спосіб формування особливої російської свідомості в українців. Безперечно, милується гарними, розкутими, емоційними, талановитими, впевненими в собі молодими людьми з гарними голосами. Але ж протягом усього дійства на екрані тотально панувала російська мова як робоча мова суддів і конкурсанти, та російська і англійська мови творів, що їх виконували. На такому фоні, зазначає Володимир Серветник, співчуття і жаль викликали потуги нашого відомого шоумена спілкуватися із суддями та учасниками українською. Дивлячись на нього, раз по раз ловиш себе на спогадах про безсмертних Тарапуньку і Штепселя. Врешті-решт, у вузькому колі на чотирьох, поза глядацьким залом чи студією наш носій українства охоче і радісно переходив на „общепонятный”, що, мабуть, не без задуму режисерів мусило додатково підкреслювати нефункціональність і непотрібність української мови у культурному і вишуканому російськомовному товаристві.

Отож, з одного боку – свобода і розкутість, а з іншого – не дай, Боже, роз'ятрити ніжні вушка членів журі та власників каналу „СТБ” українською мовою.

1 лютого 2011 р. Верховна Рада прийняла у першому читанні законопроект про внесення змін до Закону України „Про телебачення і радіомовлення”, що передбачає скасування квот для національного музичного продукту. Ідеться про норму, яка встановлювала, що в загальному обсязі

мовлення не менше ніж 50% мають становити музичні твори українських авторів чи виконавців (У Чехії, до речі, квота становить 70%, у Польщі, Румунії, Угорщині ще більше відсотків ефірного часу займають твори національними мовами). За скасування квот проголосувало 240 народних депутатів, а саме члени фракцій Партії регіонів, КПУ, Блоку Литвина та позафракційні. Голова підкомітету з питань телебачення і радіомовлення Верховної Ради з питань свободи слова та інформації Олена Бондаренко пояснює, що „українських музичних творів замало, аби встановлювати 50-відсоткову квоту на них” [9].

Дуже часто можна почути в телерадіоредакціях, що українська пісня – не формат, тому її не пускають в ефір. „Воно й справді, хіба можна 500 тисяч українських пісень (а ще ж і веснянки, гаївки, петрівки, колядки, весільні, жниварські, наймитські, сирітські та інші – усього мільйон пісень і співанок!) та вбгати у примітивні, вузьенькі рамці убогого „формату”, де з півгодини повторюються кілька банальних словечок на зразок: „Я тібя люблю – ти міня не любіш...” [6], – зазначає Сергій Плачинда. – Так, український народний усний епос не сумісний із чужинецьким і холодним „форматом”. А щодо „не пускають”, то се свідчення того, що духовна, культурна Україна Європі не потрібна. Власне, Європі, як і Росії, Україна потрібна лише як сировинна база, потрібні її чорноземи, які можна остаточно заграбастати, коли знімуть мораторій на продаж-купівлю української землі (хоча вже 10 млн. гектарів українських чорноземів належать іноземному капіталові!).

Завжди, коли постає питання про захист чогось українського, асимілятори-українофоби відразу починають прикриватися всілякими європейськими хартіями, нормативами, угодами, загальнолюдськими цінностями, але людині, яка мислить тверезо, цілком зрозуміло, що це все – облуда, якою прикривають нищення всього українського і нав’язування російського. Для Олени Бондаренко та багатьох інших депутатів замало майже мільйон українських пісень і співанок. Якщо навіть так, то „виходить таке собі коло Дуремара, – наголошує музичний оглядач Юрій Зелений. – З одного боку, вони кажуть, що мало українських музичних творів, і водночас роблять усе для того, щоби їх було ще менше” [9]. Насправді корінь цієї проблеми в тому, що наш інформаційний простір взагалі не є українським. Його власники різними методами і формами прагнуть будь-

що денаціоналізувати всіх українців, перетворити їх у російськомовних малоросів... Ми дедалі відкочуємося від паростків „української” України назад до „совка”. І спостерігаємо це сьогодні повсюдно... [9].

„Як український споживач і поціновувач, як громадянин України і як етнічний українець, я хочу споживати, передусім, український за змістом і формою продукт, не відмовляючись, звичайно, і від кращих зразків мистецтва інших країн і народів, зокрема російських, німецьких, американських – будь-яких. Однак наші нібито українські медіа вже довгий час пропонують нам музику, пісні та виконавців переважно сусідньої держави або тих доморощених зірок, які за популярним колись радянським фільмом-казкою для дітей є „по происхождению тутошние, а по образованию тамошние” [7].

Володимир Серветник роздумує. Якщо увесь світ визнав українську націю однією з найспівочіших, а її мову однією з наймелодійніших у світі, якщо найбагатша у світі спадщина народних пісень належить Україні, якщо Україна й справді є незалежною суверенною державою, мало не 80% населення якої складають автохтони, то чому ми не заслужили і не спромоглися на те, щоб чути бодай на одному телеканалі прекрасну, справді українську народну, естрадну,серйозну музику у виконанні українців, які не тільки не стидаються, але й пишаються мовою свого народу? Невже народ з такою давньою і неосяжно величезною культурою не здатний виділити зі свого середовища талановитих творців і виконавців? Відповідь полягає в тому, що „люди, які формують в Україні неукраїнську гуманітарну політику, яким фінансово належать або адміністративно підпорядковуються ЗМІ, які духовно не споріднені з нашою землею, ніколи за доброї волі не будуть шукати, розвивати і випускати на широку аудиторію ті таланти, які їм чужі і незрозумілі”[7].

Отже, московські прислужники в зросійщенні українців мають конкретний інтерес: менше української мови – менше української національної сутності, патріотизму, а більше особливої форми російської свідомості та нігілізму щодо здійснення української ідеї державотворення.

Якщо відкинути умовності, то телевізійні шоу та низка інших телевізійних і FM-передач – „тонко-нахабна і висококласна пропаганда зросійщення українського населення. Інформаційний товар, який користується величезним попитом у середовищі дуже багатих людей світу, що „мають

види” на Україну. Дурні серіали, декоративний гламур і „ржачки” теж несуть пропагандивне навантаження, справно працюють на уніфікацію, сиріч, дебілізацію аборигенного населення [10].

Але зросійщення, вироблення в українців особливої форми російської свідомості – передовсім. Головне – дуже ефективно і недорого як для зброї масового ураження в сучасних інформаційних „войнушках”, зазначає Володимир Ференц. Пострадянське суспільство до цього звикло, і варто лиш процес підживлювати заздрістю до успішного російськомовного гламуру і не мовлячого молодого таланту. Звісно, мусять дотримуватись закону камуфляжу – один українець у журі і кілька українців серед учасників мають бути завжди. З одного боку, можна відбити закиди щирих патріотів, з другого – зробити пропагандивний плюс демонстрацією того, що етнічного українського таланту і на чверть валу не набереться. А тих, хто є, піддадуть дресурі жанру і моральному впливові переважно російськомовних оцінювачів таланту.

Мета цих антидержавницьких елементів у самій країні і поза її межами (головно в Росії) одна – довести неповноцінність української мови, нашої культури, поставити під сумнів існування української нації, а разом із тим і штучність утворення української держави. „Для досягнення цієї мети вони використовують, окрім ЗМІ, художню літературу, естраду, історичні фальсифікації, зокрема перевертнів на кшталт Бузини і Тимченка. І ця підривна діяльність не безуспішна, – підкреслює кандидат технічних наук Омелян Солецький. – Під її вплив потрапляють громадяни (а особливо молодь), які зневажають усе українське, зокрема українські пісні, незалежно від їх художнього рівня та вокальної майстерності виконавців, що спонукає останніх вилучати їх зі свого репертуару. Як наслідок – засиля низькопробної російської „попси”, що заповонила наші розважальні заклади, транспорт, ярмарки, дискотеки, а подекуди й міські майдани” [8].

Кандидат технічних наук Омелян Солецький справедливо зазначає, що одним із засобів нівечення української мови є суржик. У поширенні суржика досягли „успіхів” деякі розважальні програми, що транслюють майже по-всіх телеканалах України, такі як КВК, „Верка Сердючка” (чи то А. Данилко), „Квартал-95” тощо. У тиражуванні таких програм зацікавлені ворожі нам елементи, які використовують суржик, аби показати нашу чужу українську мову викривлено, як таке собі „наречіє русскава языка”.

Відома думка, що Росія без України в імперському плані неповноцінна. Але річ навіть не стільки в економічному й геополітичному значенні України для Москви. „Річ, перш за все, в тому, що на традиційному російському ставленні до України, по суті тримається російська свідомість, завдяки якій російська імперія, нехай і в урізаному вигляді, все ще існує, – наголошує російський публіцист, поет Олексій Широпаєв. – Підкреслюю: саме ставлення до України – не до Балтії, не до Кавказу – є визначальним для російської імперської свідомості. Як тільки росіяни відкриють для себе, що українці це СПРАВДІ інший народ – російський імперський міф упаде, а з ним неминуче закінчиться й імперія” [12]. Таке стратегічне бачення росіянина Олексія Широпаєва. Але поки що культурний та інформаційний простір України окупований друкованими виданнями, телерадіоканалами та шоу-бізнесом іноземних держав. За підсумками всеукраїнського перепису населення 2001 року 67% громадян України визнали своєю рідною мовою українську, але вся система ЗМІ, культурних і розважальних установ, книговидавання збудована так, ніби 67% і більше населення України становлять росіяни і російськомовні. „Сучасна журналістика стрімко втрачає національне обличчя, активно впроваджує у свідомість аудиторії, якісь „посередні” стереотипи суспільної свідомості й поведінки” [13, с. 19]. – скрушно констатує професор В. І. Шкляр. В Радянському Союзі під гаслами „інтернаціоналізму”, „дружби”, „братерства”, а нині під гаслами „загальнолюдських цінностей” триває вихолощування національної сутності українців, формується особлива російська свідомість, щоби не відпустити українців з лона московського психологічного рабства. Як не парадоксально, але нинішня Україна не виступає державою українців, які становлять абсолютну більшість населення – майже 80%. Права етнічної мовної більшості її населення не забезпечуються державою, що є нонсенсом і значною мірою знецінює таку державу, оскільки українцям, дещо перефразовуючи Тараса Шевченка, доводиться жити у „нашій, не своїй державі”.

Роздумуючи над проблемою утвердження української України, брати Капранови наголосили, що „нам не обійтися без ЄДИНОЇ ДЕРЖАВНОЇ МОВИ як важливого державного інструмента і гаранта дотримання прав громадян на інформацію. ... Сильна державна мова – запорука збереження мов і культур національних меншин у багатонаціональній державі”

[1, с. 41, 43], формування національної ідентичності, сприятливого клімату для розвитку науки, освіти, культури. Це має стати пріоритетом у державній політиці, діяльності засобів масової інформації. Отож, покликання журналістів, їхній професіоналізм мають служити Правді. Брехня завжди шкідлива, бо дезорієнтує, засмічує розум, притуплює моральні, духовні, національні почуття. Брехня веде у прірву. Лише вільна Правда, що базується на національній пам'яті, Свободі, висвітлює шлях до порозуміння і злагоди між народами, рівнопартнерських відносин, духовного і національного самоусвідомлення.

1. Брати Капранови. Закон Братів Капранових: збірка статей / Брати Капранови. – К.: ТОВ „Гамазин”, 2007.
2. Бурлака Таїса. Не можу мовчати, коли... / Таїса Бурлака // Слово Просвіти. – 2011. – 13-19 січ.
3. Гусейнов Гасан. Исторический смысл политического косноязычия / Гасан Гусейнов // Знамя. – 1992. – №9.
4. Дроздовський Дмитро, Усатенко Галина. Реальність – це те, що чинить опір / Дмитро Дроздовський, Галина Усатенко // Слово Просвіти. – 2010. – 30 груд.
5. Масенко Лариса. Законопроект „Про мови в Україні”: погляд лінгвіста / Лариса Масенко // Дзеркало тижня. – 2010. – 18 верес.
6. Плачинда Сергій. Українська пісня – „не формат”? / Сергій Плачинда // Українське Слово. – 2010. – 29 груд. – 2011. – 4 січ.
7. Серветник Володимир. „Х-фактор” залишив взаємопоборювальні відчуття... / Володимир Серветник // День. – 2011. – 14-15 січ.
8. Солецький Омелян. Як про хліб насущний... / Омелян Солецький // Слово Просвіти. – 2011. – 13-19 січ.
9. Томак Марія. „Гетто-мюзик” / Марія Томак // День. – 2011. – 3 лют.
10. Ференц Володимир. Що за російським фактором? / Володимир Ференц // Українське Слово. – 2011. – 5-18 січ.
11. Ціпка Анатолій. Україна у пошуках ідентичності / Анатолій Ціпка // Українське Слово. – 2011. – 5-18 січ.
12. Широпаєв Олексій. Про два різні народи / Олексій Широпаєв // День. – 2010. – 17-18 груд.
13. Шкляр В. І. Мас-медіа і виклики нового століття / В. І. Шкляр. – К.: Грамота, 2003.
14. Юшук Іван. Про концепцію мовної освіти в Україні / Іван Юшук // Слово Просвіти. – 2011. – 20-26 січ.

Лизанчук В.В, академік

Виступ ректора Київського національного педагогічного університету ім. М.П. Драгоманова академіка Андрущенко В.П., виголошений ним перед трудовим колективом працівників цього закладу (виступ подається зі скороченнями).

Вельмишановні колеги!

Професія вчителя вічна, як світ. Змінюється виробництво, політика, культурні пріоритети, міждержавні і міжнародні контакти. Незмінною залишається тільки потреба підготовки людини до життя, потреба у вчителеві, який введе дитину у країну знань, сформує її світогляд і ціннісні орієнтації, відповідні компетенції і навички практичної діяльності. І оскільки це так, то висновок напрашується сам по собі: **ми маємо залишитись педагогічним університетом, але... університетом кращим у вітчизняному і європейському вимірах**, готувати такого вчителя, до якого тягнуться діти, якого поважають батьки, і яким пишається суспільство і держава.

Це і є тим основним завданням, на виконанні якого ми маємо зосередити всі наші зусилля.

Здійснити його не просто. Традиційні підходи і технології підготовки вчителя практично вичерпали свій позитивний потенціал. Нові часи делегують нові виклики, потребують відповідей як у змістовному, так і в методико-технологічному та організаційному планах.

Умовно ці виклики можна поділити на внутрішні і зовнішні.

До перших з них відносяться завдання українського державотворення, утвердження ринкових і демократичних відносин, становлення політичної нації і громадянського суспільства, відродження української національної культури і моралі. **До других** - глобалізація та інформаційна революція, міграційні процеси, активізація міжкультурних комунікацій тощо.

Існує також низка негативних і вкрай суперечливих процесів, зокрема, активізація міжнародного тероризму, розповсюдження псевдокультури і падіння звичаїв, сприйняття демократії і ринкових відносин як культивування вседозволеності, проституція і алкоголізм, торгівля жи-

вим товаром і масова безвідповідальність, що як ракова пухлина роз'їдає й без того наш хворобливий соціальний організм.

Сотні тисяч інтелектуально спроможних людей залишили школу й перейшли переважно у сферу торгівлі. Десятки тисяч фахівців виїхали за кордон. В країні процвітає тіньова економіка і заробітчанство. Гумус інтелігентності опускається до критично низького рівня. Суспільство полонила криклива бездуховність. Активізувалася ірраціональна складова сучасної культури. Ряд суспільних негараздів перекинувся на сучасну школу. Місце вчителя поступово перехоплюють і заміщають всілякого роду віщуні і ворожки, представники духовенства і псевдокультури. Як показала в своїй черговій книзі знаменита Ліна Костенко, ми стоїмо на порозі гуманітарної катастрофи. Розгубившись в системі сучасних невизначеностей, вчитель не знає чому і як він має навчати своїх учнів. Ті, своєю чергою, захоплюючись безшабашністю «нових українців» і переймаючись маніпулятивною, злоякісною за своєю суттю, ідеологією сучасної медіа культури, агресивно відчужують навчання як найбільш оптимальний механізм підготовки особистості до самостійного життя.

Подібна ситуація характерна більшості країн Європи, а отже, вирішувати зазначені проблеми ми маємо разом і в контексті інтеграції України до європейського простору.

Звідси завдання: ми маємо забезпечити європейську якість вищої педагогічної освіти, поширити цей досвід на всі педагогічні університети України.

Його виконання вимагає забезпечення ряду позицій.

Перше. Забезпечення навчального процесу фундаментальним **науковим підґрунтям**. Наш університет має стати дослідницьким. У цьому напрямі вже багато зроблено. Достатньо поглянути на порівняльну таблицю, підготовлену відповідно до вимог Кабінету міністрів до дослідницьких університетів, щоб переконатися у нашій високій науковій спроможності. Але цього недостатньо. Ми - університет педагогічний, а тому маємо подолати хибне уявлення про педагогів як трансляторів усталеного знання. Ми маємо зміцнювати традиційні й створювати нові наукові школи, дослідницькі центри, лабораторії. Сміливо і наполегливо входити в тимчасові академічні авторські колективи. Вести дослідницьку роботу і залучати до неї студентів.

У кожному Інституті має бути створений науково-дослідницький центр, а в його структурі - дослідницькі лабораторії і творчі колективи, затверджена тематика дослідження, укладені угоди про співпрацю з академічними науковими установами, гранти донорських фондів та угоди про співпрацю з зарубіжними партнерами.

Друге завдання також продиктоване розвитком сучасної інформаційної революції. Мова йде про розробку та **впровадження в навчальний процес новітніх інформаційних технологій**.

Сьогодні важко уявити не тільки керівника, але й простого співробітника, які б не мали комп'ютера, не оволоділи електронними технологіями. Досить потужно володіють комп'ютерами й сучасні школярі. На жаль, вчитель є коли б чи не «основним аутсайдером» щодо застосування інформаційних технологій. Навчання у більшості шкіл, особливо сільських, здійснюється за застарілими методиками й за допомогою обшарпаної дошки і крейди. Ми, драгоманівці, маємо покласти край цій небезпечній рутині, налагодити процес підготовки нового вчителя як носія новітніх технологій, методик, інформації. Зроблено у цьому напрямі немало. В університеті створено відповідний Центр, встановлене новітнє обладнання, підготовлена низка підручників, налагоджене дистанційне навчання, а головне - налагоджена підготовка кадрів, здатних до виконання поставленого завдання. Відмічу тут подвижницьку роботу проректора Анатолія Кудіна, першого проректора Олега Падалки, співробітників Інституту дистанційного навчання, служби комп'ютерного забезпечення університету.

Третє завдання модернізації педагогічної освіти в університеті обумовлене необхідністю активного дискурсу з так званим позанауковим знанням, ірраціональною складовою соціального досвіду. Огульне заперечення такого досвіду, практиковане школою ХХ століття, відсутнього ефекту не мало. У школі учень чув одне, а вдома йому говорили про інше. Щоправда, сьогодні навіть у школі він може ознайомитися з основами християнської моралі, основним підґрунтям віри, духовності. В Росії, скажімо, відверто говорять про участь представників традиційних релігій у підготовці вчителів та навчальних посібників, про внесення до програми загальноосвітньої школи так званої релігійної культури тощо.

Очевидно, подібна тенденція буде посилюватися. А якщо додати до цього розмаїття політичних та культурологічних позицій, точок зору та цінностей, які попри закони проникають у сучасну школу, то стане зрозуміло: без додаткової й особливої підготовки вчителю в сучасній школі робити немає чого.

Тож за якими програмами і технологіями ми маємо готувати вчителя, здатного терпеливо з повагою сприймати позанаукове, політичне чи культурологічне знання й одночасно слугувати провідником знання наукового, вивіреного, практичного? На мою думку, ми маємо **озброїти** вчителя технологіями дискурсу, який допоможе учню чи студенту самостійно визначатися у потоці інформації, відокремлювати зерна від плевел, відстоювати власну точку зору.

Четверте завдання розгортається як **завдання оволодіння кожним студентом рідною й однією-двома іноземними мовами, зокрема, англійською.**

Свого часу володіння англійською більшістю з нас зводилося до лукавої фрази - «володію, за допомогою словника». Ми начебто й вивчали іноземну, але вивчали так, що ... не знали її. Останнє зумовлювало до своєрідної «соціальної німоти», відсторонювало від світу, зупиняло міжнародне спілкування і співпрацю.

Нині без знання іноземної, особливо, англійської мови, в світі робити нічого. І першим цей штучно створений «мовний бар'єр» має подолати вчитель. А ми з Вами просто зобов'язані створити всі необхідні умови для вивчення іноземної, розпочинаючи від рівня читання текстів до вільного спілкування.

П'яте завдання може бути сформульованим як завдання **наближення навчання до практики**. Ми маємо готувати вчителя, вмотивованого для роботи в школі, націленого на школу, такого вчителя, роботу в школі який розглядає як своє внутрішнє покликання.

Мова йде про модернізацію **практичної складової** навчального процесу, вмотивовану ринково-демократичними перетвореннями.

Досвід роботи кращих університетів світу дає підстави для впровадження такої схеми практичної підготовки майбутнього вчителя:

1 Курс ознайомлювальна практика 1 місяць в школі (без відриву від навчання);

2 курс культурологічна практика (без відриву від навчання, в канікулярний період, відвідування культурно-мистецьких закладів Києва, України, провідних держав Європи і світу);

3 Курс виховна практика (в період літніх канікул, 1-2 місяці, виховна робота з дітьми в таборах відпочинку);

4 Курс педагогічна практика (1 місяць з відривом від навчання, в загальноосвітній школі);

5 курс переддипломна практика (4-5 місяців, з відривом від навчання, написання магістерської роботи, її публічний захист).

Майбутній вчитель має бути готовим до роботи в школі відразу ж після завершення навчання. Він має знати сучасну школу, всі її плюси і мінуси, досягнення і протиріччя вміти вирішувати нагальні проблеми школи, нести до неї передові знання і технології.

У своїй промові в день святкування Дня злуки України, наш Президент Віктор Федорович Янукович поставив перед науковцями завдання: забезпечити єдність і взаємодію чотирьох складників: науки і бізнесу, освіти і виробництва. Це завдання має бути центральним і для нас. Ми маємо забезпечити його виконання модернізацією всього навчально-виховного процесу, досягненням європейської якості педагогічної освіти й отриманням статусу дослідницького університету.

Шановні колеги!

Європейський статус університету забезпечується серйозними, глибокими і продуктивними **міжнародними зв'язками**.

На сьогодні університет має близько 80 угод з університетами 50 країн світу. Деякі з них мають представницький характер. Однак, близько 40 угод є угодами діючими, активованими, ефективними. Це, зокрема, **угоди** з Білоруськими, Італійськими, Німецькими, Польськими, Російськими, Чеськими, Шведськими університетами.

Лідерами міжнародного співробітництва в університеті є підрозділи, які очолюють академіки, директори інститутів **Анатолій Авдієвський, Віктор Синьов, Володимир Бондар, професори, директори інститутів Олександр Сушко, Микола Працьовитий, Анатолій Кудін, Віталій Покась, Володимир Євтух, Ірина Загарницька, Анатолій Висоцький**.

Серед індивідуальних «міжнародників» я б назвав професорів **Володимира Сергієнка, Тетяну Ладиченко, Володимира Страшка, Мирослава Торбіна, Олену Биковську, Юлію Романенко, Ганну Турчинову.**

Сьогодні в університеті навчається близько 400 студентів з 24 країн світу. Більшість з них - студенти з Китаю. І це зрозуміло. Китай нині намагається ліквідувати той інтелектуальний провал, що виник внаслідок сумнозвісної революції 60-х років минулого століття. Він розсилає своїх студентів у всі країни світу. Нам приємно, що в Китаї наша освіта цінується. Співпрацю з Китаєм у галузі підготовки кадрів ми будемо нарощувати.

Разом з тим, слід більш активно вести підготовчу і пропагандистську роботу щодо залучення талановитої молоді з країн Західної Європи, Росії і США. Це - не тільки колосальний престиж, але й не менш колосальний вплив університету на світову освіту, показник його конкурентоспроможності у світовому освітньому просторі. До речі, саме тут доцільно використати наш філіал у Празі. Щодо його функціонування ми маємо відповідне доручення Президента України. Є також принципи погодження з Урядом Чехії, Посольством України в Чехії. Справа за нами. Кількість студентів з Європейських країн на декілька порядків піднімає статус університету.

Шановні учасники засідання!

Важливим, а може й першочерговим питанням розвитку університету є майбутнє будівництво, здійснення ремонтних робіт, удосконалення системи соціального захисту, оздоровлення та відпочинку студентів, викладачів, співробітників університету.

Минулими роками на оздоровлення та відпочинок студентського і викладацького складу університет витрачав щорічно 2,5 - 3 млн. гривень. Наступні роки не тільки не повинні скорочувати ці видатки, але й мають нарощувати їх.

Шановні колеги!

Держава і суспільство переживають нині не простий період. З одного боку, ми переборюємо наслідки внутрішньої і світової кризи, з другого - намагаємось наростити темпи розвитку на всіх ключових напрямках суспільної життєдіяльності. В міністерстві нині ведеться підготовча робота

щодо оптимізації мережі закладів освіти, державного замовлення, наповнюваності класів, навантаження на викладача. Актуальними питаннями тут є: по-перше, залучення інвестицій; по-друге, встановлення режиму їх жорсткої економії, бережливого ставлення й раціонального використання.

Ця тема безпосередньо торкається й університету. Залучення коштів і їх раціональне використання є умовою виживання університету, відповіддю на можливе скорочення видатків на освіту, зменшення масиву молоді, зокрема, випускників загальноосвітніх шкіл, які хотіли б продовжити навчання в університеті.

Ми маємо уважно проаналізувати фінансовий стан кожного з підрозділів - інституту, кафедри, лабораторії, господарської частини, бібліотеки, бази відпочинку тощо, визначити їх ефективність, підготувати пропозиції щодо подальшого функціонування. Я переконаний, структура університету потребує серйозної оптимізації. Головне, зробити це треба без поспіху й при належному обґрунтуванні.

Поза всякого сумніву, буде скорочено керівний склад університету, кількість проректорів, платних заступників директорів інститутів, надбавки до посадового окладу, виплата преміальних тощо.

Вкрай обмеженими будуть бюджетні та позабюджетні відрядження, особливо, закордонні.

Обставини змусять нас вдатись до такого непопулярного заходу, як скорочення викладацького складу, збільшення навантаження тощо.

Університет входить у режим жорсткої економії коштів і я прошу всіх і кожного поставитися до цього з розумінням. Прошу в цьому підтримки профспілкової і ветеранської організацій, а також студентського самоуправління.

Декілька слів про студентське самоуправління.

Я задоволений його роботою й висловлюю вдячність студентському ректору **Миколі Давидюку** за той комплекс робіт, який він виконав разом зі своїми колегами. Наше студентське самоуправління одне із найкращих у Києві.

І разом з тим, є низка питань, які хотілося б винести на Ваше компетентне обговорення.

Перше. В самоуправлінні має брати участь кожен студент, а не тільки група так званих студентів-активістів. В минулому досить потужно ці

питання закривала модель єдиного політдня, політичного інформування, партійно-комсомольського навчання. Звичайно, вона була вкрай ідеологізована й виконувала маніпулятивну функцію. Однак, зі студентами ми зустрічались, дискутували, були ближчими один до одного. Щось подібне треба відродити на новій духовній платформі й з урахуванням нових умов життєдіяльності суспільства і студента. Продуктивний дискурс має бути постійним і змістовним. Низку питань як суспільного, так і внутрішнього університетського життя студенту може пояснити тільки викладач. І в цьому, зрештою, полягає наша основна місія.

Друге. Які питання мають бути в колі студентської компетенції? Побут, культура, спорт чи навчально-виховний процес і наука? Якою мірою студенти мають перейматись у плані власного працевлаштування, поселення у гуртожиток, організації дозвілля не тільки у власному середовищі, але серед молоді району, міста Києва, України загалом? Знову ж таки, ми не маємо на них однозначної відповіді.

Третє. Чи має право студент оцінювати діяльність викладача. Виставляти йому відповідну оцінку? Яким чином ця практика здійснюється в університетах інших країн світу?

Нарешті, які повноваження повинен мати студент, обраний до складу Вченої ради університету? Чи має він право голосу при обранні скажімо на посаду професора, доцента чи присвоєння їм чергового наукового звання? Чи потрібно студента включати до складу лічильної комісії?

Днями в університеті буде проведена чотирьохстороння відеоконференція, в якій беруть участь ректори педагогічних університетів Білорусі, Польщі, Росії й України. Головна тема -досвід і розвиток студентського самоуправління. До участі в ній запрошені студентські лідери. Хотілося б почути, як ця справа організована в інших університетах.

Одночасно я звертаюся до Вашого досвіду, шановні колеги. Всі ми колись були студентами, лідерами студентських організацій. Що з минулого може бути перенесено у сьогодні; що буде корисним завтра і які сюжети ми маємо розгорнути вже сьогодні, щоб домогтися максимальної ефективності й на користь університету...

З ПОДІЙ СЬОГОДЕННЯ

ЯКЕ СУСПІЛЬСТВО – ТАКІ Й ЛІДЕРИ

Чому Україна «пасе задніх» по рівню життя своїх людей серед країн Східної Європи, не кажучи вже про більш розвинені, зі сталою демократією, країни Західної Європи? Можливо, наші природні ресурси, корисні копалини, ґрунти, географічне розташування чи клімат -гірші ніж, скажемо, у Естонії? Вона здобула свободу разом із нами, після розвалу СРСР. Її територія менша від території України більш ніж у 13 разів, а населення – всього 1,5 мільйона. Зараз Естонія попереду в багатьох напрямках розвитку в Європейському Союзі. Мабуть, тому, що народ цієї маленької країни рішуче став на шлях справжнього демократичного розвитку.

Всі як одна країни колишнього «соціалістичного табору» теж обрали для себе шлях свободи і демократії. Навіть найближчі друзі Росії серби і болгары стали на цей шлях. Україна лише задекларувала після 1991 року цей напрямок свого розвитку, хоч рішучих кроків за вісімнадцять років незалежності зроблено не було.

І ось президентські вибори на дев'ятнадцятому році незалежності принесли перемогу Віктору Януковичу, який за перші ж місяці свого президентства розвернув Україну на 180 градусів.

Один тільки договір з Росією про продовження перебування бази її флоту в Севастополі ще на 25 років, який був ратифікований Верховною Радою («за» проголосували регіонали, комуністи, литвинівці, дев'ять БЮТівців і сім депутатів із НУНСу, (не буду тут наводити їхні прізвища - вони і так записані на чорних сторінках нашої історії), відрізав Україні шлях до Європи. А ще можлива здача Росії газотранспортної системи, атомного виробництва, літакобудування і тощо ведуть Україну назад, у колонію.

Це так ми, українці будуємо незалежну Україну. Запитаємо себе. Чи сам Янукович, бо йому дуже цього захотілося, прийшов і сів у президентське крісло? Звичайно, ні. Ми, виборці, обрали його.

Відома істина, що кожен народ заслуговує на те життя, яке сам собі побудував, або, кожен народ є ковалем свого щастя. І ще. Який народ, суспільство - такі й лідери, бо вони (лідери) підлаштовуються - спочатку під настрої, а по суті, під рабську психологію нашого населення, а прий-

шовши до влади, перетворюють цю неконсолідовану масу в те, чим вона і є насправді, - в безвільних виконавців волі верхівки. Своєю чергою, ці «верхи» є виконавцями волі керівництва сусідньої країни, ідучи строго у фарватері її експансіоністської політики.

Чому регіонали запросили комуністів створити більшість у Верховній Раді? Адже відомо, що комуністи сплять і бачать Україну у складі колишньої імперії, їх (комуністів) мало турбує, який суспільний лад панує в колишній метрополії -соціалізм, комунізм чи капіталізм. Головне, щоб не було України як самостійної, незалежної держави. Та вони і комуністи не українські,авідгалуження російських комуністів, бо українських, як відомо, ще в двадцятих - тридцятих роках минулого століття було винищено. Тому і запросили в коаліцію, що поділяють їхні погляди.

Спробуймо відповісти на головне запитання.

Чому на платформі ненависті до всього українського можна в'їхати до Верховної Ради і в президентське крісло?!!! Відповідь одна. Така глибока деградація нас, українців. Обрала Януковича президентом не тільки та меншість, що проголосувала за нього, а і та більшість, що своєю роз'єднаністю, пасивністю і байдужістю до своєї долі й долі Батьківщини створила умови для цієї перемоги.

Леся Українка свого часу писала:

«Мені соромно, що ми такі невольні, що носимо кайдани і спимо під ними спокійно». Нам же, сучасним українцям, більше як сто років потому, як писала геніальна людина ці слова, і після дев'ятнадцятилітньої незалежності й досі не зрозуміло, що «...у своїй хаті своя правда, і сила, і воля», як стверджував Великий Тарас Шевченко більше як півтора століття тому.

Мойсей сорок років водив пустелею ізраїльтян, щоб у них із голів вивітрилося відчуття рабства.

Ми ж, українці, після довгої неволі іще сім десятиліть були в найстрашнішому рабстві, коли мільйони нас гинули від репресій і штучно створеного голоду (Голодомору), а ми ще й співали, що живемо щасливіше за всіх, бо нам з Кремля світить сталінське сонечко. Ізраїльтяни, мабуть, у єгипетському рабстві подібних пісень не співали.

Тому нам сорок років незалежності (якщо вистоїмо до сорока) мало, щоб звільнитися від рабської психології, тим більше, що держава (уже незалежна) не робила нічого до сьогодні в цьому найважливішому на-

прямку. Навпаки, всі ці роки велася антиукраїнська пропаганда. А як буде діяти нова влада, ми вже бачимо. Між іншим, Янукович уже в ранзі Президента на міжнародному форумі в Європі заявив, що Голодомор 1932–1933 років не був геноцидом українського народу.

Тяжке фізичне рабство. Та ще страшніше рабство ідеологічне, психологічне. Звільнились раби з фізичного рабства і - вже вони вільні. А ідеологічне рабство паралізує свідомість (мізки), і звільнитися від нього дуже важко.

Чи можна сподіватись, що нинішні діти, молодь (школярі, студенти) виростуть громадянами - патріотами своєї держави - і не будуть такими байдужими до долі України, або навіть відвертими ворогами її? ;

Мати надію на це, коли Міністерство освіти очолює людина, м'яко кажучи, що не дуже любить Україну, коли главою Інституту національної пам'яті й завідувачем Державного комітету архівів призначені комуністи, - марно. Це проблематично ще й тому, що колишня радянська номенклатура і комуністи вирішують долю країни у Верховній Раді, - коли в Запоріжжі поставлено пам'ятник Сталіну, коли в містах і селах залишається радянською топоніміка. Коли освіта в суспільстві не на належному рівні, мораль і культура відсутні, переважають споживацькі настрої, а корупція процвітає. Коли засоби масової інформації сусідньої країни господарюють тут, а українські телеканали «5 канал» і «ТВі» позбавляють ліцензій. Коли високопоставлені емісари цієї ж країни у нас же вдома безперешкодно «виховують нас в патріотичному дусі» іт.д. іт.п.

24 серпня 2010 року - День незалежності України, дев'ятнадцята річниця. Янукович із Азаровим, Литвином і челяддю моляться за незалежну Україну у храмі Московського Патріархату. Запитання. За незалежність від кого?!!! Навіть людині з невисокою ерудицією очевидно, що це - ересь і цинізм найвищого гатунку.

Патріарх Кирил приїздив нещодавно в Україну зміцнювати нашу незалежність? Він також молився в цьому храмі. Та в щирість їхньої молитви важко повірити. Вони навіть перехреститися як слід не можуть. Якби, не доведи Господи, зараз повернулася більшовицька влада, вони - ті, що там молилися, - руйнували б церкви.

**Віктор ЗОЛОТИЙ,
с. Василівка, Снігурівський р-н,
Миколаївська область**

**Резолюція Ювілейної конференції УФТ-2011,
присвяченої 20-річчю Українського фізичного товариства,
40-річчю Європейського фізичного товариства,
100-річчю відкриття явища надпровідності,
проведеної в рамках підготовки до Фестивалю науки 2011 року**

Ми, учасники ювілейної конференції Українського фізичного товариства, відзначаємо:

упродовж двох минулих десятиліть наша громадська організація, утворена на хвилі демократичних змін початку 1990-х років, провела важливу роботу задля виконання своїх статутних завдань – поширення фізичних знань та розвитку фізичних досліджень в Україні.

З ініціативи та за участю УФТ було проведено низку авторитетних міжнародних та вітчизняних наукових форумів, зокрема, й представницький з'їзд «Фізика в Україні», який став унікальним майданчиком для спілкування представників різних галузей фізичної науки.

Діяльність УФТ зі зміцнення міжнародного авторитету української фізики мала наслідком визнання Європейським фізичним товариством (ЄФТ) провідних національних наукових видань фізичного профілю: «Українського фізичного журналу», «Journal of Condensed Matter Physics» та «Журналу фізичних досліджень». Проведення з ініціативи УФТ у Києві засідання правління ЄФТ дало змогу провідним фізикам континенту на власні очі побачити роботу провідних українських наукових установ та ВНЗ фізичного профілю, переконатися, що фізична наука в Україні має великі традиції і значний потенціал розвитку. На цій Ювілейній конференції був присутній і виступив з доповіддю Президент ЄФТ професор М. Колвас, що також свідчить про щораз більший міжнародний авторитет УФТ.

УФТ у взаємодії з ЄФТ приділяло і приділяє значну увагу підтримці молодих науковців-фізиків, створенню для них належних умов для розширення міжнародних контактів і творчого росту, зокрема і в рамках розпочатого ЄФТ проекту «Young Minds». Зі свого боку, УФТ сприяє через мережу своїх первинних осередків поширенню бюлетеню ЄФТ «Europhysics News», який інформує наукову спільноту про пріоритетні роботи і досягнення провідних фізиків континенту.

Для виконання своїх завдань УФТ неодноразово звертало увагу органів української влади на неприпустимість падіння рівня фізичної освіти в середніх школах, на необхідність подолання занепаду вітчизняної мі-

кроелектроніки та на небезпеку руйнування системи атестації наукових кадрів через поспішну ліквідацію ВАК України, привертало увагу громадськості до проблем розвитку фізики, освіти й науки в цілому через публікації в центральній пресі, виступи на радіо та телебаченні.

УФТ розвивало плідні контакти з іншими науковими організаціями, насамперед з Національною академією наук України (якій УФТ щиро вдячне за допомогу у вирішенні питання сплати членських внесків до ЄФТ), громадськими організаціями – Академією наук вищої школи України, Українською астрономічною асоціацією тощо.

На жаль, нині ми констатуємо негативні тенденції, які становлять загрозу не лише українській фізиці, а й національній освіті й науці в цілому.

Зокрема, непродуманий перехід від так і не реалізованої 12-річної середньої освіти, прийнятої в більшості країн Європи, до 11-річної, поставив українських випускників шкіл у відверто неконкурентне становище порівняно з їхніми європейськими однолітками. Особливо очевидно це на прикладі фізики, де вже було випущено якісний підручник академічного рівня з механіки для 10 класу, одним з авторів якого є видатний український фізик, перший президент УФТ В.Г.Бар'яхтар. Однак всю подальшу програму вивчення фізики, що охоплює основи молекулярної фізики, оптики, електрики та атомної фізики, було стиснуто до рамок одного 11 класу (замість передбачених раніше 2-х: 11 і 12-го), що унеможлиблює якісне вивчення матеріалу. Фактично це означає, що слід відмовитися від усіх апробованих підручників і докорінно переглянути всю схему вивчення фізики (а також усіх інших дисциплін) упродовж 7-11 класів, що потребуватиме величезних зусиль, матеріальних ресурсів і неминучого кількарічного перехідного періоду, впродовж якого учні не зможуть отримувати по-справжньому системних знань.

Водночас зниження рівня фізико-математичної підготовки у загальноосвітніх школах ставить під загрозу формування наукового світогляду у майбутніх активних громадян України.

УФТ глибоко непокоїть нинішня широка пропаганда антинаукових положень на сторінках газет, у передачах радіо і телебачення. Така ситуація має шкідливі наслідки, зокрема, в сфері освіти – з молоді людини, сформованої на псевдонаукових положеннях, неможливо буде підготувати фахівця, здатного розв'язувати реальні проблеми. Тому УФТ звертається до засобів масової інформації з пропозицією залучати провідних науковців для наукового коментування їх передач і програм. Водночас

УФТ вважає за необхідне при вирішенні зазначених вище проблем тісно співпрацювати з Асоціацією викладачів фізики у середній школі.

Далі занепадає вивчення фізики в більшості ВНЗ. Ми вважаємо абсолютно неприйнятним зведення курсу загальної фізики у технічних і технологічних університетах до рамок двох, чи навіть одного семестру. За такого знання базової дисципліни майбутні інженери не зможуть задовольняти потребам сучасного виробництва. Нас хвилює те, що здійснення серйозних інноваційних проектів вже оголило проблему підготовки сучасних кадрів, здатних забезпечувати високотехнологічні процеси.

Особливе занепокоєння викликає ігнорування Міністерством освіти і науки, молоді та спорту проблеми оновлення наукового обладнання в найпрестижніших університетах України. Справа дійшла до того, що неможливим стає навіть виконання лабораторних робіт з використанням сучасного наукового обладнання студентами-старшокурсниками.

УФТ хвилює брак уваги з боку сьогодишнього державного керівництва до Національної академії наук, що ставить під загрозу перспективи розвитку науки в цілому та фізичних досліджень світового рівня зокрема. Ще в гіршому становищі опинилася університетська фізична наука, оскільки вперше за історію незалежної України в Міністерстві освіти і науки було навіть ліквідовано фаховий «науковий» департамент. Нарешті, у стані стагнації перебувають міжнародні наукові контакти України. Не пролонговано термін дії угоди про науково-технічне співробітництво України та ЄС, не створено нової правової бази відносин України з ЦЕРН, не використовуються можливості, які дає Україні її повноправне членство в Європейській науково-інноваційній програмі EUREKA.

УФТ закликає фізичну спільноту України згуртуватися задля захисту системи національної освіти й науки.

Ми переконані: сьогодишній науково-освітній потенціал дає нашій державі підстави реально претендувати на участь у престижному «клубі розвинутих держав». Але це може бути реалізовано лише тоді, коли освіта й наука перетворюються з декларативних на справжні пріоритети державної політики. **Як відомо, без науки не може бути сучасної держави.**

Ухвалено 18 лютого 2011 року в м. Києві

**В.Г.Литовченко В.Г. Президент УФТ,
член правління ЄФТ,
член-кореспондент НАН України**

НЕОИМПЕРСКИЙ ПРОЕКТ

Анализируя современные тенденции развития России, содержание ее официальной внешнеполитической стратегии, направленной на противопоставление демократическому Западу и восстановление неоимперии, а также текст новой военной доктрины России, которая допускает нанесение превентивных ядерных ударов по возможному агрессору (чего, кстати, не предусматривала даже советская военная доктрина), невольно убеждаешься в том, насколько пророческим оказалось предсказание выдающегося российского религиозного мыслителя, историка и публициста Георгия Федотова. Почти шесть десятилетий назад он писал: «Как обеспечить мир и в будущем от нависшей над ним угрозы российской агрессии? Большевизм умрет, как умер национал-социализм. Но кто знает, какие новые формы примет русский фашизм и национализм для новой русской экспансии?»¹. Хотелось бы, чтобы нынешние лидеры Украины, которые так поспешно и угодливо сдают соседнему государству наши национальные интересы, прислушались к этому предостережению мудрого россиянина.

Большую тревогу вызывает также гуманитарная политика власти, которая, судя по всему, почти полностью сдана под контроль иностранного государства. Ведь как иначе объяснить, почему в собственном государстве украинцам снова пытаются отказать в праве быть самим собой, навязать чужие ценности, лишить исторической памяти, своих национальных героев, родной культуры и языка? Язык, как считал арабский писатель С. Аль-Хусри, это основа жизни нации, а нация - это социальный организм, который характеризуется жизнью и чувствами, при этом жизнь нации — это язык, а чувство — история. Главным все же он считал язык: «Нация, которая забывает свою историю, теряет сознание и находится в состоянии летаргии, однако она еще живет и серьезное внимание к национальной истории может привести ее к жизни. Нация, которая потеряла язык, исчезает с лица земли»². Не потому ли так активно, одновременно извне и изнутри страны, ведется наступление с целью пересмотра истории Украины и изменения ее языкового законодательства? Ответ, наверное, очевиден.

1. Федотов Г. Судьба и грехи России (избр. статьи по философии русской истории и культуры). Т.2, Санкт – Петербург, 1992 – С.325
2. Арабские концепции путей развития. – М., 1991. С53-54

А если так, то хочется напомнить хотя бы две довольно-таки банальных истины: страна которая не признает национального освободительного движения собственного народа, неизбежно обречена на поражение; без украинцев Украина невозможна. Учитывая вышеупомянутое, верхом политического цинизма выглядят попытки превратить русский язык, который знает и которым пользуется добрая половина страны, в орудие борьбы против этнических украинцев, их языка и культуры, использовать его с целью углубления раскола Украины. И все это под прикрытием мнимого билингвизма, антинаучных утверждений о чуть ли не извечном проживании здесь русских. Те кто этим занимается, по сути провокаторы, поскольку прекрасно знают, что русскому языку в Украине ничто не угрожает, что он и так доминирует в большинстве сфер общественной жизни. Перед угрозой вытеснения и исчезновения во многих регионах Украины, особенно в Крыму, Донбассе, на юге и востоке Украины, оказался именно украинский язык, который на протяжении почти трех столетий подвергался притеснениям со стороны почти всех режимов. Спасать его, расширять сферы использования, заботиться о реализации государственного статуса - одна из основных функций власти, если она настоящая украинская власть, а не колониальная администрация соседней страны. Никто при этом не отрицает необходимости заботиться о развитии языков национальных меньшинств в Украине, в том числе и русского языка, однако ни коим образом не противопоставляя их украинскому языку, тем более не борясь с ним с их помощью.

Учитывая недавние события, не можем не затронуть такую судьбоносную тему, как Вторая мировая война, добрая половина которой велась, по образному выражению А. Довженко, «вокруг украинской проблемы»³. К сожалению, нынешняя власть использовала 65-ю годовщину Победы совсем не с целью почтить светлую память погибших в ней по меньшей мере десяти миллионов украинцев, а также нескольких десятков миллионов потерянных жизней многими другими народами, а для реанимации некоторых одиозных мифов об этой войне и углубления политического раскола нашего общества. Мы – дети той войны в прямом и переносном смысле этого слова. Оба родились в 1944 году, во время заключительных

3. Довженко А. Зачарована Десна. Украина в огне. Киноповесть. Дневник (1941-1956). К., 1995- С354

боев Красной армии по освобождению Украины. Война многих сторон обожгла наши семьи, лишь чудом оставив их в живых. Длительное время нам выпало жить, работать конечно же, общаться со многими участниками и просто свидетелями войны. Среди них бы рядовые бойцы и командиры Советской армии, подпольщики и партизаны, узники немецких и советских концлагерей бывшие пленные и оstarбайтеры, бойцы УПА, ну, и сотни, если не тысячи, наших граждан которые пережили немецкую оккупацию, а потом снова оп тили на себе «прелести» сталинского режима. Конечно, мы как историки по профессии постоянно интересовались историей войны, изучали советскую впоследствии российскую и украинскую историографии, а в последние годы – историографию дальнего зарубежья.

Один из главных выводов который следует из приобретенного нами опыта, заключается в том, что прошлая мировая война не должна быть поводом для помпезного празднования в Украине. Ведь на самом деле это была ужасная трагедия для нашего народа, порожденная двумя жесточайшими в мировой истории террористическими диктатурами во главе с Гитлером и Сталиным. Последствия ее для него были просто катастрофическими, поскольку оба диктатора никогда не считались с количеством причиненных народам потерь. Вот почему, на наш взгляд, каждая очередная годовщина Дня Победы должна отмечаться именно как День памяти многомиллионных жертв нашего и всех других народов в той страшной войне. Что же касается достижений украинского народа в результате войны, то важнейшее из них - объединение всех основных этнических украинских земель в одном государстве. К сожалению, не в суверенной Украине, а в составе СССР, а потому с хорошо известными трагически» последствиями.

Одна из наибольших неправд о войне, которую десятилетиями продуцировала коммунистическая пропаганда, что якобы СССР единолично ее выиграл. Даже И. Сталин в запале откровенности перед ближайшими своими соратниками, признавал, что СССР не выстоял бы один против Германии. Завоеванная в мае 1945 г. Победа - это победа мощной антигитлеровской коалиции государств, всего прогрессивного человечества над немецким фашизмом.

Еще один миф бывшей советской и современной российской офи-

циальной пропаганды, который активно, вопреки исторической правде, снова пытаются навязать нашему обществу, связан с деятельностью ОУН-УПА в годы Второй мировой войны. Обвинения патриотов Украины в предательстве, коллаборационизме с немцами посыпались, как из рога изобилия, после присвоения бывшим президентом В. Ющенко звания Героя Украины Р. Шухевичу и С. Бандере. Некомпетентность и политическая заангажированность отдельных представителей власти при этом просто поражает. Чего, например, стоит утверждение министра о том, что никакой третьей силы в тот период, кроме антигитлеровской коалиции и фашистского блока государств, не было и не могло быть, и что никакой борьбы с немцами украинские повстанцы не вели.

К чести отечественной историографии, за годы независимости появилось немало работ, в которых объективно освещается эта проблема. Заслуживают также внимания и научные работы историков украинской диаспоры. Как отмечают исследователи, опираясь на свидетельства преимущественно немецких документов, Украинские повстанцы осуществили около пяти тысяч боевых акций против немецких оккупантов. Что же касается сопротивления советскому режиму, то процитируем здесь хотя бы один документ, который, вопреки своему назначению, проливает свет на действительную роль УПА как третьей силы, которая в невероятно тяжелых условиях боролась за независимое соборное Украинское государство. В письме секретаря ЦК КП(б)У Н. Хрущева в ЦК РКП(б) И. Сталину, датированном июнем 1945 г., сообщалось: «За время со дня освобождения западных областей от немецких захватчиков до 1 июня 1945 года убито бандитов – 90 275, взято в плен – 93 610 и явилось с повинной – 40 395. За это время захвачено у бандитов: пушек – 40, минометов – 449, станковых пулеметов – 566, ручных пулеметов – 445, автоматов и винтовок – 4 235... На 1 июня 1945 г. из западных областей выдворено 9 615 семей бандитов и их пособников, общим количеством 24 888 человек»⁴. Итак, только за семь месяцев в западных областях Украины, опустошенных и обезлюдевших в продолжительной войне, советский режим уничтожил, посадил в тюрьмы и выселил четверть миллиона мужчин, женщин и детей. Кстати, в УПА боролись не толь-

4. Центральный государственный архив общественных объединений Украины. Ф.1, оп46, 3203, л.111-114.

ко украинцы, но и представители еще пятидесяти национальностей. В ней действовали вооруженные отряды грузин, армян, азербайджанцев, узбеков, татар и других национальностей. Был сформирован также еврейский курень, который состоял в основном из врачей. Так правомерно ли и до сих пор квалифицировать всенародное сопротивление тоталитарному режиму бандитским движением?

Вызывает тревогу возросшая угроза территориального раскола Украины, которую значительно усугубила охарактеризованными выше действиями власть. О таком сценарии развития событий уже нередко пишут некоторые отечественные, а еще больше зарубежные аналитики. Кое-кто с тревогой, но есть и те, которые смакуют эту тему и стремятся к именно такой ее развязке. Случаются даже откровенные призывы к разделению Украины на западную и восточную части и образованию отдельных государств.

Мы решительно отвергаем подобные проекты и осуждаем их авторов.

Для нас соборность Украины является одним из наибольших достижений украинского народа за всю его более чем тысячелетнюю историю. По меньшей мере полтора десятка лет мы специально исследуем эту проблему, опубликовали ряд монографий, несколько десятков статей, добивались признания дня 22 января праздником Соборности Украины. Поэтому неслучайно, что после того как президент Л. Кучма своим указом от 21 января 1999 г. узаконил, наконец, этот праздник, мы активно поддержали его кандидатуру для избрания на повторный президентский срок. Вот почему нам было больно из года в год наблюдать, как усилиями многих политиков, и провластных, и оппозиционных, в сугубо политически-партийных целях искусственно усиливался раскол Украины.

Однако то, что делают в этом отношении отдельные представители нынешней власти, иногда переходит все границы. Осуществляет сознательное, целенаправленное разжигание неприязни и вражды между отдельными регионами, галичан не считают украинцами, иногда откровенно шельмуют. Словно мстят им за то, что именно они внесли едва ли не самый весомый вклад в свержение коммунистического режима, в крах СССР и образование независимой Украины. Парадокс, да и только! И где

бы вы тогда правили? В министрах бы ходили, если бы не они? Да и поняли ли, в конце концов, что обидели не только галичан, но и всех украинцев, во всех без исключения регионах страны? Надеемся при этом, что не только украинцев.

В украинской общественно-политической мысли, даже в самые тяжелые годы колониального порабощения, всегда были деятели, которые активно выступали за соборность украинских земель. Среди них особое место, безусловно, принадлежит великому украинцу, галичанину Ивану Франко. Более трех десятилетий он был пламенным спикером и активным борцом за воплощение в жизнь этой великой идеи. На протяжении доброй четверти века (с конца XIX по первые два десятилетия XX) ведущей фигурой и настоящим символом национальной соборности был Михаил Грушевский. В письме к канадским украинцам, написанном 6 декабря 1919 г., он подчеркивал: «На род наш высказал свою волю, чтобы Украина была одна, Восточная и Западная, Поднепровская и Надднепрянская, один край и один народ, одно тело и душа и незачем ковыряться во второстепенных отличиях сих двух частей нашей единой отчизны, причиненных неблагоприятными обстоятельствами нашей истории. Надо поднимать и скреплять все то, что их соединяет и вяжет, а не то, что их разнит и делит»⁵. Еще один наш выдающийся политический мыслитель Вячеслав Липинский, касаясь этой проблемы, в письмах к галичанину Осипу Назаруку писал: «Имейте наконец в виду, что подчеркивание галичанско-надднепрянского антагонизма абсолютно препятствует нашей идеологии», «дело украинской государственности всегда губило отсутствие единства между украинцами», «регионализм теоретически не вреден, но практически вносит еще больший хаос в жизнь нашей земли, поэтому с ним надо бороться», «объединение украинских земель должно быть ведущей идеей»⁶.

Актуальность этих мыслей сегодня более чем очевидна. Прислушались ли к ним наши политики?

ГошулякИ., к. ист.н.;ЧумакВ., к. ист.н.

5. Грушевський М. Письмо К канадским украинцам // Великий Українець Матеріали из жизни и деятельности М.С. Грушевського – 1992 – С.266
6. См. Потульницький В. Політична доктрина В. Липитського //Укр. Історический журнал – 1992. - №9. – 43.

ІВАН ФРАНКО Й ДЕРЖАВНІСТЬ

Замолоду, як відомо, захопила Франка хвиля соціалізму, котра в тому часі прокотилася по всій Європі і знайшла своє відображення у загально-відомих «Каменях», «Товаришам з тюрми», «Земле моя», в романах «Boaconstriktor», «Борислав сміється», «Захар Беркут» та інших талановитих творах першої, т.зв. соціалістичної доби його творчості. Разом з М.Павликом він 1890 року став організатором Радикальної партії в Західній Україні, яка захищала галицьких селян від гніту польської шляхти.

Значний вплив на формування світогляду молодого Франка мав, як відомо, Михайло Драгоманов (1841–1895), недавній професор Київського університету, який втік з царської Росії й видавав у Женеві журнал «Громада». На той час вчення Драгоманова мало прогресивний характер, бо вперше накреслювало федеральний поділ Росії на національному принципі, а головне ще й тому, що пробудило консервативну Галичину й зблизило її духовно зі Східною Україною.

На початку 90-х років Франко відступив від федералізму Драгоманова, закинувши йому втечу від конкретного життя, пов'язання долі України з Росією і недооцінення національного питання. Як бачимо, учень поборов свого вчителя. Оспівуючи в ранній добі «братерство велике, всесвітнє» (1878), поет, зважаючи на підневільне становище України, розірваної між двома хижими монархіями, між царською Росією й Австро-Угорщиною, пише запальне «Не пора, не пора, не пора москалеві й ляхові служити» (1880), де вже виразно відчувається національний аспект його творчості. Значну роль у цій світоглядній еволюції Франка відіграло модне тоді єврейське питання, яке оформилося у т.зв. сіоністський рух. Познайомився з ним також І.Франко.

Під час своїх студій у Відні, де 1893 р. захищав у Ягіча докторат філософії, він особисто познайомився з ініціатором ідеї єврейської держави Теодором Герцлем (1860-1904). Вони обидва, як виявилось, мали у Львові спільних друзів, докладно знали відносини не тільки в Галичині

і в цілій Австро-Угорщині, а й у Польщі й Росії, пильно стежили за подіями у світі. Франка як письменника і публіциста, особливо зі статей у віденському тижневику «DieZeit», Герцль уже знав. Український поет тоді вже був автором кількох збірок поезії, оповідань, новел і романів. Його публіцистика, друкована не тільки в українських, а й польських і німецьких органах, була загальновідома. Особисте знайомство Герцля і Франка, зафіксоване В.Щуратом, з яким Франко мешкав у Відні в спільній квартирі, відбулося у грудні 1892 р. у відомій віденській кав'ярні Central на Herrenstrasse. Подаючи Франкові руку, Герцль сказав:

– Тишити мене, що маю змогу познайомитися з паном. Мій колега (за І.Франко – Фрідріх Самуель Кравс) декілька разів згадував мені пана. Мало сказати – згадував. Наоповідав стільки, що познайомитися з паном було моїм найгарячішим бажанням.

На ці щирі й заохочуючі слова Франко, який вже знав Т.Герцля з його публіцистики, наснаженої сіонізмом, – відповів:

– Дуже мені подобається панова ідея відбудови єврейської держави. Дуже мене зацікавила, оскільки вона є начебто рідною сестрою нашої української ідеї відродження української держави. Але чи одна й друга сьогодні здійсненна?

– Чом би й ні, – відповів Герцль. – На цьому світі все може статися, що вміщується в людській голові.

– В розумній голові, – додав Франко.

– Так, у розумній голові, бо тільки про таку можна говорити людям, які хочуть вважатися розумними, – вів далі Герцль. – Народжена у розумній чи розсудливій голові навіть найблагородніша ідея буде здійсненна, якщо тільки зможе збудити запал у найширших масах народу і висуне з лона захисників таких, що будуть готові на мучеництво... Мойсеї не народжуються щодня, то правда; вони формуються під зовнішнім гнітом. А цей зовнішній гніт у нас в десять разів більший, ніж у вас. Якщо ви його колись так само відчуєте, як ми, то й у вас почнуть оглядатися за своїм Мойсеєм і, напевно, знайдуть його, хоч сьогодні, можливо, ще б його побили камінням. А втім, час може все прискорити.

Микола Неврлий

ДИТИНО, ВЧИ АНГЛІЙСЬКУ !

Сьогодні поїздкою до Америки нікого не здивуєш. В Америці постійно товчуться мешканці нашої країни, їх там стільки, що мимоволі спливає думка: світ таки вельми тісний! Наші співгромадяни відшукують за океаном родичів, і в Америці навіть з'явився напівжарт - напівсварка, яку можуть докинути наші колишні земляки поміж собою: «А щоб до тебе гість з України приїхав!». Українці їдуть до Америки вчитися чому-небудь, працювати і дуже часто - напівлегально, а депутати поспішають набиратися досвіду.

«Залізна завіса», сплетена з ідеологічних, політичних та економічних забобонів між нами і рештою світу, тепер впала. Але залишилися найбільші кордони, які нас розділяють,- мовні. Такого прикрого висновку група українських журналістів дійшла вже через дві з половиною години після початку нашої подорожі до Сполучених Штатів. Ситуація склалася так. Наша програма здійснюється в рамках закону США «Про підтримку свободи». Її розроблює і фінансує Інформаційне агентство Сполучених Штатів (ЮСІА), організовує Міжнародний центр Мерідієн. Оскільки гроші на програму виділяються державою, вона дбає про захист інтересів американських платників податків. І насамперед у тому, щоб ці кошти щонайменше впливали за межі Америки.

Професійні перекладачі повинні зустріти нас у Вашингтоні, а в Голландії ми маємо покладатися на власні сили. І, на жаль, досить скоро виявляємо, що шкільних та університетських знань англійської явно бракує. До відльоту аеробуса лишається двадцять хвилин, а ми ніяк не можемо відшукати бюро американської компанії «Делта». Це вдається випадково. Але тут виникають нові труднощі: американці бояться тероризму, і їхня служба безпеки, «сек'юриті», проводить допит іноземних пасажирів. Їх цікавить усе: хто пакував ваш багаж, яким чином ви їхали до аеропорту і чи була у когось змога в цей момент підсунути щось до вашої валізи. Чи не везете чужих пакунків, листів. Яку маєте електроніку і де зроблений ваш радіоприймач.

Робота є робота. «Сек'юриті» розпитує ввічливо, терпляче повторює незрозумілі для нас слова і так само терпляче вислуховує наші кострубаті відповіді. А наприкінці розмови знов-таки ввічливо зауважує, що двері нашого літака...вже хвилину тому зачинилися.

Саме в ту мить я вперше подумала, що, повернувшись додому, неодмінно напишу матеріал під назвою «Дитино, вчи англійську». І повсякчас повторюватиму цю фразу своїй доньці, бажаючи, щоб вона уникала в майбутньому подібного приниження. До літака ми все-таки потрапили, бо рейс наш затримався на півгодини. Але присмак несвободи залишився на всю подорож. А так само - жаль до тих, хто проклямує, що українцям достатньо взагалі знати тільки одну мову - російську.

Американці досить швидко віднаходять ваше слабе місце, спостерігаючи всі мовні негаразди. І отут уже начувайся! Особливо уважним доводиться бути з тими, хто тебе обслуговує в готелі чи ресторані. Яскраво усміхаючись, двоє чорних службовців готелю заносять до кімнати одну твою валізу і обидва простягають руки за належним доларом чайових. Зрозуміло, що ти не зможеш обуритися англійською, що валіза така маленька, а їх аж двійко таких великих!

Не менш ретельно доводиться перевіряти і ті рахунки, які тобі виставляють за проживання в готелі. І в них постійно віднаходиш приписану плату за паркування автомобіля - по 14 доларів за день. А також за користування сейфом для зберігання коштовностей, за перегляд платних телеканалів та чужі телефонні розмови. Але треба віддати належне: якщо тобі вдалося піймати одну з таких недоречностей, службовці без суперечок викреслюють зайве з рахунків. А потім, шоправда, дописують все те твоєму колезі.

Однак найбільше випробування для тих, хто добре не володіє мовою, чекає в ресторані. Тут тобі до рук потрапляє справжня «книга тортур» - свіже меню. У ньому знайомі здебільшого лише слова «чикен», «егг» і «фиш», що відповідно означає «курчатко», «яйце» і «риба». Але в якій комбінації вони приготовлені, що подається на гарнір і з яким соусом - це здебільшого залишається для вас найбільшим сюрпризом. Одного разу після довгих переговорів і дискусій з офіціантом ми примудрилися замовити смажену ковбасу, яку подали на млинцях з кленовим варенням. Іншим випадком порція чизбургерів і гамбургерів, яку ми ретельно вибирали, виявилася такою надмірною, що вечеря обіцяла плавно перерости в ситний сніданок.

Щоправда, щира українська вимова англійських слів таки двічі стала у пригоді. Вперше - в нью-йоркській підземці, коли до нас причепилися дівчатка-повії. Ми досить переконливо зуміли пояснити, що в нашій країні немає сексу і немає доларів. Половину слів ми додали нашою рідною мовою і нам повірили без зайвих суперечок.

І все-таки в Америці існують місця, де ти не почувася глухонімим. В одному з банків у центрі Нью-Йорка ми надібали - колишню москвичку, яка переїхала за океан вже двадцять років тому. Вона з'явилася із кулуарних офісів, почувши слов'янськучому, не випадково. Ми міняли в банку «тревелз чекс» - подорожні чеки, які замінюють готівку. А банківські службовці вже навчені: коли чеки пропонують слов'яни, не лови гав. Бо саме наш брат набув вершин у всіляких підробках. Коли ми заговорили українською, банківські службовці й покликали свого «експерта». Пані Ніна з нами порозумілася досить швидко, а коли владнала справи, не захотіла відпускати. Стовбичила біля стойки, курила і досхочу розмовляла російською.

— Експерт у «слов'янських справах» - казала вона. - Це справді так. Я можу розібратися у наших талантах, вживаю це словобез лапок Американцям важко оцінити життя, вони в усьому покладаються на різну техніку. А я й досі рахую без калькулятора - так мені швидше. Мене йна роботу до банку брали без попередніх умов і випробувань. І досі, якщо виникає в банку якась екстремальна ситуація, треба знайти помилку, кличуть мене чи іншу російянку, мою колегу. Депомиляється машина, виявити під силу тільки нам.

Пані Ніна ніколи більше не відвідувала Москву. І, за її словами, не хотіла того робити. Під час розмови це викликало здивування. А вже пізніше, спілкуючись з іншими емігрантами, ми зрозуміли, що це просто особливий вид ностальгії. Так би мовити, захисна реакція. Хіба можна вірити, що вони не нудьгують за рідною землею, коли весь Брайтон Біч просякнутий російською мовою?

— Маладіє люди - розтягуючи букву «а» і не вимовляючи правильно «р» звернулася до нас американська бабця в радянській куфайці. - Вам ікра нужна? По пятнадцать долларов банка.

— Це дуже дорого, - відмахнулися ми.

— Значит, она вам так нужна, если вам дорого! - скривилася бабця. - Ну, ладна, давайте по двенадцать!

Супермаркет у Брайтон Біч - це справжній російський гастроном. Тільки там стоїть черга за ковбасою і вам наріжуть двісті грамів «з вітрини». Тільки там можна почути: «А што тебе завтра завезут ещо?» І тільки там продавець так ніжно й заміряно відповість тобі «триповерховим російським народним», що відчуття Америки відійде десь на другий план. Тут дім, а батьківщина все-таки - там.

Для того, щоб ми зовсім не заблукали у нетрях американської цивілізації, наша група отримала п'ятьох перекладачів-гідів. Усі вони представляли українську діаспору. І як нам неодноразово довелося чути, саме серед українців в Америці дуже високий відсоток високоосвічених людей.

Один із наших перекладачів, Микола Грицьков'ян, по закінченні університету в Америці два роки вчився у Вільному Університеті в Мюнхені. Він студіював політичні науки. Як і його молоденька дружина. І хоча Микола був наймолодшим серед наших перекладачів, народився в Америці, технікою синхронного перекладу він володів прекрасно.

Пані Елеонора Едамс – професор університету, викладає німецьку. Це третя мова, якою володіє досконало. На перекладацьку роботу до ЮСІА потрапила випадково - прочитала оголошення в газеті. Апані Зоя Гаюк, навпаки, уже давно працює як українсько - англійський перекладач. Вона розповідає, що ще за Радянського Союзу відстоювала право перекладати українською мовою, хоча різні наші офіційні делегації тоді прагнули говорити російською. Українську дехто в Америці сприймав тоді мало не як діалект російської. Виходила парадоксальна ситуація: багато хто із нас в Україні добровільно визнавав рідною чужу мову. А на американській землі тендітна українка доводила в Держдепартаменті, що українська мова існує й існуватиме.

Дехто називає американців егоїстичним народом, і мотивує це тим, що весь світ для спілкування, окрім рідної мови, вчить англійську - американці вже мають її рідною. Але настільки ж егоїстичними можна називати і нас. Хоча, звичайно, мова не про егоїзм. Багато років вивчення іноземних мов у Радянському Союзі здебільшого залишалося марною справою. Англійська чи німецька були для нас такими ж мертвими, як латина чи давньо-грецька. Бо більшість людей нікуди не виїжджала за кордон, з іноземцями не спілкувалася. Те, що вчив у школі, на практиці не закріплювалося і швидко забувалося.

Але сьогодні вже інший час. Перед нами відчиняються двері всього світу. Наші спеціалісти мають змогу їхати працювати за кордон. Студенти можуть навчатися у чужоземних університетах. І часто єдиною перешкодою залишається незнання мови.

Дитино, вчи англійську!

**Олена Губіна,
газета «Молодь України»**

З ПОДІЙ СЬОГОДЕННЯ

СЛУЖИТИ УКРАЇНІ - НАЙВИЩА БЛАГОДАТЬ !

Всевишній подарував Патріарху Філарету довге пастирське життя і водночас поклав на його плечі небачені випробування. Як ніхто інший, він узяв участь у хіротонізації сотень єпископів, архієпископів і митрополитів. Ці архієреї рукоположили тисячі й тисячі священників. Преподобні отці охрестили мільйони, десятки мільйонів людей. Хто ж може забрати Божу благодать у Божого чоловіка, за яким стоять цілі народи? Тільки невігласи. Бог їм суддя.

Святійший Філарет все своє життя - зі своїм народом, зі своєю багатомільйонною паствою. Всі біди, власне, й почались у Святійшого через це. Коли в 1991 році українці проголосували за волю та незалежність, постало питання й про незалежну (автокефальну) Помісну Українську Православну церкву. За це проголосували й українські архієреї на Помісному Соборі УПЦ в листопаді 1991 року. У травні 1990 року, після смерті Патріарха Пімена, саме митрополит Філарет був обраний таємним голосуванням місцеблюстителем Московського патріаршого престолу. Історично склалося, що місцеблюститель ставав Патріархом Російської православної церкви. Однак у духовне життя втрутилися далекі від церкви політичні сили. Їх налякали події в Україні, прагнення українців будувати самостійну державу. А тут ще й перший претендент на патріарший престол - українець Денисенко.

Москва не дала українському духовенству самостійності. А проти предстоятеля УПЦ розгорнули відкриту війну, застосовуючи й найпідступніші методи. Спочатку статті в журналі «Огонёк», далі цькування в усій московській та промосковській пресі. Але Патріарх Філарет вже зробив свій вибір. І всі зрозуміли і в Москві, й у Києві: слово цього чоловіка важить над усе.

Там, де не допомагає лукаве слово, в хід пускається інша зброя. В одному з монастирів напередодні пастирського візиту Святійшого було виявлено потужний вибуховий пристрій. Про це широко писала преса. До речі, як і про непоодинокі напади молодиків з хрестами. В Донецькій області захисники Московського патріархату ломами й кийками потро-

щили автомобіль Його Святості. Залякування й відкритий терор не зупинили Патріарха. І не зупинять.

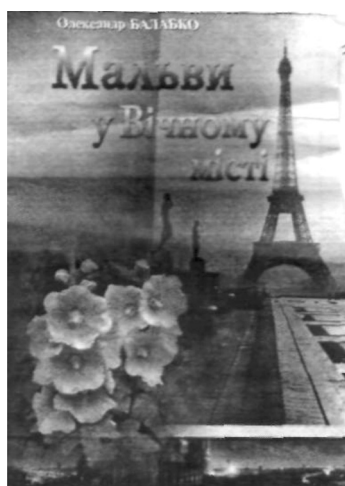
Колись виконроб Олександр Єлецький кинувся перепинити владика, аби поберегти на відчайдушному шляху. Було це на тридцятиметровій висоті. Від купола до купола треба було пройти по дошці довжиною з десяток метрів. Владика власноруч вирішив перевірити, як полагоджено покрівлю храму Красноярського монастиря. І таки пройшов тією дошкою, а внизу заніміли від страху парафіяни та будівельники.

Тяжка й терниста пастирська стежа Його Святості. Він іде нею сміливо й наполегливо, сіючи добро і справедливість, несе людям щире Боже слово, віру в завтрашній день. І чим тяжча пастирська ноша, тим щиріша молитва нашого Патріарха за Україну, за її благочестивий народ.

Передруковано з газети «Столиця»

*Академік АН ВО України В.О. Жадько
автор енциклопедії "Черкащина"*

У серпні минулого року я здійснив екскурсію по Західній Європі. Екскурсанти – люди з усієї України, але наш гід – керівниця жодного слова не сказала українською. Перебуваючи в різних місцях, вона підкреслювала хто і коли з російських вельмож відвідав те чи інше місто Франції, Італії чи Австрії. Почувалось так ніби ми виїхали не з Києва, а з Москви, і наші інтереси теж стосуються російських проблем. Чому керівники відповідних служб живуть ще в 60-70 рр., коли був ніби єдиний народ – радянський і столицею для всіх – була білокамінна Москва. І кінофільми і розповіді цей гід – бідна дівчина брала з російських джерел, і матеріалів. Якось аж недобре стало після щоденно нею сказаного і прослуханого. Невже не можна підшукати для керівництва подібними екскурсіями знаючих українських екскурсоводів? Відтак і українських книг, довідників, кінонарисів?

Отже з них може бути ось ця книжка, яку мали б розкупити всі туристичні агенції

України. Звичайно, за умови наявності бодай дрібки національної гордості... Бо ж нарешті маємо чи не першу спробу в наші часи звести під одну обкладинку захоплюючі розповіді про сліди українства на світових шляхах, якими не так давно стали мандрувати наші співвітчизники. Бо ж, сподіваюся, не лише мені обридло, коли на туристичних маршрутах - чи мова про Париж, чи про Рим - тільки й чути, що про великоруських, «графіов» та царів, які ошчаслилювали своєю присутністю Захід, котрим лякають тепер посполите населення тієї таки Росії.

Мовапро щойно видруковану за фінансової підтримки Київської міськдержадміністрації книжку Олександра Балабка «Мальви у Вічному місті» (Київ, «Фенікс»). Читачам пропонується пройти разом із автором «стежками українців у світах», а саме: Франція (Париж, Версаль, Фонтенбло, Сент-Женев'єв-де-Буа), Італія (Рим, Флоренція, острів Капрі). Відшукав невтомний мандрівник сліди українства і в далеких Єгипті й Таїланді.

Сторінки книжки - не туристичний довідник (хоча автор, звісно, не може обминути «культові» туристичні об'єкти: з ними так чи так пов'язані його герої, сліди котрих він і відшукує). Те, що Олександр Балабка докладно розповідає, як саме він самотужки діставався до того чи того місця, є виграшним та інтригуючим. Особливо це стосується Рима Гоголя та Капрі,

що його відвідував Коцюбинський. Зрештою, саме ці есеї з книжки вже вийшли цього року окремим виданням («Синьйор Ніколо й синьйор Мікеле. Рим Гоголя й Капрі Коцюбинського». Київ, «Факт»). Бо ж ці маршрути ще не прокладено спеціально для українських туристів - а могли б стати, за умов відповідної, як нині кажуть, «розкрутки», родзинкою багатьох турфірм. Отож, збирайте готовий урожай, панове, - вам і карти-мапи в руки.

Есеї, нариси і замальовки Олександра Балабка - нагадування, що Україна завжди була в Європі. Чи йтиметься про королеву Франції Анну Ярославну, Богдана Хмельницького, Григорія Орлика, чи згадуваних Гоголя та Коцюбинського, також Сергія Лифаря, Симона Петлюру, Олександра Вертинського... Долучити можна чималу низку імен - усі вони стали символічними променями, що поєднали в різний час Європу та Україну. А вже такі екзотичні землі, як Єгипет і Таїланд, теж стають ближчими до нас після прочитання нарисів цього автора. Виявляється, Катерина Десницька з Луцька свого часу пов'язала долю з таїянським принцем Чакрапонгом. А монастир Святої Катерини на Синайському півострові також безпосередньо пов'язаний з Україною, власне, Києвом. У Музеї мистецтв імені Богдана та Варвари Ханенків зберігаються ікони VI - VII століть саме з цього монастиря! За дивами й справді іноді не треба далеко ходити. Треба просто знати про них або відчувати.

Олександр Балабко пересновує свої враження з роздумами про наше неоднозначне сьогодення, хоч би й про долю українських заробітчаних, яких немало зустрічав у мандрах. Його «ліричні відступи» - напрощуд поетичні (до прикладу, міркування про звучання назв столиць) або іронічні. Вони витворюють ефект присутності автора, особистість якого стає своєрідним містком поміж різними часами, країнами, постатями. Цей ефект посилюють і його фотознімки.

Головне ж - робота триває. Щойно видруковано у «Вечірньому Києві» чергову подачу розвідки про Володимира Винниченка у Франції, його драматичну долю в тих благословенних краях. Автор усвідомлює, що віднайшов благодатну ниву для подальших творчих мандрів. Згадуючи про геніального скульптора, киянина Олександра Архипенка, 120-річчя від дня народження якого відзначатимемо наступного року, Олександр Балабко загадує: «Його паризькими стежками мені, сподіваюся, ще належить пройти».

І собі побажаймо пройти дорогами щасливих мандрів - спершу бодай віртуальних, за допомогою книжок, які прокладають нові маршрути.

**Микола Дубина,
Олена Коваленко**

КЛІНІЧНО-РЕНТГЕНОЛОГІЧНІ ТА ЛАБОРАТОРНІ ПРОЯВИ «АТИПОВОЇ» ПНЕВМОНІЇ НА ТЛІ ЕПІДЕМІЇ РЕСПІРАТОРНО-ВІРУСНОЇ ІНФЕКЦІЇ

Стосовно інструктивних документів МОЗ України [4,5] та рекомендацій Європейського респіраторного товариства, позашпитальні пневмонії диференціюються за особливостями клініко-рентгенологічного перебігу та лабораторними і морфологічними параметрами, при яких враховується спектр мікробіологічних чинників [1,2].

Стандартним прикладом позашпитальної пневмонії є так звана полісегментарна пневмонія (бронхопневмонія), яка займає понад 50% всіх пневмоній і проявляється респіраторним спектром мікроорганізмів (пневмокок, мараксела катараліс, окремі ентеробактерії та ін.), звичайними клінічними проявами (субфебрилітет, продуктивний кашель, вологі хрипи, вогнищево-інфільтративні зміни в легеневій паренхімі) та ефективною антибактеріальною терапією препаратами пеніцилінового і цефалоспоринового ряду при помірних змінах в периферичній формулі крові . [7, 8, 9].

Окрему групу позашпитальних пневмоній складають плевропневмонії (крупозні пневмонії), які зберігають за собою незначний (10-15%) просярок в загальній структурі захворювань. Як правило, останні проявляються стандартним симптомокомплексом: вираженою інтоксикацією, стійкою гіпертермією, больовим синдромом, який посилюється під час дихання, кровохарканням. В цій ситуації етіологічним чинником є пневмокок, який здебільшого зберігає чутливість до вищезгаданих груп антибіотиків [6, 10].

Професійної уваги заслуговують так звані «атипові» пневмонії, які в структурі позашпитальних пневмоній займають примірно 25-30 %, зберігаючи чітку тенденцію до зростання. Ця категорія пневмоній в Україні знаходиться в стадії активного вивчення і для системи практичної охорони здоров'я складає суттєві діагностичні та терапевтичні труднощі. На відміну від попередніх двох категорій позашпитальних пневмоній (полісегментарна, крупозна), які верифікуються класичними мікробіологічними методами, бо етіологічний чинник, як правило, носить бактеріальну природу і паразитує

позаклітинно, що і визначає діагностичну цінність рутинної мікробіологічної верифікації [3, 9, 11].

На відміну від плевропневмоній, «атипові» пневмонії спричинюються мікроорганізмами, які паразитують винятково внутрішньоклітинно, верифікація яких вимагає спеціального мікробіологічного тестування, поки що не реалізованого на рівні профільних медичних установ обласного підпорядкування. В такій ситуації етіологічним чинником є віруси, хламідії, рикетсії, мікоплазми та ін., які, знаходячись внутрішньоклітинно, є фактично недоступні для верифікації в умовах практичної охорони здоров'я, а, отже, не можуть бути ефективно ліковані без визначення первинної антибіотикочутливості [4].

Для цього контингенту пацієнтів характерні певні клінічні прояви, рентгенологічна семіотика та вибіркові лабораторні показники. При цьому доцільно вказати, що в умовах епідемії грипу та респіраторно-вірусної інфекції, вагому частину складають саме «атипові» пневмонії, які передбачені міжнародною класифікацією[5].

Метою дослідження було вивчити характер клінічного перебігу, рентгенологічної семіотики, інформативності лабораторних параметрів та ефективності терапевтичних заходів при «атиповій» пневмонії в умовах несприятливої епідеміологічної ситуації з приводу респіраторно-вірусної інфекції. Проаналізовані результати лікування 97 хворих на «атипову» та 23 хворих – полісегментарну пневмонію. Серед 97 хворих на «атипову» пневмонію чоловіків було 51 (52,6%), жінок – 46 (47,4%) віком від 18 до 50 років, серед яких 39 (40,2%) були особи віком до 30 років. При госпіталізації в стаціонар у 87 (89,7%) хворих їх загальний стан був загальної важкості, а у 10 (10,3%) – важкий. Усім пацієнтам були проведені загальнолабораторні, рентгенологічні, функціональні обстеження.

Особливостями «атипових» пневмоній була домінація екстрапульмональних (позалегенових) проявів, відсутність легенових (окрім прогресуючої задишки) симптомів на етапі перших годин – днів розвитку запального процесу. При цьому переважали виражена інтоксикація, стійка гіпертермія, суттєві неврологічні та вегетосудинні розлади (головний біль, запаморочення, дискоординація рухів, транзиторна гіпер- або гіпотонія, радикулярні болі, явища мінінгізму і навіть галюцинації). На фоні блискавичного наростання клінічних симптомів, як правило, важливим діагностичним критерієм

в умовах загального стаціонару була повна відсутність ефекту від антибіотиків пеніцилінового та цефалоспоринового ряду (табл.1).

На початку захворювання рентгенологічні прояви були мінімальні і перебігали з ураженням інтерстиціальної тканини легень, що супроводжувалося посиленням легеневого малюнка та підвищеною компенсаторною прозорістю (емфіземою) легеневої паренхіми. При такій рентгенологічній картині аускультативно абсолютно відсутні катаральні явища при прогресуючому рестриктивному варіанті наростання дихальної недостатності.

Після третього-сьомого дня від моменту захворювання до внутрішньоклітинної вірусної флори приєднувалася класична бактеріальна позаклітинна інфекція, що призводило до погіршення клінічного перебігу з наявністю прогресуючої задишки, продуктивного кашлю, характерних ринологічних ознак у вигляді вогнищево-інфільтративних змін легеневої паренхіми зливного характеру, ускладненої геморагічним та ДВЗ-синдромами, бульозною дистрофією з можливим розвитком спонтанного пневмотораксу та абсцедуванням, тобто етіологічно запальний процес набував вірусно-бактеріального характеру як клінічно, так і лабораторно-інструментально.

Суттєвим аспектом цієї проблеми була градація населення відповідно до груп підвищеного ризику захворювання. Оцінюючи аналітичні літературні матеріали та враховуючи власний клінічний досвід щодо груп підвищеного ризику стосовно розвитку «атипових» пневмоній, значну роль складали: імунodefіцитні стани (лейкопенія периферичної крові < 3x106 г/л), вагітність, ендокринопатії (надмірна вага, цукровий діабет), наявність хронічних вогнищ неспецифічного запалення легеневої та позалегеневої локалізації, похилий вік та наявність ознак легенево-серцевої недостатності.

Таблиця 1

**Клінічно-рентгенологічні ознаки позашпитальної пневмонії
в умовах респіраторно-вірусної епідемії***

Симптоми, синдроми	Позашпитальні пневмонії	
	«Атипова»	Полісегментарна
Клінічний перебіг	Блискавичний, прогресуючий з наростанням гострої дихальної недостатності	Торпідний, сприятливий з наявністю мінімальних вентиляційних порушень
Інтоксикаційний синдром	Виражений, прогресуючий	Відсутній або з мінімальними проявами

Гіпертермія	Фебрильна, стійка	Субфебрильна, транзиторна
Бронхолегенево-плевральний синдром	Виражена задишка, наростаючий надсадний кашель, малопродуктивний, супроводжується больовим синдромом. Аускультативно катаральні явища відсутні, дихання поверхневе, ослаблене	Незначна задишка або відсутня, кашель періодичний, продуктивний. Аускультативно дихання жорстке з наявністю вологих хрипів
Екстрапульмональні прояви	Суттєві вегетосудинні розлади з наявністю транзиторної гіпертонії, запаморочення, виражені радикулярні болі з елементами менингізму, галюциногенний синдром	Відсутні або помірні прояви у вигляді загальної слабості та фізичного дискомфорту
Рентгенологічна семіотика	Легеневий малюнок посилений за рахунок інтерстиціальних змін та наявності зливної інфільтрації легеневої паренхіми переважно білатерально в середніх та нижніх полях, ознаки абсцедування, секвестрації, можливий розвиток спонтанного пневмотораксу. Залишкові зміни виражені, морфологічно незворотні	На фоні помірно збагаченого легеневого малюнку з наявністю вогнищевих інфільтративних змін переважно з локалізацією в базальних сегментах. Рідкі випадки абсцедування і секвестрації. Залишкові зміни відсутні або мінімальні
Результативність антибіотикотерапії	Відсутність ефекту від препаратів пеніцилінового та цефалоспоринового ряду через внутрішньоклітинну локалізацію патогенної флори. Доцільне парентеральне використання макролідів, фторхінолонів та карбапенемів	Показані препарати пеніцилінового та цефалоспоринового ряду. Застосування макролідів, фторхінолонів та карбапенемів доцільне в окремих випадках

Примітка

* - клінічна оцінка стану хворого проводилася під час поступлення в стаціонар

Результати загальнолабораторних обстежень відображені в табл.2. У більшості хворих на «атипову» пневмонію периферійна формула крові характеризувалася глибокими змінами елементів червоної та білої крові у вигляді гіпергемоглобінемії, лімфопенії, анеозинофілії та різко підвищеної ШОЕ з елементами анізоцитозу, пойкилоцитозу та токсичної зернистості еритроцитів, в той час, як при полісегментарній пневмонії показники загального аналізу крові носили тимчасовий транзиторний характер.

Таблиця 2

Показники лабораторних досліджень

Параметри	Поза шпитальні пневмонії	
	«Атипова»	Полісегментарна
Загальний аналіз крові	Гіпергемоглобінемія, виражена лейкопенія, анеозинофілія підвищена ШОЕ (50мм/год і більше), анізоцитоз, пойкилоцитоз, токсична зернистість еритроцитів	Помірний лейкоцитоз та підвищення ШОЕ (до 20-25 мм/год) зі швидкою нормалізацією показників
Білковий спектр сироватки крові	Гіперальбумінемія, різко виражені фракції α і γ - глобулінів, які зберігаються тривалий час після лікування	Помірно підвищена кількість γ - глобулінів зі швидкою нормалізацією показників
Загальний аналіз сечі	Синдром подразненої нирки (альбумінурія, лейкоцитурія, еритроцитурія)	Без особливих змін
С-реактивний білок	+++ , ++++	+, ++

Біохімічний спектр сироватки крові виявив гіперальбумінемію, різко виражені фракції α і γ – глобулінів, різко підвищений показник С-реактивного білка, які зберігалися тривалий час навіть після вилікування «атипових» пневмоній, що не було характерним для перебігу полісегментарних запальних процесів, де аналогічні показники були мінімально зміненими.

Таким чином, в несприятливих епідеміологічних умовах при респіраторно-вірусних інфекціях спостерігається блискавичний, прогресуючий розвиток позашпитальної пневмонії по інтерстиціальному типу з наявністю наростаючої гострої дихальної недостатності, вираженим інтоксикаційним синдромом. Найчастішими ускладненнями основного захворювання є абсцедування, секвестрація легеневої паренхіми нерідко з розвитком спонтанного пневмотораксу, суттєві вегето-судинні та неврологічні розлади які супроводжуються адинамією, транзиторною гіпертонією, головокружінням, диско ординацією рухів, больовим синдромом по типу полірадикулоневриту і навіть галюциногенним синдромом. Враховуючи внутрішньоклітинну локалізацію патогенного збудника, який спричинює розвиток захворювання по типу «атипової» пневмонії,

спостерігається відсутність клінічного ефекту від препаратів пеніцилінового та цефалоспоринового ряду. Показане паренеральне поєднане застосування макролідів (спіраміцин, кларитроміцин), фторхінолонів (авелокс, левофлоксацин), карбопенемів (тієнам) та аміноглікозидів (амікацин). Доцільність використання глюкокортикоїдної терапії та штучної вентиляції легень є дискусійним.

1. Дзюблик, О. Я. Сучасні принципи діагностики та лікування не госпітальних пневмоній [Текст] // О.Я.Дзюблик, О.О.Мухін / Мистецтво лікування. – 2003. - № 4. – С. 22 – 30.
2. Ільницький, І.Г. Інфекційні хвороби з основами фізіопульмонології [Текст] // І.Г. Ільницький, А.В. Чорновіл, Р.Ю. Грицько та ін. – Львів, 2009. – 404 с.
3. Ільницький, І.Г. Синдром бронхіальної обструкції в практиці педіатра, фізіатра і сімейного лікаря [Текст] // І.Г.Ільницький, О.П.Костик, Л.І.Ільницька та ін. - Львів, 2009. – 304 с.
4. Наказ № 499 від 28.10.2003 р. «Про затвердження інструкцій щодо надання допомоги хворим на туберкульоз і неспецифічні захворювання легень».
5. Наказ № 128 від 19.03.2007 р. «Про затвердження клінічних протоколів надання медичної допомоги за спеціальністю «Пульмонологія».
6. Феценко, Ю.І. Негоспітальна пневмонія у дорослих: етіологія, патогенез, класифікація, діагностика, антибактеріальна терапія (Методичні рекомендації) [Текст] // Ю.І.Феценко і співавт. - Київ, 2003. – 36 с.
7. Феценко, Ю. І. Антибактеріальна терапія хворих на не госпітальну пневмонію в амбулаторних умовах [Текст] // Ю. І. Феценко, О. Я. Дзюблик / Укр.пульмон. журн. – 2006. - № 1. – С.5 – 8.
8. Феценко, Ю. І. Антибактеріальна терапія хворих на не госпітальну пневмонію в амбулаторних умовах [Текст] // Ю. І. Феценко, О. Я. Дзюблик / Укр.пульмон. журн. – 2006. - № 2. – С.5 – 8.
9. Феценко, Ю. І. Хвороби респіраторної системи [Текст] // Ю.І.Феценко, В.М. Мельник, І.Г.Ільницький. - К-Л, 2008. – 496 с.
10. Guidelines for the management of adult lower respiratory tract infections [Text] / M. Woodhead, F.Blasi, S.Ewig et al.// Eur. Respir.J. – 2005. - № 26. – P. 1138 – 1180.
11. Torres A., Carlet J Ventilator-associated pneumonia [Text] / Eur. Respir.J. – 2001. - № 17. – P. 1034 – 1045.

Ільницький І.Г., академік

ІННОВАЦІЇ В НЕЙРОПРОТЕКТОРНІЙ ТЕРАПІЇ ГОСТРОГО ПЕРІОДУ ІНФАРКТУ МОЗКУ

Innovations in neuroprotector therapy of cerebral infarction in acute period. I.S. Zozulya, V.I. Bobrova, N.S. Sych Summary. Some nosotropic mechanisms of ischemic stroke, application of neuroprotective therapy in as well as bioflavonoid corvityn administration an acute period of stroke are presented. Information based on conducted open randomized multicentral research for studying the efficiency and corvitin tolerance in patients with acute ischemic stroke is given.

Цереброваскулярні захворювання залишаються актуальною проблемою неврології в Україні. У 2007 році згідно з офіційною статистикою МОЗ України поширеність цереброваскулярних захворювань становило 8219,3 на 100 тис. населення. Найбільш висока захворюваність на інсульт у віці 60-75 років.

Щорічно в Україні інсульт ушкоджує близько 100 тис. населення і більша частина яких помирає протягом першого року, 60% стають інвалідами. Якщо стан проблеми не зміниться, то кожний п'ятий мешканець України помре від інсульту, а кожний третій - стане інвалідом (М.В. Гуляєв, 2006, Т.С. Міщенко, 2008).

Сучасні концепції критичного рівня кровотоку та ішемічної напівтіні дозволили зробити акценти на вивчення патофізіології інсульту мозку - від циркуляторних та метаболічних механізмів в напрямку поглибленого вивчення ролі клітинних, патобіохімічних та аутоімунних механізмів на розвиток ішемії мозку. Зменшення об'єму мозкового кровотоку призводить до обмеження поступлення кисню в тканини мозку. Ділянка мозку з кровотоком менше 10 мл. / 100 г. / хв.. незворотно пошкоджується протягом 6-8 хвилин від моменту розвитку гострого порушення мозкового кровообігу («ядерна» зона ішемії). Навколо нього протягом кількох годин утворюється «зона напівтіні» з мозковим кровотоком більше 20 мл. / 100 г. / хв., так звана «пенумбра». В зоні пенумбри енергетичний механізм в цілому збережений та присутні тільки функціональні, а не структурні зміни. Ця зона «критичної» або «бідної» перфузії, де нейрональна функція знижена, тому що метаболічні потреби клітин не забезпечуються. За рахунок пенумбри може відбутися повільне збільшення розмірів інфаркту або зменшення вторинного ушкодження головного мозку.

Провідним чинником збереження нейрогліальних структур в умовах ішемії та гіпоксії є підтримка стабільного церебрального кровотоку, оксигенації та створення умов активації і утилізації кисню і глюкози. Дотримання цих положень слід вважати дійсною нейпротекцією. Таким чином, основним завданням інтенсивної терапії при гострому порушенні мозкового кровотоку є недопущення вторинного ураження головного мозку.

В цьому плані важливе значення має нейропротекція. Нейропротекторна терапія має складніший механізм лікувальної дії порівняно з реканалізацією, тому що вона спрямована на різні етапи ішемічного та запального каскаду. Своєчасне призначення нейропротекторних засобів повинно запобігти або загальмувати механізми, які призводять до загибелі нейронів у ділянці ішемізованої тканини мозку.

Нейропротекторна терапія застосовується як в період «терапевтичного вікна», так і в період відновлення. Для збільшення тривалості виживання нейронів в умовах ішемії її потрібно застосовувати відразу ж після появи перших неврологічних симптомів, тобто уже на догоспітальному етапі та продовжувати в стаціонарі.

Останнім часом з'явилися нові лікарські препарати, ефективність яких пов'язана з клінічною нейропротекторною дією на нейрони ішемізованої тканини головного мозку, котрі володіють властивостями нейромембранопротекторів і антиоксидантів. До цих препаратів відносяться нетоксичний біофлавоноїд Кверцетин, який впливає на активність ферментів, що беруть участь в деградації фосфоліпідів (фосфоліпаз, ліпоксигеназ, циклооксигеназ), на утворення вільних радикалів, продукцію і метаболізм оксиду азоту. Крім того, Кварцитин попереджує підвищення вмісту внутріклітинного Ca^{2+} в тромбоцитах, гальмує їх агрегацію (Н.П. Максютин і соавт., 2000).

Встановлено, що за допомогою Кверцитину здійснюється інтенсивне гальмування катаболічних ферментів, які порушують структуру фосфоліпідів клітинних мембран при ішемії - реперфузії міокарда, - в цьому його мембраностабілізуюча дія. Встановлено його антиапоптотичний ефект на мітохондрії, антикоагулянтний ефект обумовлений інгібуванням каталітичної активності тромбіна та реакції зв'язування фібриногена, його цитопротекторний ефект, який проявляється зменшенням площини некротичної зони міокарда.

Враховуючи, що ефективність Корвітину доведена в лікуванні гострих станів в кардіальній патології, **метою** нашого дослідження було

вивчення ефективності Корвітину для лікування хворих під час гострого періоду інфаркту мозку.

Матеріали та методи дослідження. Проведено відкрите, рандомізоване, багатоцентрове дослідження з вивчення ефективності і переносимості препарату Корвітин (ЗАО НПЦ «Борщагівський ХФЗ») (порошок леофілізований для виготовлення розчину для ін'єкцій) у пацієнтів з гострим ішемічним інсультом. Клінічні дослідження проводилися у відповідності з принципами GCP, Хельсінської Декларації і діючим законодавством в Україні в галузі клінічних досліджень.

Обстежено 123 пацієнти в гострому періоді інфаркту мозку в віці від 27-65 років (середній вік $52,60 \pm 0,51$ рік). Серед обстежених 75 (60,67%) хворих склали чоловіки та 48 (39,03%) - жінки. У 41 хворого вогнище ураження локалізувалося басейном правої, 49 - лівої внутрішньої сонної артерії та у 33 хворих - у вертебрально-базенярному басейні. Діагноз встановлювали згідно прийнятою класифікацією судинних захворювань головного мозку. Верифікація розміру та локалізації вогнища інфаркту проводилася за допомогою МРТ.

В роботі були використані: клініко-неврологічне дослідження в динаміці, оцінка його за шкалою NIHSS, Ренкіна, Бартелла, оцінка когнітивного статусу за даними шкали MMSE, батарея тестів на лобнодисфункцію (БТЛД), біохімічні методи - перекисне окислення ліпідів (ПОЛ), показників маркерів запалення (CRP, інтерлейкінів 6,10), динаміка показників нейроспецифічних білків (протеїн S-100, GEAP, NSE), інструментальні методи - транскраніальна доплерографія судин головног мозку та шиї (ТКУЗДГ), нейровізуалізації - МРТ, СКТ.

Статистична обробка отриманих даних проводилася з використанням параметричних та непараметричних методів дослідження. Достовірність середніх величин визначалась за допомогою t- критерію Стюдента та Мана-Уїті. Різницю вважали статистично достовірною при $p < 0,05$. Всім хворим здійснювали дослідження на першу добу захворювання (до початку лікування), шосту, одинадцяту та 21 добу від початку виникнення інфаркту мозку. Оцінювали переносність та ефективність препарату.

Хворим проводилося лікування за однією із схем (в першу добу Корвітин вводили відразу після госпіталізації, потім через 2 години в дозі 0,5 г внутрішньовенно крапельно хворим, що приймали всі схеми лікування).

Перша схема: стандартна терапія + Корвітин у курсовій дозі 4,0 г. протягом 5 діб (II-III доба по 0,5 г. один раз на добу, IV-V доба - по 0,25 г. один раз на добу).

Друга схема: стандартна терапія + Корвітин в курсовій дозі 7,0 г. протягом 10 діб (II-III доба по 0,5 г. через 12 год., IV-X доба - по 0,5 г. один раз на добу).

Третя схема: стандартна терапія + Корвітин в курсовій дозі 10,5 г. протягом 10 днів (II-X доба по 0,5 г. два рази на добу з інтервалами в 12 год.).

Четверта схема: стандартна терапія (інфузійна терапія, антикоагуляційна, антиагрегатна, гіпотензивна терапія, периферичні вазодилататори).

Хворі, які отримали лікування за однією із схем були однорідними за віком, статтю, важкістю стану на час включення (шкала NIHSS) і фоновим захворюванням.

Дослідження складалося з двох основних періодів - стаціонарного з першого по 21 день від початку захворювання і амбулаторного - з 22 по 120 день від початку захворювання.

Критеріями ефективності лікування вважали зменшення суми балів оцінки неврологічного статусу у пацієнтів згідно шкали NIHSS і зменшення в балах оцінки ступеня інвалідизації по шкалі Ренкіна. Переносність оцінювалася відповідно стану суб'єктивних симптомів, об'єктивних даних, отриманих в процесі лікування, даних лабораторних показників, а також частоти виникнення і характеру побічних реакцій.

Підготовка розчину Корвітину проводилася шляхом розчинення 0,5 г. Корвітину (у флаконі) в 50 мл. ізотонічного розчину натрію хлориду і вводили внутрішньовенно протягом 15-25 хвилин, 0,25 г. розчиняли в 100 мл. ізотонічного розчину натрію хлориду і 50 мл. вводили внутрішньовенно за 15-20 хвилин.

Відповідно до протоколу дослідження в нього включалися пацієнти, у яких з часу виявлення симптомів інсульту пройшло не більше 12 годин: до 6 годин було 51,08%, хворих 6-12 годин - 48,92%.

Результати дослідження. Аналіз динаміки середніх значень оцінок неврологічного статусу по шкалі NIHSS показав, що всі схеми лікування Корвітином - ефективні. Проте на тлі лікування другою і третьою схемами достеменний регрес неврологічного дефіциту наступав на 6 день (6 візит), ще більше на 11 і 15 візити (120 день). Встановлено, що схема лікування Корвітином по шкалі NIHSS найбільш ефективна на тлі стандартної терапії.

Результати клініко-неврологічного і статистичного аналізу показали, що терапія з використанням другої схеми лікування, починаючи з 6-го візиту і при огляді в наступні візити достеменно відновлювала моторну, чутливу і мовлену функції. Іншою була динаміка регресу середнього балу неврологічного дефіциту у пацієнтів із застосуванням тільки стандартної терапії.

Аналіз динаміки за шкалою NIHSS застосування другої схеми лікування показав її ефективність на всіх візитах, 3 схеми лікування - ефективніше стандартної терапії на 6, 11, 12 (21 день) і 13 (60 день) візитах.

Аналіз динаміки мовлених порушень у хворих різних груп показав, що у пацієнтів, які отримували 2, 3 схеми лікування мовні порушення зменшилися на 6 візиті, а статистично достеменно покращення було на 11 візиті.

Після проведеного лікування покращилися когнітивні функції, особливо за другою та третіми схемами лікування за шкалою MMSE. За результатами БТЛД також спостерігалось вірогідне покращення когнітивних функцій за сумарним балом у хворих, які отримували 2 і 3 схему лікування (на 10 та 21 день).

Статистичний аналіз показав, що при застосуванні другої та третьої схеми лікування відзначалося зменшення виразності інвалідизації хворих, починаючи з 6 доби. Порушення життєдіяльності у пацієнтів на 6 добу відповідало рівню помірної інвалідизації і пацієнти потребували допомоги. До кінця періоду спостереження (120 день, 15 візит), у пацієнтів були практично відсутні суттєві порушення життєдіяльності.

За результатами якісного аналізу оцінок за шкалою Ренкіна, якщо розглядати суму долей пацієнтів, які відносилися до категорії «немає симптомів» і «немає суттєвої інвалідизації» то частка таких пацієнтів у другій групі складала 78,18%, а в контролі 61,82%.

Таким чином, проведено клініко-неврологічний аналіз показав, що по об'єму відновлення неврологічних функцій за допомогою шкали NIHSS, рівню відновлення життєдіяльності хворих по МРТ друга та третя схеми лікування з внутрішньовенним введенням препарату Корвітин мають, порівняно зі стандартною терапією, безумовно терапевтичну перевагу гострого інфаркту мозку.

При вивченні динаміки індексу соціальної адаптації Бартелла з'ясувалося, що в усіх чотирьох групах виявлено тенденцію до кращого відновлення рівня самообслуговування. Проте рівень достовірності був досягнутий на 21 добу у хворих, які отримували другу схему лікування та третю у порівнянні зі стандартною схемою.

У хворих під час гострого періоду інфаркту мозку виявлено оксидантний стрес. В результаті лікування відмічено, що показник ДК підвищувався на 10 та 21 добу у хворих всіх схем лікування, показник МДА мав тенденцію до збільшення у хворих, що отримували Шта стандартну схеми на 10 та знижувався на 21 добу. У хворих, що отримували Псхему -відмічено зменшення даного показника на 10 та 21 добу. Показник СОД підвищувався у хворих, що отримували Псхему лікування на 10 та 21 добу, а при третій схемі цей показник підвищувався на 10 та зменшувався на 21 добу. Достовірної різниці між групами не виявлено.

Таким чином, при застосуванні другої і третьої схем лікування має місце стимулювання процесів антиоксидантного захисту на 10 добу лікування на тлі прийому препарату Корвітин. Значно покращувалася церебральна гемодинаміка при застосуванні другої та третьої схем лікування. Це проявлялося збільшенням ЛШК на 10 та 21 добу лікування.

Таким чином, на основі порівняльного аналізу можна констатувати, що друга схема лікування Корвітину є найбільш ефективною в порівнянні зі стандартною терапією.

Висновки

- Проведене нами рандомізоване дослідження ефективності та переносимості Корвітину, демонструє доцільність введення даного препарату в лікувальний комплекс для надання допомоги хворим в гострий період інфаркту мозку. Останнє дозволяє відновити порушення функції нервової системи та розумову діяльність, починаючи з перших днів лікування.
- Застосування Корвітину покращує церебральну гемодинаміку, нормалізує антиоксидантний захист у вигляді підвищення ферменту супероксиддисмутази.
- Встановлено, що одним із перспективних напрямків нейропротекції є використання препарату Корвітину в гострому періоді інфаркту мозку по другій і третій схемі лікування.

**Зозуля І.С., д.мед.н., академік;
Боброва В.І., д.мед.н., професор;
Сич Н.С., асистент кафедри
НМАПО ім.П.Л.Шупика**

ЖІНОЧІ НЕДІЛЬНІ ШКОЛИ В УКРАЇНІ

Перші недільні школи в Україні з'явилися у 1859 році. Тоді викладачки жіночого училища Нельговської, враховуючи той факт, що для дівчат не існувало освітніх закладів, звернулися до тодішнього міністра освіти М.І.Пирогова за дозволом відкрити жіночі недільні школи на тих підставах, що й чоловічі школи. Невдовзі отримали дозвіл – і 31 січня 1860 р. таку школу відкрили в приміщенні 2-ї гімназії¹, а через кілька місяців (в листопаді 1860) відкрито другу жіночу недільну школу у Фундуклеївській гімназії. А загалом у 1860 році в Києві було три жіночі недільні школи.

Відзначилась О.І.Вальнер, яка підтримувала дружні стосунки з Київською громадою, зокрема з В.Антоновичем. Тоді «Київський телеграф» писав, що в школах «безкоштовно викладало багато вельмишановних дам та дівчат. В Подільській школі викладають дівчата ... з купецького стану»². Приклад Києва поширився на інші великі міста. І невдовзі жіночі недільні школи з'явилися в Ніжині, в Новгород-Сіверському, Таращі. Багато до відкриття жіночих шкіл доклала зусиль Єлизавета Іванівна Милорадович. Серед інших вона вирізнялася тим, що навчання в таких школах вона скеровувала в бік українофільства. Відомо, що при її зусиллях були відкриті школи в Полтаві та в передмісті Павленків. Перша відкрилась у вересні 1861 року. Це була школа, яку тоді зараховували до «першого розряду». Вона знаходилася у приватній дівочій школі, де навчалось 164 дівчат. З дворян – 4, купців – 11, козаків – 15, міщан – 66, з тимчасово зобов'язаних – 66 та солдатських дітей – 2. Навчали учениць 23 вчительки.

А дівоча недільна школа в Павленку знаходилась у будинку волоської управи і була відкрита в 1862 р. Єлизавета Іванівна, окрім цього утримувала хлоп'ячу вечірню школу, що її організовували Кониський і Пиль-

1 «Основа», 1861. - № 6. – С. 91.

2 «Киевская старина». – 1898. – № 80. – С. 320; № 91. – С. 370.

чиков. Загалом шкільна рада в Полтаві мала своїм осередком будинок Милорадовичів. Тут перебувала «Народна бібліотека» – читальня, а бібліотекарем був Олександр Кониський, який консультував кожного, хто відвідував бібліотеку.

Як свідчать документи (які зберігаються в Історичному архіві України) у 1860-1862 рр.³ жіночі недільні школи відкриваються масово. У цих роках ставиться питання і про дозвіл жінкам навчатися в університетах та складати іспити на наукові ступені. Марко Вовчок у вересні 1861 р. теж планувала відкрити недільну школу, про що ділилася думками з чоловіком: «Хочу завести школу дітську... Се буде користь для людей»⁴.

Сестри Холеві відкрили недільну жіночу школу (одну з чотирьох) у Харкові. Попечителем її став професор Харківського університету Д.І.Каченовський. Близько пов'язана з цією школою і Христя Алчевська. Вона принесла до школи українську мову, а вивчали її по «Граматичі» П.Куліша.

Христина Данилівна Алчевська – донька вчителя, малороса з містечка Борзни Чернігівської губернії. Тут надивилася вона на всілякі дикості батька, який розтратив маєток дружини. Проживала вона і в Курську, де здобула не тільки освіту, а й визнання поетеси, співачки та актриси. Саме через вірші, що друкувала в «Северной пчеле», вона зацікавила відомого діяча Олександра Алчевського, який після тривалого листування забрав її до себе, де вчилася вона української мови, відвідувала збори харківської Громади і чарувала всіх своїм голосом. Познайомилася з народниками, розпочала працю в одній з жіночих недільних шкіл, віддавши їй всю глибину своєї душі.

Та невдовзі (в червні 1862 р.) недільні жіночі школи були заборонені. Це викликало невдоволення громадськості. Х.Алчевська з цього приводу в своєму щоденнику занотувала: «Я пам'ятаю те горе, те збентеження, з яким ми змушені були оголосити дітям про закриття школи; пригадую відчай й плач дітей. У ту хвилину, здавалося, я ладна була віддати півжиття свого за життя школи, але робити було нічого».

Х. Алчевська шукає форми і методи уникнути заборони недільних

3 Київський телеграф. 1860. – № 8. – С. 320.

4 Лобач-Жученко Б. З неопублікованої епістолярної спадщини Марка Вовчка // Радянське літературознавство. . – 1970. . – № 8. . – С. 82

шкіл. З цією метою вона групу дітей запрошує додому та продовжує навчання. Ніякі перестороги не зупинили її. Ні залякування спинити торгівлю, яка була чи не єдиним джерелом існування її родини, ні погрози з поліційної служби. Вісім років вона навчала дітей в своїй «таємній жіночій школі». В 1870 р. школа була визнана офіційно, а її почесним почителем стала А.П.Вернадська – мати відомого В.І.Вернадського. Далі школа профункціонувала ще 57 років і навчила грамоті понад 7 тисяч жінок⁵. Для роботи школи Х. Алчевська побудувала будинок з музеєм наочностей, бібліотекою. До учительського гуртка Харківської недільної школи входило 100 осіб. Це був найбільший учительський гурток при недільних жіночих школах в тогочасній імперії. Навчання в школі здійснювалося безкоштовно, а в місті працювала майстерня, де вчили кравецькому ремеслу дівчат. У школі значну увагу приділяли моральному вихованню, прищеплювали норми поведінки молодим людям вдома і на вулиці. Викладацькою мовою в школі була українська.

Відомо, що в цій школі замолоду працював Б.Грінченко. Щоправда, після Ємського указу Х.Алчевська змушена була продовжити навчання російською, а водночас роздавала ученицям «Кобзаря» Т.Шевченка. В листі до М.Павлика вона писала: «Юна, запальна ...я так читала «Наймичку», «Катерину», «Тополю» та інші твори нашого геніального поета, що не було слухача, починаючи від хати й кінчаючи панськими хоромами, в яких я не викликала б сліз...»⁶. Пропагувала твори українських авторів і в складеному нею трьохтомному бібліографічному збірнику «Что читает народу» (1884-1906) і в методичному посібнику «Книга взрослых».

Це не могла не помітити прогресивна громадськість. Саме в ці роки «Рідний край» писав про Шевченківське свято у Харківській школі: «Бувають такі свята, які мають велику вагу у вихованні і так розвивають самопізнання в молодому серці, на початку життя, так надають йому благородства, що ніякий урок по граматиці чи по арифметиці не може зрівнятися з ним! Шевченківське свято в Харківській школі вабило душу, підіймало настрій»⁷.

5 Мухін М.І. Педагогічні погляди і освітня діяльність Х.Д.Алчевської. – К., 1977. – С. 84.

6 Спогади. Матеріали. Листування. – К., 1980. – С.41.

7 Гомон М.Л. Лист Х.Д.Алчевської до Л.Толстого // Слово і час. – 1991. - № 4. – С. 63.

Про свою роботу в недільній жіночій школі Х.Алчевська писала Л.Толстому в грудні 1862 р.: «Я вложила в это дело часточку души и служу ему 20 лет. Я полюбила его еще тогда, когда была свободна, когда не было у меня ни семьи, ни детей, когда я вся была проникнута желанием сделать что-либо в жизни, и я осталась верна ему до сих пор»⁸.

В 1889 р. Христина Алчевська встановила в своїй садибі мармуровий бюст Т.Шевченка, а в 1908 р. виступила з доповіддю на Першому Всеросійському з'їзді діячів народних університетів і просвітницьких установ приватної ініціативи, в якій сказала: «Хвиля реакції 60-х років ліквідувала гуртки. Лише кілька жінок десь по квартирах навчали маленькі групи. В Харкові пощастило утриматись гуртку Х.Алчевської. В 80-х роках серед ще жорсткішої реакції вона удосконалила методи викладання, займалася викладанням, користуючись народною літературою, видала чудовий на той час збірник «Що читати народу». Діяльність Х.Алчевської вплинула на появу нових недільних шкіл. Під її впливом розвивався Комітет грамотності в С-Петербурзі.

Христина Алчевська не побоялася вести активну кореспонденцію з О.Герценом, вона позитивно оцінювала польський національно-визвольний рух 1863 року, допомагала полоненим солдатам, які перебували в Харківських шпиталях під час російсько-турецької війни 1877-1878 рр. Досить високо талант Х.Алчевської оцінив Ф.Достоевський.

За офіційним розпорядженням недільні жіночі школи були закриті. Та деякі продовжували функціонувати під назвами «безкоштовних», «післяобідніх» або «дарових». Слід згадати безплатну школу для дівчат при Канівському повітовому училищі в містах Борзна і Мглинське на Чернігівщині. У травні 1866 року жінки-нігілістки відкрили школу в м.Куземі Зінківського повіту на Полтавщині. А пізніше виникали скрізь подібні школи, бо передові жінки України вважали святим обов'язком служити своєму народові⁹, нести в народні маси слово правди, слово свободи і національного визволення.

М.М. Дубина, академік

⁸ Там само.

⁹ Смоляр Л.О. Доля жіноцтва України у заснуванні та діяльності недільних шкіл. // 36. Нові технології навчання. – К., Вип. 23. – С. 180 – 186.

ДИСГАРМОНІЯ ШЛЮБНОГО ЖИТТЯ: АНАЛІЗ СУЧАСНОГО ПОГЛЯДУ НА ПРОБЛЕМУ

І. Бабюка

Мета взаємовідносин між чоловіком і жінкою – створення сім'ї, народження дітей, виховання їх в дусі високої національної моралі. Головні умови гармонії шлюбного життя – взаємне кохання і психологічна відповідність у диаді. Сім'я – це корінь, що живить дерево, ім'я якому – українське демократичне суспільство. Щасливі ті сім'ї, в яких панують взаємне розуміння та повага, уважне ставлення між подружжям, що має задоволення у побутових стосунках.

Однак в лікарській практиці подібуються випадки, коли статеве життя чомусь не зовсім задовольняє подружжя і дисгармонічно впливає на подальші сімейно-шлюбні стосунки. Наприклад, коли з якихось причин чоловік або жінка не можуть мати дітей. Або, з віком у подружжя виникають психічні або соматичні розлади, які вносять у життя нові проблеми, або змінюються інтереси, погляди на побутові речі, відпочинок і т.п. Тобто, можна визначити, що на гармонію сімейно-шлюбних стосунків впливають найрізноманітніші чинники, основні з яких ми розглянемо нижче.

Поширеною причиною дисгармонії є сексуальна невдоволеність. З одного боку, подібне знаходить своє психофізіологічне пояснення, коли хтось із подружжя почав раннє статеве життя до шлюбу з частою зміною сексуальних партнерів. Рано почате дошлюбне життя перериває нормальне формування індивідуальних статевих реакцій. Це формує особливий стереотип і психологічні установки, які важко потім поєднати з нормальним сімейним життям. Профілактикою цього має бути відвертий діалог дорослих з підлітками на заняттях у школі та інших навчальних закладах за програмою доброзичливого і статевих виховання. Тут мова йдеться не тільки про статеві стосунки між чоловіком та жінкою, але і про здоровий спосіб життя, боротьбу з абортами, пияцтвом, наркоманією, венеричними хворобами, проституцією, про людську гідність і відповідальність перед близькими людьми та суспільством тощо. Незайма-

ність, цнотливість молодого подружжя є запорукою вірності, посилює глибину взаємних почуттів.

З іншого боку, з анатомо-фізіологічних позицій, розміри статевих органів жінки і чоловіка, як правило, природно цілком відповідають один одному. Цьому сприяють процеси регулювання об'єму піхви жіночим м'язовим апаратом, який пристосовується до необхідної товщини статевого органа чоловіка. Що до фізіологічних стадій статевого акту, то у чоловіків і в жінок є деякі особливості та відмінності. Для чоловічих статевих залоз характерний постійний функціональний ритм, тому сексуальні почуття у них проявляються одноманітніше. При цьому більшість чоловіків вважає, що жінки повинні відчувати те саме, що й вони. Це породжує помилкові уявлення про статеві сприйняття жінки, призводить до сексуального дисонансу, який в підсумку формує дисгармонічні стосунки. Жіночий організм, підпорядкований циклічному місячному ритмові статевих залоз, гостріше реагує на різні психологічні моменти і фізичне напруження. Тому діапазон статевих переживань у жінок значно ширший, ніж у чоловіків – від надмірних реакцій до абсолютної холодності. Щоб уникнути останнього, треба проводити статевий акт після повної сексуальної підготовки, з варіаціями поз та інше. Тобто, мова йде про правила виконання техніки статевого життя. Індивідуальне, доречне їх виконання завжди приносить радість і задоволення при статевій близькості, є запорукою тривалої гармонії в шлюбіє народження бажаних дітей.

Кожна людина має індивідуальні психологічні особливості, які часто можуть стати причиною сімейних суперечок та розладу в родині. Постійні сварки – пряма дорога до психологічної дисгармонії, коли молода сім'я не підготовлена до подолання періоду психологічного пристосування. Проживання в шлюбі не приносить взаємного задоволення, викликає неприємні відчуття до інтимного життя з близькою людиною. Перша закоханість швидко минає. Настають буденні дні з їх неминучими проблемами (матеріальними, побутовими та інш.). Відсутність гнучкості характеру, відповідності, взаємної поваги між подружжям, егоїзм руйнують шлюб і сімейні взаємини. Психологічна гармонія неможлива без альтруїзму – безкорисливого прагнення робити добро іншим людям. Проте виховання гідної жінки або чоловіка починається ще в дитинстві на прикладі взаємостосунків батьків, потім в шкільному колективі під

наглядом педагогів. Доброзичливість, вміння запобігати конфліктним ситуаціям зберігають гармонію упродовж усього сімейного життя. В сімейних стосунках незаперечна дія живого слова, яка може окрилити чи заподіяти глибоку травму людині. Ніжна і м'яка розмова, доброзичливі зауваження, розумні поради, вміння вести діалог – завжди живодайно впливають на психіку і поведінку співрозмовника. І навпаки, грубість, цинізм, зневага, резонерство завжди діють гнітюче, відразливо. Якщо в сім'ї немає ладу, то панує, в кращому разі, байдужість, а ще гірше – виникає психологічна дисгармонія, потім сексуальна, потім – руйнування сім'ї. Але найважчі міжособистісні порушення з'являються, коли люди з'єднують свої долі без обопільного кохання, зближаючись за іншими мотивами – службове становище, матеріальна вигода, т.п.

Серед інших чинників, які сприяють розвитку дисгармонійних стосунків слід визначити фізичні та психічні перенапруження, недотримання правил особистої гігієни та гігієни шлюбного життя. Так, незважаючи на зайнятість, службові обов'язки, домашню роботу, і чоловік, і жінка повинні стежити за своїм зовнішнім виглядом, одягом, завжди бути охайними, акуратними. Порушення цих правил значно охолоджує сімейно-шлюбні стосунки. Статеве сімейне спілкування вимагає додержання належного етикету, графіку, гігієни і техніки статевого життя (вибір правильного положення у ліжку, дотримання вступних пестощів і т.п.) – тобто методичної підготовки до прикінцевого періоду сексуального акту – оргазму. Оргазм може бути неповним, якщо в статевих стосунках практикуються часті повторні переривання статевого акту, щоб запобігти вагітності. Для запобігання цього сучасна медицина пропонує застосування багатьох протизаплідних засобів.

Особливої уваги в нашому суспільстві нині набувають деструктивні впливи на сімейні відношення зловживання алкоголем і наркотиками, що має тенденцію поширення серед населення, особливо молоді. Звісно, при цьому статева слабкість не сприяє повноцінним сімейним стосункам. Це, в свою чергу, веде до демографічної кризи в суспільстві.

Зокрема, на сімейно-шлюбні відносини негативно впливають також і статеві розлади, які переділяють за походженням на психогенні та соматогенні. Перші виникають внаслідок психічних хвороб або неправильного виховання у дитячому віці, при різних психічних травмах, пов'язаних зі

статевою близькістю. Правильне формування психології в усі вікові періоди, починаючи з народження дитини, має вирішальне значення для кожного індивідуума і для сім'ї, суспільства загалом. Ці стани порівняно добре піддаються лікуванню при умові своєчасного звернення за допомогою до кваліфікованого лікаря-психотерапевта. Статеві проблеми внаслідок соматичних захворювань (запальні процеси та інш.) піддаються корекції за умовами усунення причин, які їх породжують. При цьому застосовують різні лікарські засоби, фітотерапію, фізичні методи тощо. Але в усіх випадках треба враховувати психоемоційні порушення на статеву неспроможність та проводити повноцінну психотерапію з подружньою парою. Багаторазове повторення тих самих установок, поряд із рекомендаціями формує корисні звички і створює здоровий статевий стереотип.

Спільними зусиллями батьків, вихователів, педагогів, медичних працівників, психологів, преси, радіо і телебачення можна забезпечити правильний статевий розвиток молоді, прищепити їй необхідні елементи культури статевого спілкування та довголітню гармонію життя. Будучи справжнім чоловіком або жінкою в шлюбі, виховуючи дитину, людина стає громадянином двічі.

Бабюк І.О., академік
Кришталь Є.В., професор, д.мед.н.
Цветкова П.Д., професор, д.мед.н

Доктор ветеринарних наук, професор П.М. Гаврилін зі студенткою

ПОВЕРНІМОСЯ ДО МИНУЛОГО

ГОЛОДОМОР

Голод 1932-1933 рр. - трагедія, масштаби й наслідки якої неможливо досягнути донині, трагедія, що залишила назавжди невиліковні рани на тілі українського народу. Та найважливішим є те, що цю трагедію було штучно створено та стимульовано в Україні тоталітарним сталінським керівництвом.

Невдалі реформи, замовчування їхніх наслідків, занепад колгоспів через покладання на них нездійснених планів зерноздачі - ці та багато інших обставин спричинили невпинне погіршення становища в українському селі та, як наслідок цього, - голодомору. Україна стала тим піддослідним об'єктом, на якому випробовувався перший план п'ятирічки, перебудова сільської економіки, знищення приватновласницьких домагань селянства, викорінення українського націоналізму.

Українські керівники намагалися якось виправити становище, апелюючи до центральної влади з проханням переглянути завищені норми здачі зерна для тих, хто голодує. Але ці звертання лише посилили недовіру та репресії Москви щодо республіканського керівництва. Тоді ж, у січні 1933 р., до Харкова (тодішньої столиці України) був відряджений Павло Постишев, який отримав посаду другого секретаря КП(б)У. Першого секретаря КП(б)У Станіслава Косіора було відтиснуто на другий план. За невеликий проміжок часу завдяки діяльності Постишева було усунено від роботи 75% всіх чиновників місцевих рад та 80% секретарів партійних організацій. Репресовані українські керівники були замінені тисячами партійних працівників із Росії та інших «братських» республік.

Голод та злидні лютували в українському селі. Про страхотливі події на Лисянщині того часу свідчить розповідь-сповідь жительки містечка Лисянка Євгенії Дмитрівни Жили (у дівочтві Мартиненко). Євгенія Дмитрівна народилася у 1924 р. в сім'ї селянина-середняка. На період колективізації 1930 р. батьки виховували п'ятеро дітей віком від 1 до 12 років, але ця обставина не завадила місцевим «активістам» забрати до

новоствореного колгоспу весь реманент, худобу і навіть залишки від повітки та клуні. Загалом, в Україні, де традиції індивідуального сільського господарства були міцними, колективізація наштотувалася на сильний опір селян, які відмовлялися йти в колгоспи, нищили майно, що підлягало колективізації. У багатьох випадках доходило до відкритих селянських бунтів, що переростали у збройні повстання. Поширеними були так звані «бабські бунти»: озброєні камінням та киями жінки уривалися до колгоспів і забирали здане туди зерно, корів, коней. Селянство не бажало віддавати свою землю.

1933 року почалося масове збирання «лишків хліба». У села надсилалися загони війська і міліції. Їм допомагали й місцеві активісти. Озброєні довгими загостреними щупами, вони обшукували хати, стодоли, садибу, щоб вилучити прихований хліб. Заодно прихоплювалося й усе цінне, що вдавалося знайти. З обшуком завітали активісти й до оселі Мартиненків. Побачивши «комісію», мати поставила в піч три горщики з вікою, просом та ячменем, щоб за димом їх не віднайшли. На лаві на покуті залишалася ще мірка з борошном. Його й вирішили конфіскувати прибулі. У відчаї мати розсипала на долівку борошно і вихопила залізну палицю з рук активістки Ярочки, боронячи свою родину. За таку злісну непокору вагітну матір Євгенії повели до сільради, протримали її замкненою у комірчині до вечора. Незабаром із в'язниці повернувся хворий батько, через деякий час він помер. Загинули від голоду чотири братики Євгенії.

Найбільшого розмаху голод сягнув після завершення роботи хлібозаготівельної комісії, весною-літом 1933 р. Люди вимирали цілими селами. У багатьох місцевостях були зафіксовані випадки канібалізму.

Радянське керівництво довгий час не вживало ніяких заходів, щоб полегшити долю мільйонів тих, хто голодував. Купи зерна й картоплі, зібрані на залізничних станціях для відправки до Росії, гнили просто неба. Лише у квітні 1933 р., коли голод лютував на повну силу, надійшло розпорядження про передачу селянам певної кількості запасів хліба. Партійне керівництво, очевидно, боялося повністю втратити своїх годувальників. Розпочиналася нова посівна кампанія, а по селах не було ані чим сіяти, ані самих сіячів. Щоб компенсувати недостачу робочої сили, у напівпорожні села надсилалися військові частини, групи студентів, жителі міст. Згідно з постановою Сталіна «Про охорону майна державних підприємств

ємств, колгоспів і кооперативів та про зміцнення суспільної (соціалістичної) власності», званої в народі як закон «Про три колоски», селян засуджували до розстрілу або до ув'язнення терміном на десять років.

За пучечок колосків жита, вирваний на толоці, засудили до чотирьох років позбавлення волі матір Євгенії Дмитрівни, її тітку Килину Чупоту - до шести років, дядька Омеляна Чупоту - до восьми років ув'язнення в концтаборах. Але тітка й дядько врятувалися від неволі - вони втекли з Лисянки. Мати Євгенії до відправки перебувала у лисянській в'язниці. Дочка періодично приносила їй сирі бурячки з гичкою, які щойно вирости на городі. «Як відправили матір, я лишилася сама, боса й голодна, варила в горщику лободу й кропиву і ходила самотня попід чужими тинами. У жнива забрала мене бабуся до себе. Я ходила по колоски: вдосвіта, по росі, пораниеними ногами, обірвана, немита і нечесана. За нами, дітьми, ганялися на конях об'їждчики, забирали торбинки і били батогами. Як вдавалося назбирати колосків, одразу ж їх м'яли руками, сушили на сковороді, давили пляшками і варили таку баланду.

Перед Різдвом Христовим 1934 р. повернулася з в'язниці мати, і ми перейшли до своєї хати - пустої, без вікон. Мати рубала лозу, яка була нам ліжком і паливом... з Божою допомогою ми вижили».

За підрахунками історика й очевидця тих трагічних подій П. Василевського, кількість жертв голоду становило 7 125 850 душ. Міжнародна наукова конференція дійшла іншого висновку - 9 млн. чол. Результати перепису населення, проведеного в січні 1937 р., підтверджують, що чисельність населення Української РСР між 1931 та 1937 рр. зменшилася на 2,8 млн. чол. Учасників перепису 1937 року було репресовано, а результати - засекречено. Однак і ці цифри не дають повного уявлення про масштаби катастрофи, оскільки в 1935-1937 рр. спостерігався високий рівень народжуваності. Український історик С. Кульчицький оцінює людські втрати від голоду в 3-3,5 млн. чол., а його колега, український демограф А. Перковський, - у 4 млн. чол.

Щербатюк В., Беззубець О.

УКРАЇНСЬКЕ ПИТАННЯ В ДОКУМЕНТАХ РСДРП та РКП(б).

Тривалий час більшовики ставилися до національного питання в царській Росії як до питання незначної важливості, бо вважали, що національне питання роздіблює об'єднані революційні сили. В постанові «Про право на самовизначення всіх народів російської імперії», прийнятій II з'їздом у 1903, РСДРП заперечувала тенденції відокремлення і самостійного існування соціал-демократичних партій неросійських народів імперії. Нарада ЦК РСДРП у лютому 1912 року також засудила «шкідливість відокремленості національних соціал-демократичних організацій» і закликала до «найрішучішої відсічі войовничому націоналізму реакцій» і до «злиття соціал-демократичних робітників на місцях в єдині організації РСДРП».¹⁰

Декларуючи нібито право народів на свободу, більшовики водночас не дозволяли навіть ідейно спорідненим з ними організаціям неросійських народів існувати окремо, тобто без безпосереднього підпорядкування російському керівництву. Такий курс притаманний був всій тодішній так званій російській прогресивній інтелігенції, яка вбачала у визвольних рухах неросійських народів загрозу розвалу російської імперії. Тому й їх погляди скочувалися в бік великодержавного російського шовінізму.¹¹

Такий «об'єднаний російський великодержавний фронт» проте не міг закрити факту існування й зростання сили неросійських народів. Тому не можна було легковажити з цим питанням, бо між російськими й неросійськими політичними колами імперії розкривалася щораз глибша прірва і не зважати на неї не можна було.

З усіх тодішніх сил Росії на це спромоглися тільки більшовики. І це дало їм перемогу в часи революції. У серпні 1913 року, на так званій літній нараді ЦК РСДРП, засуджено «чорносотенний великодержавний націоналізм» і задекларовано підтримку права неросійських народів на «самовизначення, тобто відокремлення і утворення самостійної держави». Разом з цим сказано, що «питання про право націй на самовизначення... не дозволено змішувати з питанням про доцільність відокремлен-

10 ВКП (б) в резолюціях і рішеннях з'їздів, конференцій і пленумів ЦК. – 1941. – ч. I. – С. 21, 31.

11 Петлюра С. Из русской печати // Украинская жизнь. – 1913. – ч. 3 (березень). – М. – С. 74

ня тієї чи іншої нації. Це питання соціал-демократична партія повинна розв'язувати в кожному окремому випадку цілком самостійно...»¹²

У такий спосіб більшовики, з одного боку, відмежовували себе від панівної хвилі російської імперіалістичної реакції і ніби створювали передумови для приєднання до себе неросійських народів. З другого боку, вони виявляли справжнє обличчя, коли резервували собі, як типово російській партії, право вирішувати те, чи якомусь неросійському народові належить самостійність чи ні. Незважаючи на такий шитий грубими нитками підступ, ця гра дала більшовикам певні успіхи, і навіть серед багатьох українських діячів.

Архітектором такої сумнівної тактики був В.І.Ленін. Як органічний великодержавник він послідовно «дослухався» до проблем неросійських народів, а на компроміс ішов лише тоді, коли був до цього змушений силою фактів. Така його політика особливо проявилась на прикладі України. Переслідуючи мету єдності імперії, він навіть своїм супротивникам з Тимчасового уряду радив: «Поступіться українцям... силою українців не вдержиш, а тільки озлобиш».¹³ Надсилаючи Центральній Раді відомий ультиматум від 17 грудня 1917 року, Ленін водночас декларував своє «визнання» Української Народної Республіки, побоюючись, що ультиматум може підняти маси України проти Росії. Побачивши піднесення української національної стихії наприкінці 1919 року, він змушував свою партію каятись за помилки в українському питанні і заявляти, що «РКП стоїть на точці зору визнання самостійності УСРР».¹⁴

Та кінцева мета усіх цих заходів (наступів і відступів) була завжди одна: за будь-яку ціну зберегти єдність імперії. Це підтверджує і Й. Сталін, який у 1917 році цинічно зізнався у тому, що «як сміємося кожний раз, коли нам говорять про неминучий розвал Росії у зв'язку з проведенням у життя ідеї права нації на самовизначення.»¹⁵

Щодо України, то Ленін вів надто обережну і подвійну гру, по-перше, тому, що український народ виявив рішучий спротив більшовицькій

12 ВКП (б) в резолюціях і рішеннях з'їздів, конференцій і пленумів ЦК. – 1941. – Т. 1. – С. 201 - 202.

13 Ленин В.И. Статьи и речи об Украине. – 1936. – С. 272.

14 ВКП (б) в резолюціях і рішеннях з'їздів, конференцій і пленумів ЦК. – 1941. – ч.1. – С. 299.

15 Сталин Й.В. Сочинения. – 1947. – т. 4. – С. 4.

агресії і показав силу проімперським настроям на вулицях Петрограду і Києва у березні 1917 року. Як відомо, ці демонстрації збентежили всіх керівників нової Росії.

По-друге, Ленін враховував слабкість більшовицьких впливів в Україні. За прийняття грудневого ультиматуму Ради Народних Комісарів у Центральній Раді голосувало на 2500 делегатів тодішнього Всеукраїнського з'їзду робітничих, селянських і солдатських депутатів всього два депутати.¹⁶ Не менш жалюгідно виглядали українські більшовицькі сили, якщо врахувати їх участь в РКП(б) (у 1918 році українці становили лише 3,2% всього членського складу партії)¹⁷.

У переконливій меншості були українські комуністи й у КП(б)У, в ніби-то «українській» партії. Близько по п'яти роках існування ця партія мала українців, згідно з переписом 1 квітня 1922 року, всього 11 920 або 23,2% загальної кількості членів. Водночас росіян було в КП(б)У 27 490 або 53,6%, євреїв – 6 981 або 13,6%, поляків – 1 241 або 2,4%. І усе це мало місце тоді, коли українське населення в Україні становило понад 80%. Ще виразнішими є цифри цього перепису, коли взяти до уваги розмовну мову. Російську, як свою рідну мову визнали 79,4% членів КП(б)У, а українську – лише 11,3%.

За такого стану справ завдання нових правителів Москви були в Україні досить нелегкими. Утримання України та й інших неросійських країн вони вважали обов'язковим для Росії і для розгортання більшовицької революції. По-перше, тому, як писав Сталін на сторінках газети «Правда» від 11 жовтня 1920 року, що «Центральна Росія, цей світовий центр революції, не може довго втриматися без допомоги окраїн, що дають багато сировини, палива, харчових продуктів...».

Зрозуміло, що це твердження Сталіна стосувалося перш за все України, яка ще до Першої світової війни займала перше місце у світі за експортом пшениці й ячменю, а її участь в експорті цих культур з Росії в 1906-1913 роках становила 98%! Так було і з іншими природними багатствами України. У 1913 році Україна видобувала кам'яного вугілля

16 Хрусток Павло. Замітки і матеріали до української революції 1917 – 1920 років. – Відень. – 1921. – ч. II. – С. 74.

17 «Всесоюзная Коммунистическая Партия (б). Социальный и национальный состав ВКП(б). Итоги всесоюзной партийной переписки 1927 года». – М. – 1928. – С. 158

25,3 млн. тонн, а Росія – 3,8 млн. тонн. У тому ж році Україна видобула 7 млн. тонн залізної руди, а Росія – 2,2 млн. тонн.¹⁸

І в той же час Україна була для більшовицької Росії чимось більше, ніж сировинна база. Про це писав Сталін на сторінках газети «Известия» від 14 березня 1918 року: «В Україні зав'язується нині основний вузол міжнародної політики – вузол робітничої революції, початої в Росії, і імперіалістичної контрреволюції, яка йде із Заходу». Таке міжнародне значення України часто підкреслювали більшовики. У постановах V конгресу Комінтерну у 1924 році було зазначено, що «українське питання є одним з найважливіших національних питань середньої Європи, вирішення якого диктується інтересами пролетарської революції як в Польщі, Румунії і Чехословаччині, так і в усіх сусідніх країнах».¹⁹

Отже, загальноімперське й міжнародне значення української проблеми змушувало більшовицьке керівництво обережно ставитися до питань України. Ця обережність впливала перш за все з того факту, що Москва заволоділа Україною в результаті тривалої війни, але ж навіть після її закінчення український народ продовжував визвольну боротьбу.

Боротьба України за свою незалежність, зламана засобами збройної агресії і шаленої демагогічної пропаганди і в той же час небезпека її відродження створили для більшовиків необхідність опанувати українську стихію зсередини. Цьому мали послужити перш за все політика українізації й певне економічне становище у період НЕПу.

Та дуже швидко виявилось, що більшовицькі поступки принесли інші результати, ніж те, на що сподівалася Москва. Компроміс, на який вона пішла в Україні, створив умови для розбудови сил, що були їй наскрізь ворожі. Щоправда, ворожі для більшовизму сили закріпилися в 20-х роках в усім СРСР. Вони були результатом тодішньої економічної політики і могли розвиватися в умовах щораз сильнішої партійної боротьби у верхівці ВКП(б). Щоб зарадити цьому, Сталін повертає погляди народів СРСР до міжнародного становища й уже на XV з'їзді ВКП(б) в 1927 році проголосив, що «період «мирного» співжиття відійшов у минуле, звільняючи місце періодові імперіалістичних наскоків і підготов-

18 Кубійович Володимир. Географія українських і суміжних земель. – Краків – Львів: «Українське видавництво». - 1943. – С. 399, 457, 467, 502.

19 Гирчак Е.Ф. Два фронта в боротьбі з націонализмом. – Москва – Ленінград. – 1930. – С. 193.

ки інтервенції проти СРСР.²⁰ Така оцінка міжнародного становища дала Сталіну, з одного боку, можливість для посиленої боротьби в самій партії під гаслом збереження її єдності, а, з другого, створювала завершення ліквідації ворожих більшовизму елементів суспільства порядком планової колективізації й індустріалізації.

Подібні явища загальноімперського порядку в СРСР мали одначе інший характер в Україні. НЕП створив і в Україні умови для зростання суспільних прошарків, ворожих більшовизму. Та найважливішою ворожою більшовикам силою було піднесення українського національного відродження. Вона за своєю сутністю виступила проти централістичних сил Півночі, що намагалися гальмувати її зростання. До речі, складові цього українського відродження були різні й часто суперечили одне одному. Але ж, як показав подальший розвиток, всіх їх об'єднувала одна провідна ідея – ідея української державної незалежності. Її вони відстоювали чи то наповнюючи наявні форми УРСР українським змістом, чи то ведучи боротьбу проти тогочасного режиму, за відновлення Української Народної Республіки.

Таким чином, в народному фронті боротьби опинилися насамперед ті сили, які боролись проти більшовиків у 1917 році і які тепер використовували легкі умови для того, щоб опанувати важливі ділянки громадського, культурного і економічного життя. Вони разом з деякими діячами, що повернулися з-за кордону, займали місце у Всеукраїнській академії наук, вони постачали кадри для організації і розбудови УАПЦ, шкільництва, кооперації тощо. Звичайно, їм допомагало й місцеве населення. Йдеться про ряд організацій типу «Братство української державності», «Спілка української молоді», «Спілка визволення України». Дві останні проіснували до 1928 року. Ці організації не були до кінця оформленими в повному розумінні цього слова, однак сила їх полягала у факті, що відстоювали вони ідею повної державної незалежності, якою тоді жило у більшості своїй українське населення. Ясна річ, ці ідеї та ці організації тоді не мали свого майбутнього. І логічно – були знищені більшовиками. Та й їхня концепція відбудови державної незалежності України і форми боротьби за неї втрачали щораз більше актуальності

20 Сталін Й.В. Політичний звіт Центрального Комітету XV з'їзду ВКП(б). – Партиздат ЦК ВКП(б). - 1936. – С. 14.

на користь тих концепцій української державності, які з початком 20-х років почали перемагати в УРСР. Це був результат об'єктивного історичного розвитку в недавньому минулому і тенденцій, що виявилися в УРСР в 20-х роках. Детально не розкриватиму цього процесу, обмежуючись найважливішим. Передусім не слід забувати, що однією з істотних причин занепаду Української Народної Республіки був той факт, що вона не знайшла відповідної підтримки на Заході. Тодішній Захід навпаки поставився вороже до ідеї самостійної України. Спочатку він підтримував концепцію відбудови російської імперії, ставив на Денікіна і вимагав, щоб українці включилися у цю концепцію. Тим часом карта Денікіна, тобто його російської імперії і його соціальних порядків, була бита в очах широких мас, і кожний, хто підтримував його, був в очах цих мас скомпрометований. Згодом Захід махнув рукою на те, що діється на території колишньої царської імперії, і почав будувати санітарні кордони навколо СРСР, спокійно спостерігаючи, як, за словами Черчіля, «Схід Європи вариться у власному соку...».

Така позиція Заходу не могла не вплинути на українські народні маси. Вони щораз більше почали втрачати віру в те, що з Заходу може прийти допомога для відбудови справді незалежної української держави і успішної боротьби проти більшовиків. Таке переконання у них закріпилося після останнього західного експерименту у 1920 році, коли речником Заходу виступила Польща. У тодішньому поході на Правобережну Україну був продемонстрований українському народові такий тип «допомоги» Заходу, що він мусив насторожити кожного українського патріота. Польща визнавала право за українським народом на ті східні землі України, що були колись окуповані історично Польщею, але за ціну відмови від Західної України. У цей спосіб мав би появитися на карті Європи якийсь «новий утвір», ампутований на Сході і на Заході – і це мало б називатись Українською державою. Крім того, у цій державі справжніми господарями планувалися бути польські протектори, за якими забезпечувалось навіть втручання у побудову соціально-економічного ладу (забезпечення прав польських поміщиків на Правобережжя). Більше того, український народ не міг забути поведінку польських окупаційних військ на здобутих українських теренах при вирішальній участі української зброї й української крові. Очевид-

но, що якби в той час урядові УНР вдалося довше утриматися на такій території, то це і був би безперечний здобуток української армії. Але об'єктивно шансу для цього в тодішній ситуації не було. Та коли цей останній в той час західний експеримент закінчився політичною і військовою поразкою, надії на відбудову української незалежності при допомозі Заходу зазнали в очах української суспільності ще більшої зневіри. До того ж, почалась стабілізуватися міжнародна обстановка, надії на нову інтервенцію з Заходу ставали щораз ілюзорнішими, тому український народ змушений був вести боротьбу за справжню державну незалежність власними силами, не орієнтуючись ні на Захід, ні на Москву. Тому, коли провідні діячі СВУ розраховували на скору війну і під цим кутом планували свої дії, то їх заклик до народу не мав успіху, а самі вони сходили на позиції «внутрішніх емігрантів», незважаючи на той гарячий патріотизм і бажання вірно служити українській справі.

На цьому ґрунті піднімалися ті елементи, які ставили своїм завданням перетворити в справжню українську державу накинута їй форму УРСР. Форма ця тільки з необхідності визнавалася Москвою. Москва не могла приборкати прагнення українського народу до власної держави і тому вона мусила піти на такий компроміс. Але, як згадано вище, компроміс цей визначився різними цілями партнерів: імперського російського і національного українського. Для Москви це був тимчасовий компроміс, який мав на меті повну уніфікацію імперії. Для діячів українського народу це був компроміс, що мав довести до повного відродження незалежності української держави, дарма що держава ця мала бути пов'язана «союзом» з іншими «соціалістичними державами». Але без повної самостійності українська сторона такого союзу не мислила.

На яких засадах для українців цей «примусовий» компроміс мав бути побудований?

Насамперед, це була інтернаціоналістична за характером доктрина. Планувалося нею гарантувати побудову нових взаємин між народами, які вже мали державну незалежність. Для українців він звучав як вільний «союз держав» і вона в 20-х роках послідовно його зберігала. Така концепція для українсько-російських взаємин була насправді повним запереченням Переяславської угоди, хоч цю угоду Україна практично скасувала актом ще 22 січня 1918 року. До речі, Москва формально не

наважувалась цього факту заперечувати. У 1918 році вона навіть стверджувала, що «стоїть на точці зору самостійності України».

Якщо взяти до уваги характер історичного російського імперіалізму, його цілі і практику, то надії української сторони на те, що московські декларації гарантують незалежність української держави, були зовсім невиправдані. Суцільним «мелакіянством» було й сподівання «на світову революцію», у якій, мовляв, знайдуть своє задоволення і державні прагнення українського народу. Під ударами московського терору в 30-х роках сподівання ці падали в масові могили разом з їхніми творцями. Проте слід зазначити і той факт, що і в цій концепції українська сторона прагнула до побудови своїх взаємин з північним сусідом на основі повної державної незалежності. Бо від січня 1918 року ніхто з українських діячів на менше, як на самостійність України, в своїй діяльності не йшов.

По-друге, йшлося про наповнення УРСР українським змістом. Це мала бути розбудова українських національних політичних, соціально-економічних і культурних цінностей в рамках існуючої тоді державної форми. Сюди входила українізація, тобто дерусифікація міст, зокрема українського робітництва, розбудова і перевага української національної культури, зміна соціальної структури української нації, розвиток якої був загальмований колоніальною політикою царату, створення сильної селянської верстви тощо, що означало спробу надати українській визвольній ідеї нового політичного і соціального змісту. В її основі мали, з одного боку, лежати всі позитивні здобутки української національної і соціальної революції, на яку спромігся український народ у 1917 році під прапором УНР. З другого боку, це була спроба не допустити до упадку УНР, до «начинення» Москвою Україні давніх взаємин метрополії і колонії. Крім того, концепція ця виходила з загальних всесоюзних висновків, згідно з якими удар в імперіалістичну структуру Росії йшов не лише з України, а й збоку інших народів колишньої імперії. Це ставило Україну в позицію ідейного провідника й натхненника неросійських народів і явного речника нової епохи в їх історії. Зрештою, в цьому виявилася живучість українського генія, що в нових, важких пореволюційних умовах зумів віднайти себе і виступити на арену як самостійний фактор. Все це прекрасно розуміла Москва. Розправившись

відносно легко у 1930 році з СБУ і використавши при цьому українські елементи в КП(б)У, вона впродовж наступних років послідовно знищувала культурний, державний, економічний і партійний апарат в Україні, звинувачуючи його членів в самостійницьких тенденціях.

Молоді сили України були речником українського відродження 20-х років. Молодь або сама брала участь у боротьбі за державність в період революції, або була її свідком і жила її ідеалами. Тепер вона заповняла міста і готувала нові кадри відсталого внаслідок тривалої немочі нації. Все мислення цієї молоді було пройняте ідеалами державності і вона відчувала в собі здатність відвоювати для нації все, що було досі втрачене.

Такими ідеями була переповнена тогочасна українська література і наука. Ці ідеї за короткий час дали значну кількість провідних імен. Цей період названий пізніше «розстріляним відродженням».

Основою українського національного піднесення були в той час також і українські елементи в КП(б)У, які часто крутими шляхами доходили до того, щоб стати захисниками української незалежності від московського центру. Це був незаперечний триумф української національної ідеї і явний провал співпраці з Кремлем.

Отже, народжений в умовах тимчасового компромісу український опір 20-х років вів до щораз більшого усамостійнювання поодиноких секторів українського життя і мусив, логічно, одного дня поставити питання повної державної незалежності України.

Водночас він ніс у собі елементи неминучого зіткнення з Москвою. Десь частково випереджаючи цей процес, Москва вже на початку 20-х років намагалася викривати його як реакцію, прагнення до повернення старих порядків тощо. Саме під таким гаслом йшла боротьба проти СБУ в 1929-1930 роках і проти діячів, яких в 1931 році звинувачено в приналежності до «Українського Національного Центру».

Для Москви ситуація стала ще складнішою, коли гасла самостійності почали висувати всі сили, які ідейно, політично, а то й формально творили панівний в Україні режим. Вже в період воєнного комунізму і, зокрема, тоді, коли творилася Конституція СРСР, розгорілася завзята конституційна боротьба українців з росіянами за характер цього нового документа, зокрема за місце в ньому української республіки. Як делегат України, член ЦК ВКП(б) М.Скрипник домагався, щоб нову державну

конституцію побудувати у формі «союзу держав», а не «союзної держави», як це пропонували росіяни. Скрипник правильно твердив, що «єдина неподільна республіка – це тільки змівівівська модифікація денікінського лозунгу єдиної неподільної Росії».²¹

Коли обговорювався союзний закон про землекористування, М.Скрипник також заперечував формулювання, в якому йшлося, що земля є власністю СРСР, вважаючи, що земля має насправді належати республікам. Він постійно наполягав на тому, щоб включити в УРСР українські землі (Тамбовщини, Курщини, Вороніжчини), які входили до складу СРСР. Скрипник домагався українських шкіл для українських меншин у Росії, пропонував спровадити українських учителів з Західної України до Донбасу, виступав проти створення всесоюзної аграрної академії, одним словом, він протиставлявся русифікаторським тенденціям Москви і боронив букви законів про права України.²²

Такі численні українські виступи офіційних українських комуністичних діячів не могли не переконати Москву, що розвиток в Україні не йде в бажаному для неї напрямі. Свідченням цього стала широка літературна дискусія в Україні 1925 року. Виступ м. Хвильового з його гаслом орієнтації на Захід і відриву від Москви в літературі викликав широкий відгомін в усьому СРСР. Його підтримав член уряду Олександр Шумський, який домагався повної українізації державного і партійного апарату України. Шумський закликав замінити першого секретаря ЦК КП(б)У Л. Кагановича українцем Власом Чубарем, а пост голови Раднаркому передати українцеві Гринькові²³. Тоді ж виступив й м. Волобуєв з відомим закликом про економічну експлуатацію України Росією.

І.І. Дейнега, академік

21 Скрипник М. Статті і промови. – Харків. - 1931. – т. II. – С. 21

22 З промови П. Постишева та П. Любченка на листопадовому пленумі ЦК КП(б)У в 1933 році//Червоний шлях, 1933 . – ч. 8-9. – С. 254, ч. 14 – С. 198. Жигалев. Скрипник проти СРСР як єдиної союзної держави//Радянська Україна, -1934. – С.13-21.

23 С.Диманшейн. Создание СССР и его значение// Революция и национальности.- 1932. – ч. 12. – С. 9

ОБМІНЮЄМОСЯ ДОСВІДОМ

ГРАФІК Проведення наукових конференцій, симпозіумів, нарад на 2011 рік

Назва	Дата проведення	Місце проведення
Відділення масової комунікації		
Філософія серця Памфіла Юркевича	Січень	КНПУ ім. М.П. Драгоманова
Мова, суспільство, журналістика	Березень	КНУ ім. Т.Г. Шевченка
Молода журналістська зміна	Травень	КНУ ім. Т.Г. Шевченка
Кваліологія книги	До грудня	м. Львів
Комп'ютерні технології друкарства	Листопад	м. Львів Українська Академія друкарства.
Відділення педагогіки		
Тендерна освіта майбутніх вчителів	16-18 березня	КМПУ ім. М.П. Драгоманова
Зоотехнічна наука. Закарпаття: історія, проблеми, перспективи.	23-24 березня	КМПУ ім. М.П. Драгоманова
Державотворчі і освітньо-виховні традиції українського козацтва	Травень	КМПУ ім. М.П. Драгоманова
Звичайні люди в незвичайних історичних обставинах: формування громадянського суспільства	6-9 червня	КМПУ ім. М.П. Драгоманова
Проблеми і перспективи охорони довкілля.	15 – 16 червня	КМПУ ім. М.П. Драгоманова
Сучасні проблеми та перспективи професійно – педагогічної підготовки майбутніх учителів фізичної культури	20- 21 вересня	КМПУ ім. М.П. Драгоманова
Сучасні інновації та інформаційні технології на транспорті MINTT – 2011	25-27 вересня	КМПУ ім. М.П. Драгоманова

Відділення медицини		
Науково-практична конференція з міжнародною участю «Сучасні проблеми Ко-інфекції туберкульоз і ВІЛ/СНІД»	29-30 березня	АР Крим м.Ялта
Науково – практична конференція з міжнародною участю, присвячена Всесвітньому дню здоров'я	7-8 квітня	м. Київ НМУ ім. О. О. Богомольця
Актуальні питання поліклінічної неврології	18- 19 травня	НМАПО ім. П. Л. Шупика
Клінічні та експериментальні аспекти гематології та трансфузіології	19 травня	Львів. Інститут патології крові та трансфузійної медицини НАМН України».
Критичні стани: діагностика, надання екстреної допомоги профілактика.	19 – 20 травня	НМАПО ім. П. Л. Шупика
III з'їзд сімейних лікарів України	19-21 жовтня	м. Дніпропетровськ
Науково – практична конференція з міжнародною участю «XXI століття: від анестезіологів до пері оперативної медицини»	20-21 жовтня	м. Київ
Сучасні аспекти практичної неврології «YaltaNeuroSummit	19- 20 вересня	АР Крим м. Ялта
XII національний конгрес кардіологів України.	21-23 вересня	ННЦ «Інститут кардіології ім. акад. М. Д. Стражеска.
200-ліття від Дня народження В.О.Караваєва.	Вересень	НМУ ім. О. О. Богомольця
Загальнотехнічне відділення		
Міжнародне науково – технічне співробітництво.	Березень	м. Київ
Сучасні напрямки розвитку в машинобудуванні.	Травень	м. Севастополь АР Крим
Машинобудування , технологія, матеріали.	Травень	м.Софія, Болгарія
Ювілейна науково-технічна конференція по автоматизації машинобудування.	Травень	м.Пловдив, Болгарія
Гідроаеромеханіка в інженерній діяльності	Червень	м.Київ
Актуальні проблеми прикладної механіки і міцності конструкцій.	Червень	м.Ялта АР Крим санаторій «Карпати»

Конференція: «Стан і перспективи вітчизняного машинобудування»	Жовтень	м. Київ
Матеріали й покриття в екстремальних умовах: застосування, екологічно чисті технології, виробництво й утилізація виробів	Вересень	м.Ялта АР Крим Понизовка
UNITECH' 11	Листопад	м. Грабово Болгарія, ТУ – Грабово
Технологічні комплекси і системи	Жовтень	м. Луцьк
Відділення права		
Міжнародна науково-технічна конференція, присвячена пам'яті В.М. Корецького	Лютий	
Реформа права очима молодих вчених	Березень	
Міжнародна конференція, присвячена 10-річчю юридичного факультету	Травень	
Розвиток аграрного, земельного та екологічного права	Травень	
Круглий стіл, присвячений 350 – річчю Берестецької битви	Червень	
VIII науково-практична конференція	Червень	
Святкові збори Київського товариства Українського козацтва	Серпень.	
Відділення хімії		
“Сучасні проблеми фізичної хімії”	кінець серпня - початок вересня	м. Донецьк
Дванадцята Всеукраїнська конференція студентів та аспірантів “Сучасні проблеми хімії” з міжнародною участю	18-20 травня	М.Київ
Міжнародна наукова конференція «Композиційні матеріали в промисловості» («Славполіком»)	червень	м. Місхор
Два засідання міського науково-технічного семінару “Досягнення технічної електрохімії - виробництву” для працівників промисловості Харківщини		м. Харків
XVII з'їзд з неорганічної хімії		м. Харків

XVIII Українська конференція з неорганічної хімії (за участю закордонних учених).	27.06. – 01.07.	м. Харків, Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна.
Каразінські читання	травень- червень	м. Харків, Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна.
Міжнародна конференція “Актуальні питання хімічної технології”(за участю закордонних учених)	травень	м. Харків, НТУ “ХПІ”
Конференція аспірантів та магістрів	квітень	м. Харків, НТУ “ХПІ”.
VI Український з'їзд з електрохімії.	20-23 вересня	м. Дніпропетровськ, Український державний хіміко- технологічний універ- ситет (за участю ХНУ імені В.Н. Каразіна та НТУ “ХПІ”)
Візна сесія НАН України відділення “Хімія”	травень.	м. Харків, на базі НТУ “ХПІ”.
Міжнародна науково-практична конференція “Інформаційні технології: наука, техніка, технологія, освіта, здоров'я”	травень.	НТУ “ХПІ”. м. Хар- ків
Університетська науково-практична конференція студентів та молодих вчених «Молода наука». Секція «Природничі науки»	квітень	м. Запоріжжя, Запорізький національний університет
Університетська науково-практична конференція «Науковий потенціал ЗНУ та шляхи його розвитку»	травень	м. Запоріжжя, Запорізький національний університет
II Всеукраїнська науково-практична конференція студентів, аспірантів і молодих вчених «Актуальні проблеми природничих наук»	травень	м. Запоріжжя, Запорізький національний університет

III Університетська науково-практична конференція студентів та молодих вчених «Актуальні проблеми та шляхи розвитку природничих наук»	грудень	м. Запоріжжя, Запорізький національний університет
Науково-методична конференція для вчителів хімії Запорізького регіону «Методика викладання хімії в умовах кредитно-трансферної системи»	лютий	м. Запоріжжя, Запорізький національний університет
Відділення «матеріалознавства»		
Інтернет - конференція в режимі „on line” з академіками відділення для узгодження спільних дій щодо удосконалення навчального процесу у ВНЗ.	лютий	Інтернет-портал
Нарада академіків секції з підвищення якості підготовки кандидатів та докторів наук через аспірантуру та докторантуру	квітень	Національний університет „Київський політехнічний інститут”
Відділення філософії та мистецтвознавства		
Всеукраїнська наукова конференція до 140-ліття Лесі Українки	24- 25 лютого	м. Луцьк
Наукові читання з нагоди 140-ліття Лесі Українки	24 лютого	м. Київ
Всеукраїнська наукова конференція присвячена 150-літтю від дня смерті Т. Г. Шевченка	10 березня	м. Київ
Міжнародний симпозіум «Україна – Німеччина»	10- 12 квітня	м. Мюнхен
Міжнародна наукова конференція до 20-річчя Незалежності України «Бо, хто за що, а ми за Незалежність, отож нам так і важко через те»	Вересень	м. Київ
Взяти участь у III Міжнародних Драгоманівських наукових читаннях	29 – 30 вересня	м. Київ
Українська мова вчора, сьогодні завтра в Україні і світі: реалізація мовної освіти	Листопад	м. Київ
Відділення будівництва та архітектури		
Сучасні екологічно безпечні та енергозберігаючі технології в природокористуванні	26 -27 квітня	м. Київ

Геофорум – 2011	27 – 29 квітня	м. Яворів
Перспективи енергоефективного розвитку системи теплопостачання в Україні	20 -25 травня	м. Київ
Геометричне моделювання , комп'ютерні технології та дизайн: теорія, практика та освіта	3-6 травня	м. Ужгород
Міжнародна конференція з прикладної геометрії, комп'ютерної графіки та дизайну	26-28 вересня	м. Сімферопіль
VII всеукраїнська науково-технічна конференція «Ресурснозаощаджувальні матеріали, конструкції, будівлі та споруди»	травень	м. Київ
Відділення енергетики та ресурсозбереження		
VI Міжнародна науково – технічна конференція «Електротехніка та світлотехніка»	2011 рік	Єгипет
VII Електроніка і електротехнології	2011 рік	Талін
Відділення фізики і астрономії		
Участь академіків відділення у Всеукраїнській науково-практичній конференції «Видатні українські вчені в галузі фізики, астрономії, техніки	Травень	Полтавський педагогічний університет
Всеукраїнська науково-практична конференція: «Науково-методичні засади управління якістю освіти в університетах».	Червень, жовтень	КМПУ ім. М.П.Драгоманова
Відділення історії та методології освіти, науки і техніки		
Всеукраїнська наукова конференція «Історія науки і техніки – інтелектуальний ресурс системи освіти».	7-8 квітня	НТУ «Харківський політехнічний інститут»
Міжнародна конференція «Актуальні питання вітчизняної, світової історії науки: пошуки, роздуми, знахідки»	20-21 квітня	м.Київ
IV наукова конференція - «Білі плями» в історії України в контексті світового розвитку».	11-12 травня	СНУ ім. В. Даля, м. Луганськ

IX міжнародна молодіжна конференція «Історія розвитку науки, техніки та освіти» за темою «Пріоритети української науки».	17 травня	м. Київ «КП»
XVI Всеукраїнська конференція молодих вчених-істориків освіти, науки і техніки»	18 травня	м. Київ Центр ім. Г.М. Доброва НАН України
III всеукраїнська наукова конференція «Людина у структурах повсякдення в історії України»	23-24 листопада	м. Луганськ СНУ ім. В.Даля.
Відділення біології		
Навчально-методичний семінар викладачів кафедр гігієни України	Травень	
Міжнародна наукова конференція морфологів, присвячена 100-річчю від дня народження академіка В.Г.Касьяненка	Листопад	

Соняшники

КОЗАЦЬКА СЛАВА КОНОТОПА

Сьогодні на цій місцині під Конотопом, що на Сумщині, ніщо не нагадує про буремні події 350-річної давнини. Але можна уявити, що крізь товщу часу з далекого 1659-го до нас долинають передзвін шабель, відлуння пострілів, іржання коней...

Іван Виговський

Конотопська битва – маловідома до останнього часу сторінка нашої історії, звияжна перемога козаків і татар на чолі з гетьманом Іваном Виговським над московським військом. І хоч історики по-різному трактують ті події, загалом позиції збігаються: це була історична перемога не лише української зброї, а й духу нації.

У вересні 1658 року гетьман Іван Виговський підписав Галицькі угоди, які передбачали перетворення Речі Посполитої у федерацію трьох фактично рівноправних держав – Корони Польської, Великого князівства Литовського і Великого князівства Руського (тобто Козацької держави в її тогочасних межах). Православна церква урівнювалася у правах з католицькою, мала бути скасована унія.

Москва, яка втрачала вплив на українські землі, виявила відверте незадоволення таким розвитком подій. Цар видав грамоту, якою закликав українців до збройного опору «зраднику» Виговському. Вже в жовтні російські війська під проводом белгородського воєводи Григорія Ромодановського рушили у рейд українськими землями. Навесні 1659-го їм на допомогу з Путивля ви-йшла ще одна армія - під орудою Олексія Трубецького. Понад 100-тисячне військо намірялося піти на Київ. Однак на його шляху стали козаки і міщани Глухова й Конотопа, які понад два місяці чинили шалений спротив.

Перший штурм Конотопа розпочався 28 квітня о 5 ранку після молеб-ня. Російським воякам вдалося видертися на одну із стін і підпалити ба-шту, однак захисники відкинули їх. Втративши близько 500 солдат, заво-йовники відступили. Невдалим був і другий штурм. Розпочалася тривала облога міста. Жителі Конотопа, діями яких керував полковник Григорій Гуляницький, оборонялися до початку липня. Голод, спрага (у місті ли-

шилася одна криниця), численні жертви не деморалізували мужніх захисників, які стояли до останнього.

Нарешті Іван Виговський з 16 - тисячним військом рушив на допомогу оборонцям, підсилившись 30 тисячами татарських кіннотників, яких очолював Мехмед Гірей IV і кількатисячним загоном найманців-поляків, сербів, німців, румунів. Дорогою союзники розбили передовий російський загін біля села Шаповалівка. І. Виговський розташував основні сили козаків біля Со-

Григорій Гуляницький

снівки, а татари отаборилися в урочищі Пуста Торговиця. До вирішальної битви лишалося кілька днів...

Вранці 28 червня Виговський рушив на Соснівку, а хан з частиною свого війська зайняв позицію за сім кілометрів на схід від соснівської переправи, праворуч урочища Пуста Торговиця. За лівим флангом московитів розташувався козацько-татарський загін, який форсував річку Куколку західніше Конотопа.

Близько другої дня частина московської кінноти раптово форсувала Куколку і зав'язала бій з татарськими вершниками та найманцями. Однак відчайдушний опір спантеличив московських воєвод. Ромодановський і Бутурлін захопилися атаками і не помітили, як з тилу і на флангах з'явилося ханське військо. Скориставшись сум'яттям, гетьман віддає наказ відступати вниз по Куколці, ніби заохочуючи противника до переслідування. Козаки йшли вузьким заболоченим яром - руслом пересохлої річки Торговиці, за наказом старшин зруйнувавши місті загативши річку. Пішла велика вода, щозаливала луки і звелананівець можливості маневрування важкої російської кінноти. Московське військо опинилося у пастці, з якої не було шансів вислизнути.

Майже одночасно з ханською кіннотою зав'язали бій гетьманські війська. Настав час іти в контратаку, внаслідок якої майже все московське військо опинилося в глибокому оточенні, зокрема й «Государев полк», гвардійцякого вирізнялися розкішним убранням. Спершу московські кіннотники спробували відбитися, та марно. До наступу приєднався Уманський полк, козакіякого зруйнували рештки оборони й почали переслідувати відступаючих. За кілька годин військо Пожарського було повністю знищено. Діставшись табору противника за переправою, козаки довершили розправу. У полон потрапили двоє з п'яти воєвод Трубецького - Пожарський і Львов.

Наступного дня гетьман і хан рушили до Конотопа. О. Трубецькой не наважився прийняти бій і почав відступати до московського кордону. Помітивши це, Гуляницький атакував противника з міста, а з настанням ночі долучилися війська союзників. Протягом трьох діб вони переслідували нападників, завдаючи їм нових втрат. Однак повністю знищити вороже військо так і не вдалося, бо козацька піхота не встигла розгорнути наступ слідом за кіннотою. Загалом Москва втратила до 55 тисяч чоловік убитими і полоненими. Близько 4 тисяч козаків і 6 тисяч татар полягли смертю хоробрих.

Москва була налякана. Як писав російський історик С. Соловйов, «у жалобній одежі вийшов Олексій Михайлович до народу, і жах охопив Москву... «Після здобуття стількох міст, після захоплення литовської столиці Москва затремтіла за свою власну безпеку...»

Поле Конотопської битви

Конотопська битва мала всі шанси стати поворотним моментом у відносинах Козацької держави і Москви після Переяславської ради. Наші предки показали свою міць і рішучість, події під Конотопом стали яскравою сторінкою в історії ві-

тчизняного військового мистецтва. І. Виговський продемонстрував взірць умілої організації воєнних дій, грамотного використання козацької піхоти і татарської кінноти. Битва під українським містечком мала великий міжнародний резонанс. Активізувався національно-визвольний рух у слов'янському світі, зміцніли позиції Польщі й Криму, авторитет же Московської держави хоч і не впав, так захитався. Однак розвинути і закріпити успіх не вдалося. Варшавський Сейм урізав підписаний текст Галицької угоди. Повстала лівобережна опозиція Виговському на чолі з переяславським полковником Тимофієм Цюцюрою. Але найвідчутнішим руйнівним ударом по результатах Конотопської битви був рейд кошового Запорозької Січі Івана Сірка у татарські тили. Так і не вибивши московські гарнізони з Києва, Чернігова, Переяслава, хан і гетьман змушені були відволіктися на внутрішніх ворогів. Та це вже інша за тональністю сторінка нашої історії...

Олександр Вертіль
«Урядовий кур'єр»

ПОЄДНАННЯ ПОЕЗІЇ З МУЗИКОЮ

(З київського оточення О. Олесь)

Поет О. І. Кандиба (О. Олесь) мав велику кількість колег та шанувальників у м. Києві. Серед них була особлива людина – Костянтин Хороманський. Вони були різні за віком, але їх об'єднувала поезія і музика. О.Олесь разом з дружиною та сестрою часто навідувалися до квартири К. Хороманського. Таке відвідування до піаніста і композитора К. Хороманського було і у січні 1919 року. Вони обидва збиралися у гості до сестри О. Олесь Марії, що мешкала на Бессарабці. Кулеметна стрілянина та вибухи снарядів примусили їх переміститися у квартиру Хороманського. О. Олесь читав вірші з підготовленої до друку книги. Господар вийшов у сусідню кімнату і там від вибуху снаряда загинув.

То хто ж був К. Хороманський? О. Олесь і К. Хороманського поєднувала одна alma mater – Харківський ветеринарний інститут та спеціальність ветеринарного лікаря.

Син поручика, дворянин, Костянтин Хороманський народився 4 травня 1871 року. Початкову освіту, як і музику, він здобув вдома. Навчався у Єлисаветградському (нині м. Кіровоград) земському училищі (1885-1890). При цьому училищі він навчався ще один рік у додатковому сьомому класі і на основі ст. 95 Статуту реальних училищ, міг поступити у вищі спеціальні навчальні заклади.

Документи К. Хороманський подав до Харківського ветеринарного інституту (мова оригіналу):

*Его Превосходительству Господину
Директору Харьковского Ветеринарного Института
Окончившаго Елизаветградское Земское Реальное Училище.
Дворянина Константина Михайловича Хороманского*

Прошення

Желая поступить въ вверенный Вашему Превосходительству Ветеринарный Институт, имею честь покорнейше просить сделать распоряжение о принятии меня въ означенный Институт. При прошеніи этомъ прилагаю: (перелік необхідних документів – Авт.)

Константин Хороманскій
25го августа 1892 г., г. Харьковъ
Адресъ: Елизаветградъ, Михайловская, ул. д. Ратушнаго №11.
(Уведомл. о принятии 9 сентября 1892 г., №2150).

К.М. Хороманський навчався в інституті не чотири роки, а п'ять. Через хвороби він не склав іспити і був залишений на повторний курс у 1894 р.

Рада („Совет”) Харківського ветеринарного інституту „... призналь Константина Михайлова Хороманскаго ветеринаром Ноября 1897 г. (№1779)”.

Тобто, К.М. Хороманський не лише грав на піаніно і був композитором, але мав кваліфікацію ветеринарного лікаря і працював лікарем племінної конюшні у м. Василькові Київської області.

Про авторитет К.М. Хороманського, як ветеринарного лікаря, свідчить те, що на вакантну посаду завідувача ветеринарного бюро при губернській земській управі у 1912 р. було подано 18 заяв ветеринарних лікарів. Земська управа намітила лише трьох кандидатів – В.К. Королева – ветеринара-письменника, Е.В. Туркіна і К.М. Хороманського.

28 листопада 1913 р. у м. Києві К.М. Хороманський був обраний Головою Південно-Західного товариства ветеринарних лікарів.

Слід ще додати, що син Костянтина Михайло Хороманський (1904-1972 рр.) є відомим польським письменником.

Къ организации ветеринарной части въ Киевской губернии // Вестник общественной ветеринарии. – 1912. – №20. – С.966.

Рудик Станислав. Гордость «Харьковского ветеринарного института Императора Николая I» (1805-1905). – Киев. – 2009. – 376 с.

Хороманский К.М. // Государственный архив Харьковской области. – ф.928.- Оп. 1. – Ед. хр. 4442.

С.К. Рудик, академік

*Волинський
національний
університет
ім. Л. Українки*

ПОСТАТІ

СЕВЕРИН НАЛИВАЙКО

Особа Семерія (як стверджує сучасний дослідник біографії Наливайка С. Леп'явко, козацького ватажка звали не Северином, а Семерієм. Саме так він підписував власні листи) Наливайка була оповита легендами ще за його життя. Ця непересічна в українській історії особистість, очоливши після загибелі Криштофа Косинського козацьке військо, своїми діями змусила наприкінці XVI ст. здригнутися одну з наймогутніших тогочасних держав Східної Європи – Річ Посполиту. Віддаючи належне здібностям С.Наливайка як військово-політичного діяча, українці називали його «царем», що засвідчило їхнє прагнення до створення власної держави. Протягом довгих років – аж до революції під керівництвом Б.Хмельницького – поляки називали мешканців України не інакше як «наливайківцями». Наливайко був гетьманом Війська Запорозького лише протягом одного 1596-го року, однак пам'ять про нього живе серед українського народу вже більш як чотириста років.

Народився майбутній український гетьман у першій половині шістдесятих років XVI століття у невеличкому подільському містечку Гусятині. Після смерті батька Семерія, який був дрібним боярином, сім'я Наливайків переїхала до Острога, де проживав старший син Дем'ян. Там, в Острозькій академії, здобув С.Наливайко поважну, як на той час, освіту. Очевидно, що в стінах академічного закладу він ознайомився з багатьма працями європейських авторів - теоретиків воєнногосподарства XVI століття.

Реалії тогочасного життя в Україні надали змогу молодому випускникові Острозької академії використати свої теоретичні знання воєнної справи на практиці. Одразу після навчання С.Наливайко подається на Січ і бере участь у багатьох походах козацького війська. «Бавився за молодих літ за багатьох гетьманів козацьких багато, на багатьох місцях

в землях неприязельських хлібом козацьким», - згадував сам Наливайко про буремні роки своєї молодості. Козацький вишкіл загартував молодого українця із Західного Поділля та перетворив його на досвідченого, витривалого й перевіреного у численних боях козака.

На той час козакування вважалося найкращою школою лицарства для шляхетської молоді, тож тим, хто її гідно витримував, пропонували різні (в тому числі й військові) уряди. Саме таким чином дрібний боярин і повноправний козак Наливайко став сотником надвірного війська одного з найбільших тогочасних українських князів-магнатів Костянтина Костянтиновича Острозького. Весною 1594 року сотник С.Наливайко за дорученням князя набирає для військової служби близько 2,5 тисячі осіб. Вони мали захищати від татарських набігів Брацлавщину. Перетворення такої великої і різношерстої маси людей у боєздатний загін засвідчила неабиякий організаторський талант Наливайка. Пізніше цей загін, що спочатку відзначився в обороні південно-східних кордонів Речі Посполитої, сучасники назвали «полком Наливайка».

Однією з перших самостійних військових операцій С.Наливайка став розвідувальний рейд під його керівництвом у червні 1594 року до містечка Паркани і розгром цієї турецької фортеці. У ході рейду було завдано поразки відбірному турецькому чамбулу та захоплено декілька тисяч татарських коней. Через місяць, у липні, загін Наливайка протидіяв татарському вторгненню до Західного Поділля. Скориставшись погонею за татарами, наливайківці спустошили шляхетські маєтки у Теребовлі, Гусятині, Городку, Сатанові, Тлустому та інших містечках Подільського й Брацлавського воєводств.

Набравши багато зброї, коней і провіанту, а також збільшивши свій підрозділ до чотирьох тисяч вояків, С.Наливайко вирушає до Молдавського князівства, окупованого турками. Тут він здобуває одну з наймогутніших турецьких фортець на Придністров'ї - м. Тягин. Під час походу козацьке військо спалило м. Ясси, де захопило багато зброї (особливо цінними були гармати) й провіанту й, саме головне, вплинуло на зміщення турецького ставленика з посади молдавського господаря.

Відразу Після повернення в Україну, у вересні 1594 року, козаки Наливайка знову вступають у конфлікт з польською шляхтою. «Коли шляхта підтягнулася під Брацлав, учинив Наливайко із своїми вилазку з міста

вночі, у дощ великий із тилу прийшовши, ударив на шляхту і погромив її», - засвідчував сучасник переваги тактичних дій козацьких підрозділів над шляхетськими хоругвами.

Військові здібності козацького ватажка С.Наливайка були помічені й монархами Центрально-Східної Європи. У 1595 році на запрошення угорського короля Семерій на чолі двохтисячного загону воює проти турків в Угорщині. Це дало йому змогу поповнити свій арсенал бойового мистецтва, і з новими силами взятися за впровадження козацького устрою на землях, де проживали не лише українці, а й православні білоруси.

Восени 1595 року війська С.Наливайка оволоділи білоруськими містами Слущком і Могильовом, що належали до Великого князівства Литовського. Місцевий староста Д. Халецький так описував успішний штурм козаками укріплень Могильова. Спочатку Наливайко обстрілював замок з гармат. Після цього козаки підкотили під одну вежу два вози пороху, продовжуючи гарматну стрільбу. Побачивши це, більшість міщан, які обороняли мури, просто повтікали з міста зі страху, а українські козаки без перешкод зайняли одне з найбільших тогочасних міст Великого князівства Литовського. Литовські війська через деякий час намагаються відбити місто, але козаки самі залишають його, організувавши рухомий табір: «... досить потужно з густою стрільбою той Наливайко відходить ні одного чоловіка з людей своїх з табору до битви не випускаючи, за чим наші (литовці - Т. Ч.) йому нічого вчинити не можуть, а він людям нашим дуже шкодить». Саме у постійних наступальних і оборонних боях з супротивником удосконалювалося воєнне мистецтво козацького війська.

Успішні дії проти переважаючих сил ворога забезпечувалися добре організованою розвідкою і контррозвідкою, вмінням збирати й аналізувати інформацію, розповсюджувати дезінформацію. За словами тогочасних шпигунів, С.Наливайко «ждному полковникові не звіряється, що за годину має учинити». Сам Наливайко на запитання про його майбутні плани відповідав: «...давно би я по світу не ходив, якби хто відав, куди я маю обернутися».

Місцеве українське населення палко підтримувало діяльність С.Наливайка та його сподвижників. Протягом 1594 - 1596 років відбувається справжнє масове покаяння українців з перетворенням сіль-

ських громад у козацькі громади. Навесні 1596 р. польські урядовці зі страхом відзначали, що «вся Україна покозачилась». Польський король віддає наказ зібрати проти козаків посполите рушення та профінансувати кварцяне військо. На українські землі вирушила справжня армія (як проти іноземної держави) на чолі з коронним гетьманом С.Жолкевським. Розпочинається нова війна за свободу українського народу.

У квітні 1596 року, після важкого бою з польськими військами під Білою Церквою і поранення гетьмана Війська Запорозького Матвія Шаули, козаки обирають собі за гетьмана С.Наливайка. Ось як описував ті події сам Жолкевський: «Козаки йшли, спішившись в таборі, пустивши вози і коляси в 5 рядів. Мали понад 20 гармат. Вишикувавши військо, вдарив на них з усіх боків... Рукопашний бій відбувся в таборі, котрий розірвати не судилося, хоч для цього були всі можливості... Шаулу поранено з гармати в лікоть, Саська забито та й інших, серед них відомих, немало побито... Козаки, обравши собі гетьманом замість Шаули Наливайка, котрого теж поранено, пішли ночувати до Трипілля...»

Однак головний бій між коронними і козацькими військами відбувся коло р.Солониці, де шеститисячна армія С. Жолкевського з 24 травня по 8 червня постійно штурмувала організований гетьманом С.Наливайком оборонний табір запорозького війська. Не змігши перемогти козаків військовими засобами, поляки зуміли розколоти козацьку старшину на дві частини політичними методами. Одна з них, йдучи на переговори з шляхтою, підписала капітуляційну угоду і, склавши зброю, видала непокірного Наливайка із соратниками представникам короля. 11 квітня 1597 року легендарного козацького полководця, гетьмана С.Наливайка було страчено у Варшаві. На очах у представників королівської родини та великого натовпу йому відрубали голову, четвертували тіло, а шматки розвішали по всій столиці Польщі.

Окрім воєнно-організаторського таланту, С.Наливайко мав хист військового теоретика. Ще напередодні війни за козацькі «вольності і привілеї» він подав до короля документ під назвою «Кондиції», у якому пропонував план реформи козацького війська на основі побудови окремого політико-територіального утворення між Бугом і Дністром. Наливайко планував кардинально змінити організаційну структуру Війська Запорозького, задля чого пропонував запровадити постійний реєстр козаків,

платню з державної скарбниці та право збирання стацій з певної території. Лише в цьому випадку, як зазначав Наливайко, українське козацтво зможе воювати з потенційними супротивниками - Османською імперією, Кримським ханством та Московською державою, а також виконувати функції прикордонної сторожі. Але вийшло зовсім інакше. Саме у боротьбі з військом свого сюзерена - польського короля Сигізмунда III - поклав своє життя на олтар свободи української нації козацький «цар» Семерій Наливайко.

Тарас Чухліб, к. іст.н.

*В.П. Малахов
колишній ректор Одеського національного технічного університету
(не платить членських внесків з 2003 року)*

ОЛЕКСАНДР СТЕПАНЕНКО

Відомо, що О.Ф. Степаненко (1873-1924) – український політичний і громадсько-культурний діяч, за фахом ветеринарний лікар. У 1909-1914 рр. – редактор київської газети „Слово”. Член Центральної Ради. Один із засновників Української народної партії. За Директорії – економічний радник УНР у Відні. Деякий час перебував на еміграції. У 1922 р. повернувся в Україну, де був заарештований і помер на засланні (Н. Лисенко, 2009).

О.Ф. Степаненко був особливо шанований поетом О. Олесем.

Виходу другої збірки поезій О. Олеся „Будь мечем моїм!” сприяв О.Ф. Степаненко. Він купив цю збірку і за 5000 примірників дав 1500 карбованців. О. Олесь так писав про цей крок: „... Може, це, звичайно, річ нечувана в українському житті і, може, особисті симпатії грали тут незмірно більшу роль, ніж які-небудь комерційні обрахунки – може бути, але я на се пішов з спокійною совістю (остання у мене ще єсть), і се мені давало право не шукати посади, а жити на „готові гроші”.

Так, це міг зробити лише О.Ф. Степаненко, людина особлива, козацької вдачі, випускник – бунтівник Харківського ветеринарного інституту. Справав тім, що всі студентські заворушення у Росії розпочиналися з ветеринарних закладів. Перші студентські заворушення датуються до 1869 р., коли почалися заворушення серед петербурзьких студентів. 1878 рік характеризувався страйками серед харківських студентів, яких підтримали всі заклади Петербургу.

Особливо виступи харківських студентів були у 1881-1882 рр. та в 1887 і 1890 рр. Виступи студентів 1905 р. привели до того, що царський уряд відповів особливими діями – всі чотири ветеринарні інститути в 1905-1906 рр. були повністю закриті.

О.Ф. Степаненко, маючи козацьке коріння, належав до студентів-бунтарів, якого часто виключали зі складу студентів. Він був відмінником навчання і це дозволяло йому повертатися, знову до навчання.

Степаненко Олександр Федорович народився 6 червня 1873 року у козацькій родині с. Ярошів Кременчуцького повіту Полтавської губернії. Про це свідчить Свідоцтво духовної семінарії (мовою оригіналу):

Свидетельство

*Предъявитель сего окончивший курсъ учения
Воспитанникъ Полтавской Духовной Семинаріи,
Александръ Степаненко козака села Ярошей
Кременчуцкаго уезда Полтавской губернии, родившійся
шестаго іюня 1873 года.
По окончаніи курса учения въ Лубенском духовном
училище въ іюле месяце 1889 года поступилъ въ
Полтавскую Духовную Семинарію, въ коей обучался по
Іюль месяць 1895 года...*

У духовній семінарії О.Ф. Степаненко мав дуже високі оцінки („очень хорошіє”) з латинської, грецької, німецької і єврейської мов.

Незважаючи на відмінні оцінки, О.Ф. Степаненко мав у семінарії поведінку „добре”. Це було завадою для вступу у Харківський ветеринарний інститут. Він звертався за спеціальним дозволом в Міністерство народної освіти (25 серпня 1897 р., № 11371) для вступу до інституту.

У 1897 р. О.Ф. Степаненко стає студентом Харківського ветеринарного інституту, але за участь у студентському страйку виключається разом з трьома студентами із інституту (28 липня 1899 року).

Цього року його зараховують на II курс Юрьєвського ветеринарного інституту (Тарту).

Він звертається до Міністерства народної освіти з проханням про переведення його на II курс Харківського ветеринарного інституту. 5 жовтня 1900 р. йому дозволили повернутися до інституту.

12 грудня 1901 р. його знову виключають з інституту з двома студентами без права поновлення. Йому інкримінували виступ проти звільнення студентів I курсу і погане ставлення професора Лагермарка до студентів на іспиті.

29 січня 1902 р. О.Ф. Степаненко пише прохання на ім'я ректора інституту (мовою оригіналу):

Осмеливаюсь обратиться къ Вамъ съ покорнейшей просьбой, не будете ли Вы такъ снисходительны ко мне. Состоявшееся увольнение лишает меня по семейнымъ обстоятельствамъ возможности окончить Институтъ, такъ какъ я не имею возможности ехать въ другой Институтъ.

...моя репутація столь подорвана моими необдуманными действиями...
...дать мне возможность поступить въ Институтъ, взяв меня на поруки.

Я же съ своей стороны, обязанный Вашему Высочородию своимъ поступленіемъ въ Институтъ, обещаю стоять вне студенческой жизни и происходящихъ въ ней исторій...

О.Ф. Степаненко закінчив інститут і „Советъ Харьковскаго Ветеринарнаго Института, по производственному на законномъ основаніи испытанію, постановленіемъ, состоявшимся 4-го Ноября 1903 года, призналъ Александра Федоровича Степаненка ветеринаром (№1562)”.

Слід додати, що О.Ф. Степаненко помер не 1924 рокуна засланні. У його Харківській архівній справі зберігається довідка, що 14 серпня 1929 року О.Ф. Степаненко отримав від Харківського ветеринарного інституту копію диплома на кваліфікацію ветеринара.

Лисенко Наталка. Невідомі автобіографічні записки О. Олеся // Спащина. – Київ. – 2009. – Т.4. – С. 136-194.

Степаненко А.Ф. // Государственный архив Харьковской области. Ф. 928. – Оп.1. – Ед.хр. 4029.

С.К. Рудик, академік

Нові розкопки археологів

АГАТАНГЕЛ КРИМСЬКИЙ

Агатангел Кримський мав стільки чеснот, що їх вистачило б на багатьох видатних постатей. Його називають видатним орієнталістом (фахівцем зі сходознавства), філософом, істориком, філологом, літературознавцем, поетом, прозаїком.

У свої 29 років він став професором арабської словесності й історії мусульманського Сходу у всесвітньо відомому Лазаревському інституті. А ще його називають поліглотом номер один у світі. Він досконало володів більшістю європейських мов, слов'янськими, японською, грузинською, вірменською, різними діалектами арабської, китайської, іранської, тюркської та рядом “мертвих” мов - давньогрецькою, латинською, мовами стародавніх Ассирії та Вавилону.

Дружбою з А. Кримським пишалися Іван Франко, Леся Українка, Василь Доманицький, Сергій Єфремов, Микола Василенко.

Максим Рильський підкреслював, що А. Кримському “гармонічно злилися учений і поет”. Іван Франко писав: “Незвичайна поява серед українців, незвичайна своєю енергією, пристрасною любов'ю до України і різною торонністю знання і таланту, се Агатангел Кримський”.

Історик своєю потужною науковою діяльністю розкривав перед українською громадою всю велич культури Сходу - арабів, тюрків, персів, мешканців Індії. Він досліджував арабську філологію, іслам, арабську літературу, історію, філософію Сходу.

Варто назвати лише окремі найвидатніші роботи А. Кримського з його досліджень Сходу. В галузі арабістики - “Лекції з історії семітських мов”, “Мусульманство і його майбутнє”, “Історія арабів і арабської літератури”, переклад Корану з коментарями. До речі, як зізнався Лев Толстой, він “вивчав Коран за перекладом А. Кримського”. Агатангел Юхимович є автором оригінального перекладу “Тисячі та однієї ночі”.

Кримський-іраніст відомий своїми “Історією Персії і її літератури”, “Перський театр. Звідкіля він взявся і як розвивався”, “Історія Персії, її література і дервіська філософія” (у 3-х томах), “Хафіз і його пісні”.

Кримський-тюрколог вирізнявся блискучою працею “Історія Турції”, а також його перу належать відомі дослідження “Тюрки, їх мови і література”, “Нізамі і його сучасники”.

Він здійснив переклади із Спаді, Фірдоусі, Хафіза, Омара Хайяма, що значно збагатили українське культурне надбання.

У січні 1941 року було урочисто відзначено три знаменні дати: 70-річчя від дня народження А. Кримського, 50-річчя його наукової та літературної творчості та 40-річчя його професорської діяльності. Він відзначений званням “Заслужений діяч науки”, нагороджений орденом Трудового Червоного прапора. Парадоксально, але це факт, що після тріумфального відзначення ювілею у січні 1941 року, коли начесть ювіляра проводилися заходи, публікувалися статті, вже влітку поважний вчений був заарештований. Відтак праці видатного науковця знову побачили світ лише у 1965 році.

Філолог за освітою, орієнталіст за захопленням, він був високоталановитим поетом, автором прозових творів та поезій, таких як “Антара”, “Тулістан”, “Сирота Захарко”, “В народ!”, “Пальмові гілки (екзотичні поезії)” та інших, які високо поцінуються літературознавцями та читачами.

Про науковця писав Іван Франко 1910 року, виокремлюючи особливий талант А. Кримського як поета та прозаїка.

Лише зазначений перелік наукових чеснот академіка Кримського, літературознавця, поета, прозаїка, відносить його до найбільших постатей не лише у сходознавстві, а й у філософській думці, літературознавстві, красному письменстві.

Але є ще принаймні три сторони багатогранного творчого життя геніального Агатангела Кримського, які не менш важливі за його науковий доробок, як сходознавця, письменника.

Перша з них - це напружена цілеспрямована діяльність, яка увінчана видатними заслугами перед українською наукою. У 1918 році після двадцятилітньої успішної наукової та викладацької праці у Московському Лазаревському інституті східних мов А. Кримський повертається до Києва. Це був продуманий і глибоко виважений крок. Перспективи розбудови вільної України особливо приваблювали його.

А. Кримський з головою занурюється у творення науки вільної Укра-

їни. Саме він разом з В.І. Вернадським, М.П. Василенком у 1918 році стали організаторами Української Академії Наук. Науковець протягом найважчих перших десяти років був незмінним секретарем УАН.

До того ж він успішно виконував функції директора інституту української наукової мови ВУАН (з 1921 року), керував історико-філологічним відділом Академії, головував у комісіях із створення словника живої української мови, з історії української мови, діалектичною комісією, працював професором Київського університету, керував кабінетом ірано-арабської філології.

Залишається лише дивуватися, як він міг встигати охоплювати такий обсяг наукової, організаторської діяльності.

Ще одна сторона багатогранної діяльності академіка А. Кримського, яка особливо вражає - це його внесок в україністику. Перу академіка Кримського належать дійсно ґрунтовна робота з української філології, такі як “Українська грамати́ка” (у 2-х томах), “Древнє-київська говірка”. “Українська мова, звідкіля вона взялася і як розвивалася”, “Нариси з історії української мови”. Саме він очолив комісію з правопису, яка розробила “Найголовніші правила українського правопису” (1919-1920 рр.).

Слід зазначити, що всім своїм життям науковця, організатора науки, викладача Агатангел Юхимович переконливо доводив, що основною метою його життя є духовне і національне відродження рідного народу. У той же час сам Кримський неодноразово зазначав, що у нього немає ані краплі української крові.

Однак те, що зробив Агатангел Юхимович Кримський для інтелектуального розвитку і духовного збагачення України ХХ сторіччя вартує значно вищого поцінування, ніж багатьох “українців по крові”. Його внесок в україністику на сьогодні отримав найвищу оцінку від вдячних нащадків, і жодні епітети не будуть тут перебільшенням.

А ось, ще одна грань енциклопедичного таланту видатного вченого, який зводив мости між цивілізаціями і культурами - рідною українською і багатою культурою народів Сходу. Це - його етнографічні і діалектні дослідження малої батьківщини - Звенигородщини. Саме в цьому проявляється його багатогранність і несподіваність. Важко зіставити такі різні за своїм обсягом проблеми як фундаментальні дослідження арабістики Персії, Індії і водночас аутентики глибокої української провінції.

Саме цей бік багатогранного наукового доробку вченого чи не найменш досліджений. Це цілком зрозуміло, адже підготовлена до друку у 1930 році праця А. Кримського “Звенигородщина. Шевченкова батьківщина з погляду етнографічного та діалектологічного” так і не дійшла до масового читача. Зусиллями свідомих людей була збережена і дійшла до нашого часу. Сьогодні її хранителем є відомий журналіст, краєзнавець Станіслав Лячинський, працівник Звенигородського районного музею.

Далеко не всі читачі знають, чому Агатангел Юхимович вважав Звенигородщину своєю малюбатьківщиною. Відомо, що А. Кримський народився 15 січня 1871 року у місті Володимир-Волинському, щона Волині. Родина його походить із старовинного татарського роду, який проживав у Бахчисарай. Обставини змусили предків академіка перебратися до Білорусі, а батьків, незадоволено народження сина, до міста Володимир-Волинського.

Однак через декілька місяців сім'я переїздить до Звенигородки. Ця зміна місця проживання була для родини досить знаковою. Кримський-старший за видання підручника з географії для двокласних шкіл тримав солідний гононар, що дозволило йому побудувати будинок у місті Звенигородка.

Тут пройшли дитячі роки майбутнього академіка. Агатангел Кримський розпочав своє пізнання світу у Звенигородському реальному училищі. Сюди неодноразово він повертався у 20-30-х минулого століття. Саме у Звенигородці А. Кримського заарештували 20 липня 1941 року за звинуваченням в антирадянській націоналістичній діяльності. А в січні 1942 року він помер в Кустанайській в'язниці НКВД.

До 1930 року Агатангел Юхимович підготував досить солідне видання “Звенигородщина. Шевченкова батьківщина. З погляду етнографічного та діалектологічного. З географічною мапою та малюнками”.

Академік розподілив своє видання на три взаємопов'язані складові:

- опис селянського життя-буття;
- Звенигородський фольклор з його казками, оповіданнями й історичними переказами;
- лінгвістично-граматичні і діалектичні спостереження та досліді.

Про життя Звенигородських селян, їх побут, виробництво, автор, на основі записів мешканців краю, розповідає на прикладі села Колодисте (нині Тальнівського району). Тут детально описано види діяльності селян і, найперше, хліборобство, ремесла, промисли. А відтак особлива

увага надана обробітку землі, прикметам на врожай, будівництву житла, знаряддям праці, одягу, стравам, сімейному життю. Ці записи А. Кримський зробив на основі споминів мешканця села Івана Лисака.

Чи не найголовнішим у праці є збереження автентичної мови, діалектизмів, які притаманні цьому регіону. Вчений оперує кращим на той час досвідом етнографічних, лінгвістичних досліджень, а саме дослідженням видатних Михайла Максимовича (лівобережна Черкащина), Сергія Єфремова (південна Звенигородщина), Василя Доманицького (південний захід Звенигородщини). Він опрацьовує дослідження м. Драгоманова, П. Чубинського, К. Михальчука. А. Кримський доходить висновку, що Звенигородщина - особливий регіон, який є носієм унікальної етнографічної та лінгвістичної джерельної бази. Водночас він мало досліджений, і “не записано ані яких вірувань, ані чогось із, так званого, “народного календаря”, ані однієї казки, ані обрядової пісні”. Підготовлена до друку праця повинна була б заповнити цю лакуну.

Видання цієї праці А. Кримського дасть змогу вченим, викладачам, дослідникам традицій, побуту, звичаїв українського народу доторкнутися до особливого пласту національної культури регіону, який дав світові геніального Тараса Шевченка.

А.Ю. ЧАБАН, д. іст. н., професор

Одинокий дуб

ОЛЕКСАНДР САЛЕНКО

З Олександром Федоровичем мені довелося познайомитися ще в далекому 1989 році, коли він разом із іншими студентами-механіками почав вивчати курс металорізальних верстатів-автоматів. Тоді саме цю дисципліну я викладав майбутнім інженерам, і, як завжди, намагався дати молоді найбільш ґрунтовні знання з предмету.

Захистивши диплом у 1992 року, після повернення із закордонного відрядження до Валенсиї (Іспанія), де кращі вихованці Київської політехніки, володіючи іспанською мовою, вивчали особливості навчального процесу в цьому відносно молодому, однак досить амбіційному Технічному Університеті, Олександр Федорович одразу ж розпочав активно займатися науковими дослідженнями щодо підвищення точності гідрофікованих верстатів із ЧПК. Цьому сприяла і активність молодого дослідника, його знання, набуті під час навчання у провідних верстатобудівників і технологів України, і колектив кафедри, який допомагав у організації і проведенні експериментальних досліджень, і зв'язки з іншими відомими вищими навчальними закладами, зокрема, з Національним Аерокосмічним університетом (тоді він мав назву Київський інститут інженерів цивільної авіації).

Майже кожного дня мої колеги, зав. каф., проф. В.О.Федорець та проф. В.Б.Струтинський перевіряли отримані результати, коригували напрямок досліджень, давали поради з того чи іншого питання. І результат незабаром було отримано. У грудні 1994 року О.Ф.Саленко достроково подав та успішно захистив дисертацію на здобуття наукового ступеня кандидата технічних наук у спеціалізованій вченій раді, яку очолював проф. В.С.Коваленко. Виконані дослідження дозволили Львівському заводу фрезерних верстатів значно підвищити точність виробленої продукції (вертикально-фрезерного верстата

ЛТ260МФ3), розширити сектор збуту, отримати додатковий прибуток та втримати підприємство у найскрутніші часи становлення нашої держави.

Після захисту Олександр Федорович повертається на батьківщину, у рідний Кременчук, де працює в Кременчуцькому філіалі Харківського політехнічного інституту, продовжуючи займатися викладанням і науково-дослідною роботою. Навесні 1996 р. рішенням Вченої Ради Харківської політехніки під головуванням Ю.Костенка йому присуджено вчене звання доцента. Працюючи на кафедрі технології машинобудування, О.Ф.Саленко розуміє, що якісна підготовка майбутніх фахівців – інженерів-механіків – можлива лише за умови створення спеціалізованої випускної кафедри, яка б опікувалася підготовкою досвідчених конструкторів, спроможних вирішувати будь-які виробничі задачі. Та і підприємства регіону цього вимагали – адже у місті зосереджено майже 50% усього промислового потенціалу області. Лубенщина також має і профільний завод – Завод шліфувальних верстатів, робітники якого майже постійно поповнюють студентство Кременчуцького ВНЗ.

Одночасно О.Ф.Саленко активно займається науковими дослідженнями у галузі високих технологій. Розуміючи, що майбутнє промисловості нерозривно пов'язане із цим напрямом, він спрямовує свою діяльність на розробку обладнання для фізико-технічних методів оброблення, зокрема, гідроструминних пристроїв та комплексів. Однак задача створення надійного і якісного обладнання вимагає досконалого знання особливостей самого процесу взаємодії струменя рідини із твердим тілом. Саме тому науковий пошук молодого кандидата наук був спрямований на розробку наукових основ взаємодії швидкоплинного струменя малого діаметра із твердим тілом довільної структури. Ці основи допомогли сформулювати принципи та підходи до створення високоефективних технологій оброблення композитів, розробити нові технічні рішення та прийоми виконання оброблення, запропонувати гаму вітчизняного обробного обладнання, робочим інструментом якого постає струмінь рідини надвисокого тиску.

Визначивши горизонти наукових досліджень, О.Ф.Саленко у 1997 році вступає до докторантури НТУУ «КПІ» і через три роки закінчує захистом докторської дисертації зі спеціальності 05.03.07 – процеси

фізико-технічного оброблення. Головував під час захисту у спеціалізованій вченій раді, як і минулого разу, проф. В.С.Коваленко.

Наукові напрацювання дали і підґрунтя для підготовки наукових кадрів вищої кваліфікації. Повернувшись знову до Кременчука, тепер уже у новому статусі - доктора технічних наук, Олександр Федорович знову активно береться за здійснення ідеї створення самостійної кафедри, веде потужну підготовчу роботу і нарешті у 2003 році його мрія здійснюється. Наказом ректора по університету створено кафедру верстатів і верстатних комплексів, на яку покладено підготовку та випуск спеціалістів-механіків.

Відтоді зусилля науковця спрямовані на поліпшення матеріально-технічної бази кафедри, удосконалення процесу навчання, поліпшення особового складу кафедри, зокрема, шляхом підготовки кадрів вищої кваліфікації. Нині відбулися уже захисти чотирьох осіб: О.Антоненка, у якого я був першим опонентом (працює у Бердянському педагогічному університеті); П. Позднякова (головний інженер Придніпровських магістральних нафтопроводів); В.Загорянського та О.Фомовської (доценти кафедри). Попереду – захисти В.Дудюка, О.Мани та С.Відміч. Усі захищені роботи пов'язані із розробкою методів струминної обробки та засобів для її реалізації. Окремі кандидати технічних наук не залишили обраний напрямок досліджень і планують поглиблювати наукові дослідження під час роботи над докторською дисертацією (О.Фомовська, А.Федотсьєв).

Розуміючи, що ніяка сучасна підготовка інженерних кадрів неможлива без наукової діяльності, колектив кафедри, очолюваний О.Ф.Саленком, постійно працює над виконанням госпдоговірних робіт на замовлення підприємств. Виконуються також і роботи державного фінансування. Так, з 2006 року виконано фундаментальну науково-дослідну роботу «Розвиток теорії руйнування композитних матеріалів потужними потоками енергії», у 2009-2010 році на базі отриманих результатів виконано прикладну роботу «Розробка технологій прецизійного формоутворення оптично-променевим впливом із трансформацією властивостей поверхневих шарів», на майбутній період планується робота «Розробка теорії різання композитів на базі функціонально-орієнтованого підходу».

Незважаючи на фундаментальну направленість робіт, інвестиційно привабливими є ряд розробок, які вже впроваджено у виробництво або підготовлено до впровадження. Це конструкція слідкуючої системи для створення напруженого стану композиту під час виконання механічної або фізико-технічної обробки, яка дозволяє зменшити деструкцію оброблюваної заготовки при задовільній швидкості обробки на традиційному розкрійному обладнанні; система для струминно-променевої обробки, що дозволяє виконувати лазерно-струминне різання коаксіальним комбінованим потоком; оптична система моніторингу зони різання, побудована на базі оптичного квантового генератора низької потужності, яка може діагностувати стан струменеформуючих елементів та попереджати виникнення браку; алгоритми керування діючими розкрійними машинами.

Виконані роботи дозволили також визначити напрямки подальшого удосконалення гідрорізного обладнання і створити обробні системи принципово нового компонування, що перевищують відомі світові зразки.

Результати роботи впроваджено на підприємствах: ХК «АвтоКраз», м. Кременчук, (основні наукові положення використані для створення системи ефективного різання обтічників зі склопластику автомобілів КрАЗ-260-55), підприємстві ПП «Інфрацентр», м. Черкаси, (при створенні блоків контролю різання заготовок на гідрорізному обробному обладнанні), підприємстві «Родень», м. Черкаси (при створенні головки струминно-променевого впливу), підприємстві ЧП «МИР», м. Бердянськ (основи локалізації високо інтенсивного впливу при обробці шарувато-волокнистих заготовок на розкрійному обладнанні), в Донецькому національному технічному університеті, на кафедрі технології машинобудування (при створенні програмних засобів для вивчення топографії поверхні), в Кременчуцькому державному політехнічному університеті (при проведенні ряду лабораторних і практичних робіт для студентів машинобудівних спеціальностей).

Отримання ряду авторських свідоцтв, патентів на винаходи та на корисні моделі дозволило розробити принципово нове промислове обладнання для лазерно-струминного оброблення, аналогів якого нема в Україні. Над цією роботою науковець працював кілька років, однак уже перші

демонстрації можливостей створеного обладнання з точки зору різання різних, навіть високоміцних, сучасних композитних матеріалів, не пройшли поза увагою науковців – фахівців-різальників та композитників. Напрацюваннями зацікавилися провідні фахівці Інституту надтвердих матеріалів ім. В.М. Бакуля, МВТУ ім. Баумана (Росія), технічного університету м. Міттвайди (Німеччина), Технічного університету - Габрово (Болгарія) та ін. З кількома установами кафедра має укладені договори про співпрацю та тісне науково-технічне співробітництво.

Нині кафедра, яку очолює О.Саленко, займає провідні позиції у загальноуніверситетському рейтингу завдяки наполегливості, високому професіоналізму та значним науковим результатам. У розпорядженні науковців кафедри - найсучасніше лабораторно-діагностичне обладнання: растровий електронний мікроскоп РЕМ-106И, енергодисперсійний рентгенівський мікроаналізатор ЕДАР, унікальний лазерно-струминний комплекс ЛСК-400-5.

Юрій Кузнєцов, академік

*А.А. Бабанін
ректор Кримського державного медичного університету
ім. С.І. Георгієвського*

СВЯТІЙШИЙ ФІЛАРЕТ

Всевишній подарував Патріарху Філарету довге пастирське життя і водночас поклав на його плечі небачені випробування. Як ніхто інший, він узяв участь у хіротонізації сотень єпископів, архієпископів і митрополитів. Ці архієреї рукоположили тисячі й тисячі священників. Преподобні отці охрестили мільйони, десятки мільйонів людей. Хто ж може забрати Божу благодать у Божого чоловіка, за яким стоять цілі народи? Тільки невігласи. Бог їм суддя.

Святійший філарет сьогодні, як і все своє життя – зі своїм народом, зі своєю багатомільйонною паствою. Всі біди, власне, й почались у Святійшого через це. Коли в 1991 році українці проголосували за волю та незалежність, постало питання й про незалежну (автокефальну) Помісну Українську Православну церкву. За це проголосували й українські архієреї на Помісному Соборі УПЦ в листопаді 1991 року. У травні 1990 року, після смерті Патріарха Пімена, саме митрополит Філарет був обраний таємним голосуванням місцеблюстителем Московського патріаршого престолу. Історично склалося, що місцеблюститель ставав Патріархом Російської православної церкви. Однак у духовне життя втрутилися далекі від церкви політичні сили, їх налякали події в Україні, прагнення українців будувати самостійну державу. А тут ще й перший претендент на патріарший престол – українець Денисенко.

Москва не дала українському духовенству самостійності. А проти предстоятеля УПЦ розгорнули відкриту війну, застосовуючи й найпідступніші методи. Спочатку статті в журналі «Огонёк», далі цькування в усій московській та промосковській пресі. Але Патріарх Філарет вже зробив свій вибір. І всі зрозуміли і в Москві, й у Києві: слово цього чоловіка важить над усе.

Там, де не допомагає лукаве слово, в хід пускається інша зброя. В одному з монастирів напередодні пастирського візиту Святійшого було виявлено потужний вибуховий пристрій. Про це широко писала преса.

До речі, як і про непоодинокі напади молодиків з хрестами. В Донецькій області захисники Московського патріархату ломами й кийками потрощили автомобіль Його Святості. Залякування й відритий терор не зупинили Патріарха. І не зупинять.

Колись виконроб Олександр Єлецький кинувся перепинити владику, аби поберегти на відчайдушному шляху. Було це на тридцятиметровій висоті. Від купола до купола треба було пройти по дошці довжиною з десяток метрів. Владика власноруч вирішив перевірити, як поладжено покрівлю храму Красногорського монастиря. І таки пройшов тією дошкою, а внизу зацікавили від страху парафіяни та будівельники.

Тяжка й терниста пастирська стежа Його Святості. Він і їде нею сміливо й наполегливо, сіючи добро і справедливість, несе людям щире Боже слово, віру в завтрашній день. І чим тяжча пастирська ноша, тим щиріша молитва нашого Патріарха за Україну, за її благочестивий народ.

С.К. Рудик, академік

Волошин В.С. – ректор Приазовського державного технічного університету

ХРОНІКА

Останні сім років поспіль головне управління освіти і науки Харківської обласної державної адміністрації та Харківський обласний Палац дитячої та юнацької творчості проводить другий етап Всеукраїнського конкурсу - захисту науково-дослідницьких робіт учнів – членів МАН (секції відділення комп'ютерних наук).

Цього року він відбувся 12 лютого на базі комп'ютерних класів Центру нових інформаційних технологій та кафедри систем інформації НТУ «ХПІ».

Захист проходив у наступних секціях: комп'ютерні системи та мережі; безпека інформаційних та комунікаційних систем; технології програмування; інформаційні системи, бази даних та системи штучного інтелекту; internet - технології та WEB дизайн – мультимедійні системи, навчальні та ігрові програми.

З 1 лютого 2011 року головним бухгалтером Академії працює Никончук Марія Іванівна.

25 березня Президію АН ВО України відвідав ректор Української академії друкарства Дурняк Б.В. Ректор УАД обговорив з керівництвом Академії видання цього року, дав слушні поради щодо видання довідника «Вчені Академії наук вищої освіти України, яке вийде друком в кінці цього року».

Нещодавно (25.03. 2011 р.) відбулося чергове засідання Президії АН ВО України. На засіданні прочитано цікаву доповідь про заповіти Шевченка (Погребенник В.Ф.), заслухані цікаві дані про інноваційні чинники в навчальному процесі (Зубок М.І.), затверджені графіки наукових конференцій, симпозіумів, нарад на 2011 рік, а також заслухано інформацію про роботу Західного наукового центру (Кирилів Я.І., та Ільницький І.Г.).

Члени Президії АН ВО України виїжджали до м. Харкова для проведення виїзного засідання Президії. На засіданні виступили академіки Дубина М.І., Лісовий В.І., Рудик С.К., Вовчун П.О. Табачников С.І., Говоров П.П. та ін. В процесі проведення виїзного засідання порушувалися питання про подальший розвиток Харківського наукового центру і участь в його роботі Харківських навчальних закладів,

зокрема Харківського національного медичного університету та Харківської медичної академії післядипломної освіти. Кращим науковим співробітникам цих закладів президент АН ВО України Дубина М.І. вручив академічні нагороди, зокрема, ректору медуніверситету Лісовому В.І. – Нагороду О.О. Богомольця, викладачам університету – академіку Паращуку Ю.С. – Нагороду Ярослава Мудрого, а академіку Приймак В.І. – медаль «За багаторічну педагогічну діяльність і наукові успіхи».

Досить цікаво проведено засідання в ХМАПО. Обговорено питання про тісніші зв'язки з Академією, залучення співробітників закладу до виконання завдань Президії, а під кінець президент Академії вручив нагороди ректору Хвисяку О.М. та завідувачу кафедри Кришталю Є.В. Від імені АН ВО України та МОЗ України Табачников С.І. вручив групі співробітників ХМАПО грамоти та подяки.

Відбулося святкування ювілею академіка Біляєвої О.О. Було багато гостей, багато побажань і поздоровлень. На святкуванні президент АН ВО України Дубина М.І. від імені Президії віншував ювілярку і за активну участь в діяльності Академії вручив їй найвищу академічну нагороду Нагороду О.О. Богомольця.

Національній історичній бібліотеці України за їх проханням передані науково-інформаційні вісники АН ВО України за 2010 та два вісники за 2011 рік.

З 12.04. по 14.04. 2011 р. в м. Тернопіль було проведено засідання «Круглого столу» на тему «Сучасний стан та перспективи розвитку світлотехнічної галузі України», на якому були присутні представники світлотехнічних підприємств, наукових та освітніх установ, міської та державної влади. З доповіддю на засіданні виступив президент УНКО, віце-президент АН ВОУ, голова відділення «Енергетика та ресурсозбереження» академік Говоров П.П. За значний особистий внесок у становлення та розвиток Української світлотехнічної галузі директору ОСП «Корпорація Ватра» Щиренко В.В. вручено нагороду АН ВОУ ім. І. Пулюя.

Верховна Рада України, МОН України, та дирекція Інституту інноваційних технологій МОН 18 квітня 2011 року організували в Університеті ім. Б.Гринченка презентацію книги «Науково-освітній потенціал

України», в яку ввійшли кращі освітні і наукові заклади та кращі освітні та наукові діячі України. На презентації з промовою виступив та вручив Дипломи представникам наук і освітніх установ президент АН ВО України Дубина М.І. З окремих відділень АН ВО України нагороджені такі академіки:

Грицаєнко З.М., Головчук А.Ф., Зінченко О.І., Гудзь В.П., Дубина М.І., Говоров П.П., Стецюк В.В.

У квітні в м. Славутич за участю віце-президента АН ВОУ, голови відділення «Енергетика та ресурсозбереження» академіка Говорова П.П., представників мерії Славутича, Київської Облдержадміністрації та ін. були проведені урочистості з приводу пуску другої лінії заводу «Світлові Технології». На урочистостях віце-президент АН ВОУ Говоров П.П. вручив технічному директору МНК Терещенко Ю.П. подяку від імені УНКО АН ВОУ за значний особистий внесок у розвиток Української світлотехнічної галузі.

Військова організація (Козацтво Європи) охоплює ряд дійсних членів Академії. Вони, як правило, є членами Бунчукового товариства і обіймають в організації козацтва керівні посади: О.О.Біляєва – керівник медичного сектору, С.К. Рудик - генеральний суддя, М.І.Дубина – керівник Бунчукового товариства, В.П.Литвин, С.І.Табачников, – члени старійшин, Дейнега І.І., Ярмаш Ю.Ф.– очолюють пресу, А.С.Опальчук – казначей та ін.

Із зміною керівника козацтва, щоправда, робота організації дещо припинилася. І тому завдання організації поліпшити так необхідну Україні діяльність.

КРАЩЕ ГІР МОЖУТЬ БУТИ ЛИШЕ ГОРИ

Київські студенти-медики подорожують... Метро. Натопн на переході зі станції «Театральна» на станцію Золоті Ворота». Натопн.Поневолі починаєш ненавидіти свою буденність, думка про те, що завтра і після-завтра буде так само, примушує змиритися з цим і не звертати уваги на дискомфорт, розчинитися в натопні і поспішати на пару, заклопотаним своїми безкінечними проблемами. Саме в таких місцях виникають ідеї про те, що сіру буденність потрібно розбавляти, фарбувати, контрастувати.

Ввечері, зібравшись за чашечкою чаю, переглядаємо старі фотографії, вирішуємо дату наступного походу і, розподіливши обов'язки, починаємо готуватися до подорожі. Цього разу ми вирішили поїхати до Криму. На цей похід із завзяттям погодилися 27 учасників, яких ми розподілили на дві групи. Усі ми були дійсно вражені неповторністю кримських пейзажів, красою поєднання моря і гір, загадковістю Мармурової печери. Але з багатством емоційного враження учасників під час подорожі не можна порівняти ні один пейзаж. Це неперевершене для нас задоволення - похід у гори. Це радість і позитивні емоції.

Гори, гори... Ці невблаганно величні, химерні, неприступні скелі. Дивлячись на них, розумієш, що це завжди було і буде, а типоряд із ними лише гість у цьому світі. Цим скелям ти байдужий, вони дозволили тобі тут лише побувати... Від цих думок стає моторошно, але так іще яскра-

вішерозумієш свою мізерність перед величчю природи, стихії, починаєш їх насправді поважати, навіть побоюватися.

Ми підемо звідси, а тут все було і залишиться таким же неповторно гармонійним. Скелі будуть струнко стояти, поглядаючи вниз на людей, в печері наростатимуть сталактити, ліс переодягатиметься кожен рік по-новому, море буде пошепки співати пісню прибою.

За 4 дні подорожі хочеться максимально перейняти цей спокій, якого так не вистачає в місті, звільнитися від стресу і негативу, який накопичився, вдихнути на повнілегенічисте, морозне гірське повітря... Хай скільки б не тривала подорож, в день від'їзду розумієш, що свято скінчилося.

Дорогою назад ловлю себе на думці, що мовчки вдивляюся з вікна тролейбуса у скелі Демерджи і прощаюся з горами. Помічаю, що не один я прощаюся з ними - втомлені, але задоволені очі в усіх учасників нашої групи. Кожен думає про щось своє, мовчки дивлячись на вершини, згадує про події останніх кількох днів. Сумно, але посміхаємося, бо віримо, що знову сюди повернемося і знову нам дозволять тут трішечки побути...

Через незначний проміжок часу, в тому ж метро, міркуєш про те, що готовий знову відкласти всі важливі справи, вийти із зони власного комфорту і ще раз торкнутися гармонії, відчувати справжнє задоволення від способу життя, який ти обрав, без наркотиків, алкоголю, інших отрут, які шкодять нашому суспільству.

Похід по гірському Криму маршрутом «Чатир-Даг, Мармурова печера, Еклізі-Бурун, Ангарський перевал, Демерджи, узбережжя Чорного моря», тривалістю 4 доби був організований студентським туристичним об'єднанням «МЕДоходи». Ми робимо перші кроки у створенні проекту «Турклуб МЕДоходи» і насправді дуже цінуємо підтримку з боку Профкому студентів НМУ, з якими співпрацюємо. Щиро вдячні всім, хто бере участь в організації і підтримці нашого проекту!

Є. Кешеля, студент 5 курсу ФПЛЗСУ

НАШІ ЮВІЛЯРИ

Президія Академії наук вищої освіти України щиро вітає Вас, дорогі Ювіляри, і зичить плідної творчої праці в ім'я процвітання нашої Держави!

БАБЮК ІГОР ОЛЕКСІЙОВИЧ - 50

БОЛЬШАКОВ ВОЛОДИМИР ІВАНОВИЧ - 65

ВДОВИЧЕНКО ВАЛЕРІЙ ІВАНОВИЧ - 70

ВИШНЕВСЬКИЙ ОМЕЛЯН ІВАНОВИЧ - 80

ДЗЕРА ОЛЕКСАНДР ВАСИЛЬОВИЧ - 65

ЄВТУШЕНКО СТАНІСЛАВ КОСТЯНТИНОВИЧ - 70

КОРОЛЬЧУК МИКОЛА СТЕПАНОВИЧ - 65

ПОЛЯКОВ МИКОЛА ВІКТОРОВИЧ - 65

ПРАДІД ЮРІЙ ФЕДОРОВИЧ - 55

ФУРМАН ІЛЛЯ ОЛЕКСАНДРОВИЧ - 70

ХАРЧЕНКО ЄВГЕН МИКОЛАЙОВИЧ - 70

ЧЕРНЕЦЬКИЙ ВАСИЛЬ МИХАЙЛОВИЧ - 70

КАСПЕРСЬКИЙ АНАТОЛІЙ ВОЛОДИМИРОВИЧ - 70

КОЛОДІЙ АНАТОЛІЙ МИКОЛАЙОВИЧ - 50

КРУПСЬКИЙ ІВАН ВАСИЛЬОВИЧ - 60

ЛИЧКОВАХ ВОЛОДИМИР АНАТОЛІЙОВИЧ - 65

МИРОСЬ ВІТАЛІЙ ВАСИЛЬОВИЧ - 70

ПРИТУЛО ОЛЬГА ОЛЕКСАНДРІВНА

ІГОРЮ БАБЮКУ – 50

У житті кожної людини настає день, коли вона мимохідь озирається назад, щоб осмислити й оцінити зроблене, з нової відстані досягнути пройдений шлях і посправжньому щасливий той, хто побачить на цьому шляху свої сліди. Так, саме свої, неповторні, ні на чий не схожі. Можна з певністю сказати, що до таких щасливців належить і Ігор Бабюк.

Ігор Олексійович Бабюк народився 7 червня 1961 року в м.Маріуполі Донецької області. Після закінчення школи (1978) р. вступив до Донецького медичного інституту, після закінчення якого працював міським дерматологом і навчався в заочній аспірантурі Харківського НДІ дерматології і венерології. 1992 р. захистив кандидатську дисертацію «Комплексне лікування хворих на хронічний неспецифічний простатит з використанням низько енергетичного гелій-неонового лазера та оцінка ефективності за допомогою імунологічного та ультразвукового дослідження», а 1996 р. – докторську дисертацію «Психосоматичні співвідношення в порушенні сексуального здоров'я при запальній і судинній генітальній патології у чоловіків та його корекція».

1992 р. він організовує та очолює перший в області Центр планування сім'ї та сексологічних досліджень. З 1998 р. – головний дитячий та підлітковий сексопатолог обласного Управління охорони здоров'я при Донецькій облдержадміністрації. 1999 р. бере участь в організації відділу відновлення репродуктивної функції людини в НДІ невідкладної та відновної хірургії НАМН України, який невдовзі очолив. На посаді головного обласного сексопатолога І.О.Бабюк налагодив сексологічну медичну допомогу в багатьох містах Донецької області, став відповідальним за проведення виховної програми «Молодь України – за здоровий засіб життя», опублікував і розповсюдив «Бібліотеку медичного та соціального робітника», розробив і втілює в ряді навчальних закладів програму статевого виховання підлітків.

1998 р. вперше в Донецькому національному медичному університеті організовує курс медичної сексології. З 2000 р. очолив кафедру психіатрії, психотерапії, медичної психології та наркології з курсом сексології ФІПО. Є автором понад 350 наукових праць (14 – монографій та навчальних посібників), 15 винаходів, понад 30 галузевих рацпропози-

цій. 2004 р. в Росії видано монографію «Сучасна контрацепція»; 2009 р. у співавторстві вийшла в Болгарії монографія «Біологічні маркери фертильного потенціалу у чоловіків»; 2010 р. навчальний посібник «Основи клінічної психології» з грифом Міністерства освіти і науки України; за різні роки 3 монографії І.О.Бабюка отримали дипломи конкурсу імені акад.В.П.Протопопова на кращу наукову роботу року. В 2006 р. І.О.Бабюка обрано академіком Академії наук вищої освіти України.

Під керівництвом І.О.Бабюка захищено 2 кандидатські та 2 докторські дисертації. 2002 р. обрано почесним членом Болгарської національної фондації андрологів-сексопатологів. Бере активну участь в роботі редколегій 6 вітчизняних наукових та європейського журналу «Andrologia». З 2010 р. очолює міжнародну (Україна-Болгарія-Сербія) науково-практичну програму досліджень в галузі андрології та сексології.

Очолює обласний осередок Асоціації психотерапевтів і психоаналітиків та Асоціації андрологів-сексопатологів України.

За самовіддану та плідну наукову, педагогічну та організаційну роботу Ігоря Олексійовича було нагороджено грамотами та дипломами Президента України, Міністерства у справах сім'ї та молоді, Української православної церкви, Академії наук вищої освіти, управління охорони здоров'я Донецької облдержадміністрації, Донецького національного медичного університету імені М.Горького.

Своє 50-річчя Бабюк Ігор Олексійович зустрічає в дружньому колективі, сповнений творчих сил і натхнення на нові здобутки української науки.

Президія і Відділення проблем психічного здоров'я АН ВО України щиро вітають ювіляра і зичать йому нових творчих успіхів на ниві лікарської, педагогічної, наукової та організаційної роботи, підготовки висококваліфікованих спеціалістів для нашої держави, міцного здоров'я та громадського оптимізму!

СТАНІСЛАВУ ЄВТУШЕНКУ - 70

Славна наша Україна! Вона має неповторну історію, найкрасивішу у світі природу. Та найбільше її багатство в тому, що Бог її благословив на обдарованих людей - талановитих митців, поетів, художників, вчителів, лікарів, науковців. Почесне місце серед них займає представник сучасної генерації вчених України, який успішно поєднує свою наукову, педагогічну та клінічну діяльність, доктор медичних наук, професор, академік АН ВО України **Станіслав Костянтинович Євтушенко**. Це людина незаперечного авторитету, високої лікарської ерудиції, мудрий керівник, вчений зі світовим визнанням.

Після закінчення Донецького медичного інституту він працював невропатологом медсанчастини шахти №18 м. Сніжне Донецької області. У 1971 році, будучи лікарем-практикантом, захистив кандидатську дисертацію з проблеми нейроревматизму. З 1976 року – асистент, 1980 – доцент кафедри нервових хвороб Донецького медичного інституту. 1985 року захистив докторську дисертацію за двома спеціальностями: нервові хвороби, імунологія та алергологія. Цього ж року йому присвоєно звання професора.

Нині Станіслав Євтушенко – висококваліфікований невролог, має чотири вищі лікарські категорії: з дитячої, дорослої неврології, організації охорони здоров'я та рефлексотерапії. Його наукові праці стали основою нового напрямку в медицині - клінічна нейроімунологія органічних захворювань нервової системи дітей та дорослих. У 1986 році він вперше в Україні організував і очолив кафедру дитячої і загальної неврології факультету післядипломної освіти при Донецькому медичному університеті, а 1994 – Державний обласний дитячий клінічний центр нейрореабілітації.

Природна енергія, цілеспрямованість й наукова компетентність дала можливість проф. С.Євтушенку на базі Інституту невідкладної і відновлюваної хірургії АМН України імені В.К.Гусака організувати клінічне відділення ангіоневрології й започаткувати новий напрям – кардіоневрологію.

У 1999 році проф. С.Євтушенку присуджена Державна премія України в галузі науки та техніки за цикл наукових праць, присвячених роз-

робці нових методів діагностики та інтенсивних технологій у лікуванні органічних захворювань нервової системи у дітей. Він – засновник «Міжнародного неврологічного журналу», член колегії низки медичних видань України, автор понад 300 наукових праць, вчитель і наставник не одного десятка молодих науковців.

Станіслав Костянтинович має гідний авторитет серед учених, лікарів, хворих не лише в Україні, а й поза її межами. З 2000 року він – експерт від країн СНД із проблем розсіяного склерозу серед дітей. Цього ж року він вперше у Європі організував й провів міжнародний симпозиум «Інсульти у дітей».

Наукові досягнення, авторитет та досвід високопрофесійного педагога дали можливість колегам рекомендувати Станіслава Костянтиновича Євтушенка до вступу в АН ВШ України, членом якої він є з 1994 року.

У цьому світі удосконалюється все, але незмінним залишається безцінність людського життя, за яке бореться повсякденно Станіслав Євтушенко. Низький Вам уклін, дорогий Станіславе Костянтиновичу, за те, що віддавали та віддаєте свої знання, сили, час та енергію хворим, працюєте на випередження низки хвороб, рятуючи зі стану облоги виснажений організм пацієнта.

У день Вашого Ювілею Президія АН ВО України вітає Вас й від щирого серця бажає міцного здоров'я ще на багато років, завжди відчувати радість у своїй роботі та вдячність колег та хворих. Нехай на Вашому шляху стелиться дивоцвіт удачі та успіху, а Господь дарує повну чашу любові, добра і щастя.

**І.І. Дейнега, академік;
до цих теплих слів долучаються:
Відділення медицини та
Президія АН ВО України**

ПАМ'ЯТІ ТОВАРИША

ОЛЬГА ПЕТРІВНА БЛИК

О.П. Блик залишила по собі ряд підручників з української мови, викладачем цього предмета вона пропрацювала весь свій вік. І ряд наукових статей, посібників, програм, а ще... добру пам'ять про себе. Її любили і викладачі, і студенти скрізь, де вона працювала. І досі відчуваємо її відсутність, повторюємо її методичні прийоми і манеру розмови зі студентами. Чудова була людина! Красива жінка і неповторного таланту викладач.

З часу смерті Ольги Блик минуло дев'ять років. Некрологу про неї не було. Виправляємо зараз цю помилку.

Життєвий шлях Ольги Блик не позначений якимись незвичайними подіями, але доля рідної України поклала печатку і на її власну долю.

Народилася вона на Полтавщині в селянській родині. Рано пізнала ціну шматка хліба і розкоші фізичної праці. Навчалася в Лохвицькому педучилищі, в Київському університеті ім. Т. Шевченка. А далі копітка праця в Ніжинському, Київському педінститутах, Київському університеті. Останні кілька років обіймала посаду професора кафедри українознавства Київського військового гуманітарного інституту. Зарекомендувала себе талановитим лектором, здібним організатором і педагогом. Важко порахувати всіх її учнів, які в різні роки слухали її лекції чи долучалися до дослідницької праці. Всіх їх привчала вона до високої культури науковця, бо й сама була взірцем такої культури. Практично кожна з понад 150 її друкованих праць, приваблює читача ерудицією, відзначається логічністю думки, сміливістю в розв'язанні багатьох важливих проблем лінгвістики.

Ольга Блик є автором численних програм, методичних розробок, порад тощо. Вона є автором підручників з української мови для середньої й вищої школи, які виходили переважно масовим накладом, неодноразово перевидавалися і заслужили визнання фахівців. Про це Ольга Петрівна писала в автобіографії: «Головним моїм доробком є підручники і посібники з української мови для учнів середніх шкіл, студентів-філологів, учителів-словесників».

В усі роки оточуючі захоплювалися її красою, жіночністю, вродженою скромністю, а ще глибокими знаннями, фантастичною працездатністю і наполегливістю. Делікатна і водночас суворо принципова, доброзичлива й вимоглива - такою залишиться у нашій пам'яті й серці Ольга Петрівна.

ЦІКАВО ЗНАТИ

ОЛЕКСАНДР НЕВСЬКИЙ – СИМВОЛ РОСІЇ, АБО ПАРАДОКСИ РОСІЙСЬКОГО МІФОТВОРЕННЯ

Життє Олександра Невського покрите багатовіковим пилом історії, і уявлення про нього прості громадяни Росії отримують переважно з підручників історії, в яких Олександра Невського змальовано героєм і захисником Русі. Лубовий і благосний образ «святого» Олександра Невського створювався сторіччями зусиллями російських офіційних істориків та Російської Православної церкви. Однак деякі російські історики називають Олександра Невського зрадником, катом Росії і навіть «сатаною» російської історії. Практично вся європейська історична думка зводиться до того, що «...саме колабораціонізм Олександра щодо татаро-монголів, зрада ним братів Андрія та Ярослава в 1252 році стали причиною встановлення на Русі ярма Золотої Орди».

Мало хто може заперечувати, що саме Олександр Невський сприяв 240-річному рабству великоросів. Саме він наказав народу підкоритися Золотій Орді без боротьби. Так у чому ж тоді заслуги О.Невського перед Російською православною церквою? Відповідь апологетів О.Невського в різних варіаціях зводиться до такого: Олександр зробив доленосний вибір між Сходом та Заходом на користь Сходу. Пішовши на союз з Ордою, він запобіг поглинанню Русі (Московії) католицькою Європою і тим рятував російське православ'я.

Згідно з більшістю російських історичних джерел, Олександр народився у 1220 році і був другим сином князя Ярослава Всеволодовича від половецької дружини. І Всеволод Юрійович Велике Гніздо, і син його Ярослав, ймовірно, також були одружені на половчанках. Тобто прабабуся Невського, бабуся і мама його, судячи з деяких джерел, також половецького походження. В роки нашестя Батия на землю (1237–1238) ані Ярослав Всеволодович, ані Олександр і його молодші брати опору не чинили, тому й не були знищені татаро-монголами. Здавшись хану Батю, князь Ярослав і його родичі поступили на службу дотатаро-монголів.

Офіційна історіографія Олександрові Невському приписує перемоги над шведами в 1240 році і над тевтонськими лицарями в 1242 році. Од-

нак багато хто з істориків вважає, що значення цих битв і перемог у них О.Невського були занадто перебільшені. Принаймні, називати їх «доленосними» немає жодних підстав. Першу перемогу 20-річний князь отримав на березі Неви, вгирлі ріки Іжори 15 липня 1240р. над шведським загоном, яким командував майбутній правитель Швеції ярл Бюргер. З обох сторін утій «битві» взяло участь не більше 300 осіб. Втрати з російського боку були невеликими – лише 20 осіб. Вважається, що саме за цю перемогу князя стали називати Невським.. Традиційно вважають, що битва 1240 року запобігла втраті Руссю берегів Фінської затоки, зупинила шведську агресію на новгородсько-псковські землі.

Майже такого ж рівня була й «битва» Олександра з німцями та естами 5квітня 1242 року на Чудському озері. Після повернення з берегів Неви через черговий конфлікт Олександр був вимушений покинути Новгород і поїхав до Переяславль-Залеський. Демократичний Новгород просто вигнав Олександра через деспотизм.

Тим часом над Новгородом нависла загроза із заходу. Лівонський орден, зібравши німецьких хрестоносців Прибалтики, датських лицарів із Ревеля, заручившись підтримкою папської курії та давніх суперників новгородців псковичів, вторгся на території новгородських земель. Олександр звільнив зайняте рицарями Копор'є та Водську землю, а потім вибив із Пскова німецький гарнізон. Лицарі, які виступили з Риги, змусили Олександра відвести свої загони до кордону Лівонського ордену, що проходив по Чудському озеру. Обидві сторони стали готуватися до вирішальної битви, яка відбулася на льоду Чудського озера, біля Воронячого каменя 5 квітня 1242року і увійшла в історію як «Льодове побоїще». Заданими Лівонського ордену, втрати хрестоносців становили 20 лицарів убитими та шість полоненими, Лівонський орден був поставлений перед необхідністю укласти мир, за яким хрестоносці відмовлялися від зазіхань на російські землі, а також передавали частину Латгалії. Влітку того ж року Олександр завдав поразки семи литовським загонам, що напали на північно-західні російські землі, в 1245 році відбив Торопець, захоплений Литвою, розгромив литовське ополчення під Усвятом.

Завдяки цим та іншим перемогам він залишився в народній свідомості як захисник рідної землі.

Традиційно вважається, що успішні військові дії Олександра Не-

всього надовго гарантували безпеку західних кордонів Русі, але на сході російським князям довелося схилити голову перед набагато сильнішим ворогом – монголо-татарами. Завоювавши 1237 року Владимиро-Суздальське князівство, хан Батий, онук Чингізхана, залишив у ньому своїх управителів. Більшість поселень Суздальської землі добровільно підкорилися хану Батию. Здавшись на милість переможців, вони залишилися цілими й неушкодженими. Серед тих, хто здався і підкорився був батько Олександра Невського Ярослав Всеволодович, який отримав 1238 року ярлик на «велике» княжіння у Владимиро-Суздальському улусі з рук Батия. Проте хан Батий не міг цілком довіряти Ярославу, тому зажадав від князя залишити «в заставу» (в аманати) у хана свого старшого сина Олександра, про що свідчить посол Папи Римського в Золотій Орді Плано Карпіні.

Повернувшись 1242 року з європейських походів, хан Батий викликав для звіту всіх удільних улусних правителів, серед них і князя Ярослава. Батий прийняв Ярослава з повагою і назвав Главою всіх Князів Руських, віддавши йому Київ. Ярослав, отримавши милостивий дозвіл їхати назад, закінчив життя на шляху... Вірні Бояри привезли його тіло до столиці Владимирської. Казали, що він був отруєний...».

1247 року Великим князем Владимирським став Святослав Всеволодович, молодший брат Ярослава. Олександр Невському дісталася Твер. Наприкінці того року, залишившись незадоволеними отриманими удільними наділами, брати Андрій і Олександр відправилися до Батия до Орди оскаржувати у дядька великокняжий стіл. В Орді брати затрималися до 1249 року. Цього року великокняжий Владимирський стіл отримав Андрій. Твердження про те, що Олександр нібито отримав всю південну Русь і Київ, не відповідає дійсності, оскільки в той період південною Руссю правив Великий князь Данило Галицький, який мав титул «короля всієї Русі». До того Олександр залишався в заручниках при ставці Батия.

1250 року Данило Галицький одружив свою дочку з Великим князем Владимирським Андрієм (братом Олександра), скріпивши, таким чином, таємний військовий союз проти татар, до якого приєднався ще й Ярослав Тверський. 1252 року Андрій запропонував і своєму братові Олександрові приєднатися до союзу проти татар, але Олександр доніс на нього ханові.

За вірну службу хан нагородив Олександра Владимирським князівством Андрія. А сам Олександр повів на Русь «Неврюєву рать» для розправи над Андрієм, але той встиг втекти до Швеції. Олександр доніс і на Данила Галицького, після чого хан послав орду Куремси на Данила. Готуючись до повалення Андрія Ярославовича, О. Невський поїхав по допомогу до Орди, але не до самого Батия, а до його сина Сартака. І «перемога» Олександра над Андрієм була отримана 1252 року, за допомогою військ Сартака. Олександр, визнаний у Орді великим князем, «урочисто» в'їхав до Владимира. За підказкою нового великого князя Олександра Невського татаро-монголи не спустошили всю Ростово-Суздальську землю, грабували та вбивали вибірково. Так уперше привів Олександр каральні татаро-монгольські війська в суздальську землю, і він приводитиме ці війська ще не раз.

Починаючи з 1252 року, ростово-суздальські князівства, пізніше Московія і Російська імперія будували свою державність суворо за татаро-монгольськими канонами, перейнятими у Орди Олександром Ярославовичем. У запозиченні в Золотій Орді і насажденні в Московському улусі азійської державності й полягала заслуга Олександра Невського. Пізніше, в Радянській імперії, більшовики також дотримувалися ординських методів управління: деспотична централізація влади, придушення найменшого інакомислення, загальне заохочення доносів і зрад, постійний експансіонізм під брехливим прикриттям інтернаціоналізму.

Олександр покнязував лише близько 11 років, із яких не менше 5 років він провів у Золотій Орді, старанно осягаючи татаро-монгольські звичаї і науку управління улусом. Всі його діяння як князя були спрямовані на залучення суздальської землі до єдиної системи державного господарювання Золотої Орди. За Олександра вперше було встановлено податкову сплату данини. Війська князя постійно брали участь у військових діях золотоординців проти непокірного населення Московії і Новгороду. Протягом 11 років Олександр щонайменше п'ять разів приводив татаро-монгольські війська до Суздальської та Новгородської земель.

Лише за «допомогою» Олександра татаро-монголи змогли підкорити Великий Новгород. Узимку 1257 - 1258 років. Олександр привів татаро-монгольські загони до Новгородської землі, де спалахнуло повстання вільнолюбних Новгородців. Сина Василя, який назвав батька зрадником,

Олександр віддав на розтерзання татаро-монголам, а населення жорстоко покарав: «оному носа урезаша, а иному очи выимаша». 1259 року Олександр знову привів татаро-монгольські війська до Новгороду. Цього разу стародавній Новгород було підкорено Олександр виконав своє «велике предназначение».

1262 року татаро-монгольські війська придушили бунт у Суздальській землі, який спалахнув як протест проти збирання данини. «Великий князь» Олександр брав особисту участь у придушенні бунту в Ростові, Володимирі, Суздалі, Ярославлі. Проте монгольські баскаки залишилися незадоволені, оскільки було пролите татаро-монгольську кров. Терміново зажадали, щоб Олександр прибув до Орди, звідки не повернувся, бо, ймовірно, був, як його батько, отруєний. Восени Олександр уже слабкий здоров'ям, приїхавши до Нижнього Новгороду, а звідти до Городця, занедужав на тяжку хворобу, яка поклала край його життю, 14 листопада 1263 року. Тіло його було поховане у Владимирському монастирі Різдва Богородиці.

Вочевидь, не варто однозначно розглядати події минулих років, особливо якщо перевірка історичних джерел ускладнена. Був Олександр Невський героєм чи антигероєм Росії – кожен може по-своєму вважати й оцінювати. Олександр Невський – діяч російської історії, і лише росіяни можуть визначати його місце у своїй історії. Для нас, українців, важливо, щоб символи російської історії не ставали сьогодні знаменом великодержавної політики Росії, що загрожує цілісності й незалежності України.

Олександр Волович, політолог, історик

ДОРОГАМИ МАНДРІВОК О.С. ПУШКІНА ПО УКРАЇНІ

Мало хто знає, що О.С. Пушкін впродовж 1820-1824 років, подорожуючи по Україною, подолав 5760 км та проїхав через 132 населені пункти, з якими детально ознайомився.

О.С. Пушкін особливо полюбляв мандрівки і ретельно до них готувався. Заздалегідь від заводив „дорожні тетради”, куди записував усе цікаве і робив детальні замальовки. Під час мандрівок він користувався матеріалами очевидців, спогадами. У своїх записках він дає стислі, але дуже чіткі характеристики місць, якими проїжджав. Зазначу, що проїжджав він повільно (кіньми) і мав багато часу для осмислення. Багато творів О.С. Пушкіна, як і його рецензії, у заголовках містили терміни „мандрівка”.

О.С. Пушкін не лише ознайомився з культурною спадщиною України, а і створив ескіз карти України та дав характеристику цього краю: „Климат там м'який, земля плодородна; страна в своей западной части покрыта лесом. На юге тянутся огромные равнины, пересекаемые широкими реками, где путешественник не встретит ни леса, ни холма”.

Першу мандрівку О.С. Пушкін здійснив у 1820 році, коли він 17 травня на кур'єрській кінній трійці виїхав із Петербурга до Катеринослава (нині - Дніпропетровськ). Він їхав до місця своєї роботи у канцелярії головного попечителя колоністів Південного краю генерала І. Інзова.

З Україною він розпочав знайомитися з Чернігівщини (Добрянка, Чернігів, Ніжин, Прилуки). На чернігівських землях він побачив іншу країну, відмінну від метрополії. Замість брудних і „... со скотским образом жизни русских деревень”, він побачив чисті, з біленькими хатинками, села. Кругом чулася мелодійна мова.

Чернігів його вразив унікальними пам'ятками: Спасо-Преображенський (XI ст.), Борисоглібський (XII ст.), Успенський (XII ст.) собори та Іллінська (XII ст.) церква.

На другий день О.С. Пушкін потрапив до міста, на вулицях якого чулася мова різних народів. Це був Ніжин (1078) – міжнародний торговельний центр. Місто було висококультурним центром – діяло три гімназії, 18 повітових училищ, 88 церковно-парафіяльних та понад 40 приватних шкіл і пансіонатів. О.С. Пушкін був свідком відкриття Гімназії вищих наук (1820).

Далі його шлях пролягав Полтавщиною (Пирятин, Лубни, Хорол, Кременчук). У Кременчуці він вперше побачив величний Дніпро. Річка поета зачаровувала і він з особливим захопленням виклав це у поемі „Руслан і Людмила”.

Тут він переправився через Дніпро і прибув до Катеринослава. Місто його не вразило. Місто лише забудовувалося. Нагадаю, що у 1784 році Катерина II надала місту статус губернського і будівництво його було перенесено з лівого берега Дніпра на правий. Околиці міста і острови на Дніпрі Катерина II подарувала графу Потьомкіну, який пізніше став намісником Новоросії.

Г. Потьомкін вважав, що Катеринослав повинен стати центром Нового краю, третьою столицею імперії, одним з найбільших і найкрасивіших міст Росії. Він запросив кращих архітекторів, але його мрії не здійснилися. Місто залишилося невеликим, вулицями якого бродили тварини та у калюжах лежали свині. Таким його побачив О.С. Пушкін. Лише після побудови у 1884 році залізниці, місто почало швидко розвиватися.

У місті поет прожив декілька днів і з дозволу генерала І. Інзова приєднується до обозу генерала м. Раєвського, який подорожував з сім'єю на Кавказ. Шлях екіпажів пролягав правим берегом Дніпра до Олександрійської фортеці (нині – Запоріжжя).

Мандрівники милувалися надзвичайним звуженням Дніпра біля Кодацького порогу, де вода спадала вниз з гучним та страшним шумом.

Особливе відчуття страху у мандрівників було біля порогу Ненаситецький (Ненаситець, Дід), де вода особливо була небезпечна і часто забирала не лише човни, але і самих човнярів, які волоком перетягували їх тут.

Поїздка берегом Дніпра дозволяла мандрівникам спостерігати за вмілими діями вісярів, які перетинали усі дев'ять порогів (Кодацький, Сурський, Лоханський, Дзвонецький, Ненаситецький, Вовницький, Будильський, Лишний, Вільний) і приставали до острова Хортиця.

Біля Хортиці через Кічкаську переправу екіпажі переправились на лівий берег Дніпра.

О.С. Пушкін слухав розповіді про походи київських князів, які збиралися тут, щоб йти на половців чи на битву з татарами на річці Кальці. Він дізнався, що візантійський імператор Костянтин Багрянородний знав про Хортицю під назвою „острів Св. Георгія”.

Про враження О.С. Пушкіна і м. Раєвського відомо зі спогадів останнього: „Здесь Днепр (о. Хортица) только что перешел свои пороги; посреди его каменные острова с лесом; весьма возвышенные берега также местами лесные, словом, виды необыкновенно живописные; я мало видел в своем путешествии, кои мог бы сравнить с оными”.

О.С. Пушкін сидів під столітніми дубами, під якими ішла торгівля та приносили вдячні жертви богам.

Про особливе враження на О.С. Пушкіна від столітніх дубів читаємо в поемі «Руслан і Людмила»:

*У лукоморья дуб зеленый;
Златая цепь не дубе том:
И днем и ночью кот ученый...*

Відносно дуба О.С. Пушкін відмічав і у інших поезіях:

*Гляжу ль на дуб уединенный,
Я мыслю: патриарх лесов
Переживет мой век забвенный,
Как пережил он век отцов.*

Краса Дніпра з його неперевершеними притоками, островами та розповіді старожилів надихнули поета на створення поеми „Брати-розбійники”.

Від Хортиці маршрут мандрівників пролягав до Маріуполя (Комишоваха, Оріхів, Кінські Роздори, Більянка, Мангуш).

Безкраї степи та багаті рибою річки (Конка, Орель, Молочна, Берда) були предметом вражень. Отари овець тонкорунних порід випасалися в економіях Кочубея, Воронцова, Франка, Бродського.

Про українські багатства Кочубея написав О.С. Пушкін у поемі „Полтава”:

*Богат и славен Кочубей,
Его луга необозримы;
Там табуны его коней
Пасутся вольны не хранимы.*

Про красу Українських червневих ночей поет писав:

*Тиха украинская ночь.
Прозрачно небо. Звезды блещут.
Своей дремоты превозмочь
Не хочет воздух. Чуть трепещут
Серебристых тополей листы.*

Подальший шлях О.С. Пушкіна з Маріуполя пролягав берегом Азовського моря до Таганрога і далі – річка Дон та Кавказ.

Частину поїздки мандрівники провели знаменитим Муравським шляхом, який прямував з кримського Перекопу на землі Брянщини та Курщини. Цей шлях йшов по водорозділу приток річок Дніпра, але не перетинав жодної з них. Цим шляхом татари постійно нападали на Україну.

Екіпажі мандрівників постійно оминали валки чумаків, а їх шлях часто пересікали табуни диких тарпанів, стада косуль, сайгаків. Це було Дике поле, місця козацьких звитяг.

Зустріч з річкою Дон О.С. Пушкін змалював так:

*Блеца средь полей широких,
Вон он льется!...Здравствуй, Дон!
От сынов твоих далеких
Я привез тебе поклон.*

З Кавказу О.С. Пушкін повертається на Україну, перетнувши Керченську протоку і ступивши на землі Криму, відмічає: „Из Азии переехали мы в Европу на корабле”.

О.С. Пушкін знайомився з пам’ятниками Керчі, Кафи, Гурзуфа, про що написав: „Проснувшись, увидел картину пленительную: разноцветные горы сияли; ... тополи, как зеленые колонны, стройно возвышались..., справа огромный Аю-Даг..., а кругом синее, чистое небо, и светлое море, и блеск и воздух полуденный...”

Про свої кримські враження О.С. Пушкін згадує у статті „Уривок із листа до Д.” Природа Криму настільки вразила поета і надала наснаги, що він думав лише віршами. У Гурзуфі О.С. Пушкін закінчив поему „Кавказский бранник”.

У Криму О.С. Пушкін знайомиться з Бахчисараєм. Атмосфера ханського палацу, перекази про Манглі-Гірея та полонену Марію Потоцьку особливо вплинули на поета, що зумовило написання поеми „Бахчисарайский фонтан”.

У кінці вересня 1920 року О.С. Пушкін полишає Крим і направляється до Одеси південною частиною України (Чаплинка, Каховка, Херсон, Миколаїв).

Місто кораблів – Миколаїв розміщувався на лівому березі великого і красивого Бузького лиману, на півострові, при злитті рік Південного Бугу та Інгулу. Ширина лиману сягала біля двох кілометрів. Миколаїв називали „джерельним містом” за велике скупчення джерел, особливо на правому березі Бугу. Місто розпочало життя з дачі Фабрі, яку перейменовано у Спаськ. Засновник міста Потьомкін розчистив сильні джерела у Спаську,

воду яких по жолобах направив до фонтанів новозбудованого палацу і альтанки у турецькому стилі. Приїжджі іноземці стверджували, що це урочище за своєю красою і мальовничістю перевершує уславлені європейські куточки. У всій красі це урочище спостерігав і О.С. Пушкін.

З Одеси через Дальник, Кучурган, Тираспіль О.С. Пушкін направляється до Кишинева, куди переїхала канцелярія генерала І. Інзова, який був призначений намісником у Бессарабії.

О.С. Пушкін їхав відомим Молдавським (Покутським) шляхом, який направлявся до Молдавії, Прикарпаття і Львова. Від місцевих жителів поет дізнався про грабіжницькі набіги татар цим шляхом та про славні сторінки козацького життя.

Початок поїздки припадає на вересень і початок жовтня, коли навколо шляху селяни збирали урожай та готувалися до зимівлі.

У листопаді О.С. Пушкін отримав дозвіл від І. Інзова поїхати до мастку Раєвських-Давидових у Кам'янку. Його поїздка проходила відомим Кічманським шляхом, який відокремлювався від Чорного (Шпаків, Чорна-Усла) шляху. Поет проїхав Дубосари, Балту, Ольвіопіль, Лису Гору, Піщаний Брід, Злинку, Новомиргород, Баландіно.

Переправляючись Кучманською переправою через Південний Буг (Ольвіопіль – нині Первомайськ Миколаївської області), О.С. Пушкін спостерігав за річкою, яка належала козакам. Козаки її називали „Славною”. Тут знаходилися рибні заводи козаків (гарди на Бузі). Буг був у цьому місці таким же красивим, як і Дніпро. На цьому проміжку він мав 21 поріг з найбільшим Запорізьким порогом.

Очевидець часів мандрівки О.С. Пушкіна так описав цей поріг: „Цей поріг – зовсім не те, що на Дніпрі. Уявіть собі велетенську скелю, висотою саженив близько п'ятнадцяти, шириною саженив близько десяти, яка, наче штучний міст, перекинута з одного берега на другий, - це й буде Запорізький поріг на Бузі. Вода, що несеться по річці, зустрівши на своєму шляху незбориму перепону у вигляді Запорізького порога, кидається праворуч і ліворуч, в обидва береги, розмиває для себе невеликі жолоби поміж скель і з жахливим ревінням поривається вперед. Для повної картини уявіть ще собі величезну скелю, втричі вищу за ту, що простяглася впоперек річки, яка стоїть з лівого берега Бугу напроти самого порога і носить назву Протичанської скелі (40 км). З неї, як з висоти пташиного

польоту, відкривається пречудовий вид на всю страшну пучину, яка називається Запорізьким порогом”.

О.С. Пушкін проїжджав біля географічного центру території України (Добровеличівка Кіровоградської області) та знаменитим скіфським чотирикутником, в межах якого захований котел, який був виготовлений із кінчиків стріл скіфських воїнів.

У Кам’янці О.С. Пушкін долучився до декабристів, членів „Південного товариства”. Козацький дух вольності, здобутки козаків та їх ідеї були впливовими не лише на українську інтелігенцію, але і на російську. До середини березні 1821 року поет перебував у Кам’янці. Разом з господарями поет вирушив до Києва (Сміла, Городище, Корсунь, Богуслав, Гребінки, Васильків, Віта) на контрактний ярмарок (січень-лютий). Враження від центральних районів України та Києва поет виклав у поемах „Полтава”, „Гавріліада” та вірші „Пісня про віщого Олега”.

У грудні місяці 1821 року О.С. Пушкін мандрував півднем Бессарабії (у маєток підполковника І. Ліпранді). Він проїхав ряд населених пунктів (Бендери, Каушани, Акерман, Шабо, Татарбунари, Ізмаїл, Болград). Він не лише ознайомився з історією цього краю, але і вніс корективи у опис Бучацького степу, який було вперше зроблено Моро де Брозе (1711).

У листопаді 1822 р. О.С. Пушкін зробив другу мандрівку до Кам’янки, але дещо іншим шляхом (Сміла, Шпола, Звенигородка, Тальне, Умань, Гайсин, Брацлав, Тульчин, Овідіюпіль, Балта, Дубосари). При цьому він зробив велике коло, щоб детальніше ознайомитися з Україною. У Тульчині О.С. Пушкін спеціально зустрівся з П. Пастелем, відомим діячем декабристського руху в Україні.

3 липня 1823 року О.С. Пушкіна переводять на службу до Одеси, у розпорядження Новоросійського генерал-губернатора графа м. Воронцова. Майже рік поет жив у цьому місті.

Місто та море справили велике враження на поета, що знайшло відображення у багатьох його творах. Це, перш за все, віршований роман „Євгеній Онегін”, особливо розділ „Уривки із мандрівок Онегіна”.

Між О.С. Пушкіним і м. Воронцовим не склалися стосунки і поета перевели до батьківського маєтку. У кінці липня 1824 року поет залишає Одесу і прямує через Бобринець, Компаніївку, Єлисаветград (нині - Кіровоград) до Кременчука і далі знайомою дорогою (Хорол, Пирятин, Ніжин, Чернігів, Добрянку) за межі України. 15 серпня 1824 року О.С. Пушкін

попрощався з Україною. Подальший період заслання поет (до 1826 року) провів у маєтку батька с. Михайлівське (Псковщина).

Слід зазначити, що молоді роки (21-25 років) перебування О.С. Пушкіна в Україні були сприятливими для відчуття ним ідей визвольної боротьби козаків, високої української культури, краси краю. Він навіть думав віршами, насиченими українською культурою. В Україні він написав кращі свої вірші, поеми „Руслан і Людмила”, „Кавказький бранець”, „Брати-розбійники”, „Бахчисарайський фонтан”, роман у віршах „Євгеній Онєгін”.

Він розпочав у Одесі, а потім закінчував у Михайлівському поему „Цигани”, трагедію „Борис Годунов” та віршовану повість „Граф Нулін” тощо.

Все це було написано під впливом реального баченого в Україні, козацького волелюбства та дружби з декабристами.

Найбільш волелюбні мотиви поет висловлює у поемі „Кавказький бранець”, а ідею свободи та моральну вищість людини з народу над внутрішнім пустим самозвеличенням – у „Циганах”.

Поєднання мотивів романтичного і героїчного являє поема „Полтава”, а значення народу і його роль в історичному процесі висвітлює трагедія „Борис Годунов”.

По-різному можна ставитися до творчості О.С. Пушкіна, особливо українській інтелігенції. Це перш за все за його ставлення до Мазепи у поемі „Полтава”. Слід перенестися у той час, коли жив О.С. Пушкін і на яких ідеях він виховувався. Це Полтавська битва та війна 1812 р. Битва під Бородіно була ганьбою Росії, про що відзначають фахівці всіх країн, але і донині все подається звеличено.

О.С. Пушкін був передовсім людиною, якій властиво помилятися та не в усьому розумітися.

Т. Г. Шевченко любив твори О.С. Пушкіна, вірші цитував напам’ять. Про знайомство з творами поета, Т. Г. Шевченко згадував у щоденнику. В його повістях і листах зустрічаються посилання на Пушкіна. До творів Пушкіна Т.Г. Шевченко звертався і як художник (акварель-ілюстрація до „Полтави”).

Слід зазначити, що становлення великого російського поета відбувалося під безпосереднім впливом його перебування в Україні та глибоким ознайомленням з культурою та побутом українського народу.

С.К. Рудик, академік

Вчених Академії наук вищої освіти України, докторів наук, професорів, викладачів вищої школи вітаю з Пасхальними урочистостями та Днем Перемоги!

Добра, здоров'я, успіхів у науковій та громадській діяльності на благо України!

**Президент АН ВО України
Микола Дубина**

Науково-інформаційне видання

Науково-інформаційний вісник АН ВО України
№ 3(74)
травень-червень

Голова редколегії – акад. Зозуля І.С.
Редактор – Шевчук С.В.

Набір – Серeda Н.Ф.
Коноваленко І.В.

Верстка – Швець Р.М.

Технічний редактор – Ковтун М.

Матеріали надсилати в електронному вигляді
на адресу Президії АН ВО України:
01054, м. Київ-54, вул. Тургенєвська, 11
тел./факс: (044) 486-89-16

Підписано до друку _____ 2011 р. Формат 60x84/6.
Папір офсетний. Гарнітура Times.
Наклад 450 прим. Зам. № 247

Видавництво Національного педагогічного університету
імені М.П.Драгоманова. 01601, м.Київ-30, вул. Пирогова, 9
Свідоцтво про реєстрацію № 1101 від 29.10.2002.
(044) 239-30-26.

